

**D E O IV**

**OPERATIVNO KOMANDOVANJE**

## I. MODERNE OPERATIVNE JEDINICE

Svaka se vojska organizacijski deli na najviše *taktičke jedinice*, odnosno na više pešadijske, konjičke, vazduhoplovne i oklopne jedinice, koje zajedno sa jedinicama takozvanih vandivizijskih trupa čine okvir za obuku i mobilizaciju svih oružanih snaga.

Ova organizacija odlikuje se izrazito *stalnošću*. Istina, uporedo sa evolucijom naoružanja pojedinih rodova vojske koji ulaze u sastav velikih jedinica, menja se ne samo sastav ovih poslednjih, već i metode obuke pojedinih jedinica. Ove promene često vrlo znatne, postoje i moraju se uvoditi samo postepeno. One ne mogu da imaju revolucionaran karakter, jer bi, inače lako mogla da nastupi zbrka u pripremanju vojske za rat, a da i ne govorimo o tome da svaka organizacijska ili tehnička promena povlači za sobom veće izdatke.

Pešadijske su divizije, na primer, u toku poslednjih 20 godina, postigle dosta veliku evoluciju, ali je njihova organizacijska suština ostala ista. Dobile su za vreme I svetskog rata jaču organsku artiljeriju, brojnije jedinice za vezu i pionire, a posle rata protivoklopne jedinice, katkad izviđačku avijaciju, i u nekim državama još i tenkove i motorizovane izviđačke jedinice. Sve ovo zajedno znatno je promenilo njihov sastav, a pre svega procentualan odnos između pešadije i ostalih rodova; ali čak ove znatne promene nisu oduzele pešadijskoj diviziji njen raniji karakter *jedinice koja raspolaže snagom*, namenjene načelno za lomljenje neprijateljske borbene sposobnosti u napadu ili odbrani. Pešadija i dalje ostaje temelj divizije i oko nje se okupljaju svi ostali rodovi vojske, koji imaju da joj olakšaju ofanzivna ili defanzivna dejstva.

Ovako sastavljena, velika jedinica čini izvesnu organizacijsku celinu, čiji su pojedini delovi odabrani i sastavljeni prema logično smislenim ratnim zadacima, namenjenim pešadijskoj diviziji. Ako od ove celine oduzmemos jedan rod vojske, na primer, artiljeriju, ta celina postaje nesposobna za izvršenje većine zadataka koji odgovaraju ovoj taktičkoj jedinici. Teškoća odvajanja jednog roda vojske od divizije proističe pre svega iz toga što nijedan od rodova, koji ulaze u njen sastav, niti je namenjen niti sposoban da vodi samostalnu borbu od početka do kraja, dok svi zajedno čine vrlo jaku snagu sposobnu za izvršenje svakog borbenog zadatka.

Ako bismo iz sastava pešadijske divizije oduzeli za stalno čak ne čitav jedan rod vojske, već samo izvestan deo te zajednice rodova, na primer, jedan pešadijski puk sa jednim divizionom artiljerije i odgovarajućim delom drugih jedinica i službi, takva bi amputacija napravila od velike jedinice invalida svoje vrste, čija bi mogućnost za razne kombinacije snaga u borbi bila jako sputana. A kako stoji stvar *sa povećanjem snaga jedne divizije?* Povremeno dodavanje pešadijskoj diviziji novih snaga, na primer, dva puka pešadije ili artiljerije, korisno je samo za izvesno vreme i za izvršenje izvesnih zadataka, pošto otežava komandovanje i čini diviziju suviše glomaznom jedinicom.

Isti takav celishodan sastav, kao što vidimo kod velike pešadijske jedinice, može da se zapazi i kod jedinica brzih rodova vojske, odnosno kod konjičke, oklopne i vazduhoplovne divizije.

Kao što vidimo, taktičke organizacije imaju izvestan logično smislen sastav, kod kojeg i slabljenje i preterano povećanje kvara ravnotežu celine. Stalnost i nepromenljivost tog sastava, bar relativno, predstavljaju nužnost u pogledu nastave, jer *različan organizacijski sastav povlači za sobom i različnu takтику*, što se u jednoj istoj vojsci mora smatrati krajnje štetnom pojmom. Svakako da je ta stalnost koja postoji kod najvećih taktičkih jedinica, odnosno kod divizija, obavezna tim pre i kod manjih jedinica.

\*  
\*      \*

Potpuno se drukčije postavlja stvar kod *operativnih jedinica*.

Uporedo sa porastom operativnih vojski pojavila se i potreba za izvođenjem operacija jedinicama većim od divizije, odnosno za spašanjem dve ili nekoliko velikih jedinica pod zajedničkom komandom. Tako su postepeno nastali korpsi, armije, zatim grupe armija i komande frontova. Ove su se jedinice razlikovale od divizija pre svega po tome što nisu bile sastavljene stalno od istih, organski međusobno vezanih jedinica, već su imale *promenljiv sastav*. Već u ratovima revolucije zapažamo izvesnu promenljivost sastava pojedinih armija. Napoleon je, pak, već u prvoj svojoj italijanskoj kampanji pružio primer stvaranja elastičnih operativnih grupa, čiji je sastav bio usko vezan za namenjene im zadatke i često menjan. U dočnjim evropskim ratovima operativne jedinice bile su sve veće i brojnije, ali je njihova jačina uvek zavisila od toga da li je data jedinica imala da izvrši glavni ili pomoćni zadatak.

Stvarajući na taj način celishodne operativne grupacije, što se ustalilo od njegovog doba, Napoleon je ipak grešio u tome što *ih nije osamostaljivao*, jer je htio da sam neposredno rukovodi čitavom operacijom. Komandovao je nekako izdavanjem naredenja iz dana u dan.

Tek u ratovima maršala Moltkea, a naročito za vreme kampanje 1870. godine, zapažamo operativne jedinice različne snage, snabde-

vene svim sredstvima koja su im potrebna za izvršenje različnih zadataka i koje imaju čak i veću, često i preveliku samostalnost.

U I svetskom ratu ostao je načelno isti način podele snaga na samostalne operativne jedinice, ali je postankom neprekidnih frontova i stabilizacije borbi sastav pojedinih armija postao uveliko uprošćen i neelastičan. Istina je da su se u armijama menjale pojedine divizije, jer su ih povlačili uglavnom zbog velikih gubitaka i iscrpenosti, a posle reorganizacije dodeljivali negde na drugo mesto; postojale su takođe jače i slabije armije, ali su se te razlike sastojale samo u nejednakom broju pešadijskih divizija i različitoj jačini teške artiljerije. Nestanak uslova za izvođenje manevra isključio je iz borbe konjicu. Oklopne jedinice i vazduhoplovstvo bili su još suviše slabi, dok motorizovane jedinice nisu uopšte postojale. Stoga je u sastavu pojedinih operativnih jedinica, međusobno vrlo sličnih, postojao upravo samo elemenat snage — streljačke divizije i teška artiljerija — dok je nedostajao ozbiljniji elemenat operativnog pokreta.

Usled velike međusobne sličnosti i stalnosti organizacije, koja je trajala mesecima, sve operativne armije su ličile na ogromne taktičke jedinice, što je bilo prouzrokovano pre svega izrazito *taktičkim karakterom* njihovih zadataka. Jer, operativne jedinice nisu više obrazovale samostalne grupe za vezivanje, probor i obuhvat, odnosno grupe koje imaju potpuno različitu namenu i bore se za zajednički cilj na različne načine, tj. pokretom, snagom ili otporom, u duhu višeg plana koji ih je *koncentrično usmeravao ka rešavajućoj tački bitke* — već su se borile na dosta jednoličan način i potpuno frontalno sa ciljem da unište protivnika borbom za iscrpljenje, koja je mestimično i povremenno oživljavana velikim probojima.

Da li će ova jednoličnost operativne podele vojske na slične armije trajati i dalje? Sumnjamo da će tako biti. Već u poljsko-sovjetskom ratu godine 1920. videli smo, pored relativno jakih armija, sa svim slabe *operativne grupe*, namenjene često za, trenutno izvršenje naročitih zadataka. Raznolikost jedinica višeg komandovanja otišla je u tom ratu suviše daleko jer su se, pored operativnih grupa, snabdevenih snagama i sredstvima za *operativna dejstva*, pojavili brojni *samostalni odredi*, prinuđeni da na širokim prostranstvima preduzimaju dejstva operativnog karaktera. Međutim, ovi odredi nisu imali za to ni dovoljno sredstava za *daljna izviđanja*, niti potrebne jedinice i sredstva za vezu, niti sredstava za samostalno snabdevanje, što sve ujedno predstavlja nesumnjivo neophodan uslov za pravilno rukovanje operativnim dejstvima. Pod ondašnjim uslovima obostrane vojne improvizacije bilo je razumljivo, pa čak i celishodno, ovo stvaranje brojnih i slabih borbenih jedinica, iz čega, ipak ne smemo izvoditi zaključke za normalniji rat, koji bi bio dobro pripremljen i izvodio se dobro naoružanim i obučenim vojskama.

Ne slažući se sa štetnim stvaranjem sitnih operativnih jedinica, ipak možemo tvrditi da povratak na organizacijsku operativnu elastičnost predstavlja, pored oživljavanja vere u manevar, jedno od značajnih tekovina poljsko-sovjetskog rata.

Dalju pozitivnu pojavu ovog rata predstavlja ponovno stvaranje — tobože već zauvek izbačenih iz istorije — samostalnih operativnih konjičkih jedinica, prvo na sovjetskoj, a zatim i na poljskoj strani. Konjička armija Budionija i konjički korpus generala Romela predstavljaju nesumnjivo istorijsku vezu između tradicija Napoleonove konjice i velikih — koje se već danas naziru — jedinica brzih rođova vojske, sastavljenih od konjice, motorizovanih jedinica ili, najzad, od jedinica koje u svom sastavu imaju oba ova roda, zajedno sa jakim vazduhoplovstvom.

Proučavajući letnju kampanju 1920. godine, možemo lako zapaziti kako je oživljen manevar povukao za sobom i obnavljanje operativne organizacije, prilagođene stvaranju raznih grupa namenjenih za izvršenje raznih zadataka.

Sada ćemo redom preći one operativne jedinice koje će verovatno biti primenjene u savremenim ratnim uslovima. Počećemo od onih koje se najbliže graniče s taktičkim načelima borbe i taktičkom organizacijom, a zatim ćemo pogledati sve samostalnije i pokretljivije jedinice, da bismo završili s najjačom operativnom jedinicom: savremenom vojskom.

## 1. PEŠADIJSKI KORPUS

Pretresajući pojedine operativne jedinice, nećemo pridavati značaj njihovim *nazivima*, koji se često upotrebljavaju za označavanje različnih grupacija. Nas će interesovati dve bitne stvari: određivanje *zadataka*, koji se obično postavljaju dotičnoj jedinici, i *snaga i sredstava* kojima ova grupacija treba da raspolaže da bi mogla ispuniti svoj zadatak.

Pod nazivom pešadijskog korpusa krili su se u različna vremena i u raznim državama različiti pojmovi. Nekad su to bili korpsi sastavljeni od nekoliko divizija i namenjeni za operativne zadatke, a nekad su komande korpusa predstavljale organizacije mirnodopskog karaktera, i u njihov delokrug su ulazili dosta komplikovani mobilizacijski, nastavni i administrativni zadaci. Bez obzira na ove istorijske različnosti, mi načelno podrazumevamo pod nazivom korpus jedinicu sastavljenu od dve, ređe tri pešadijske divizije, koja raspolaže većom ili manjom korpusnom artiljerijom, sopstvenim organom zemaljskog izviđanja (uzgred rečeno, koji nikad ne dostiže snagu velike jedinice), odgovarajućim brojem jedinica pionira, za vezu, izviđačke avijacije itd. I pored ovog relativno velikog bogatstva snaga i borbenih sredstava, pešadijski korpus, u svom pravom značaju, ne predstavlja u punom smislu ove reči „operativnu jedinicu“ pre svega zato što nije samostalan. Šta to znači?

Na naziv samostalne operativne jedinice ima pravo samo grupacija:

1) koja je sposobna da samostalno sprovede potpunu operaciju od njenog projektovanja i pripremanja do iskorišćenja i završetka, i

2) koja raspolaže odgovarajućim sredstvima za samostalno snabdevanje, svima materijalnim i prehrambenim rezervama potrebnim za potpuno sprovođenje bitke; za postizanje ovakve „ekonomске“ samostalnosti potrebna je veća mreža službi sa odgovarajućim rukovodstvom, komorom itd., čega obično korpus nema.

Prema tome, pešadijski korpus ne raspolaže uslovima za samostalno dejstvo. Ovome treba dodati da mu oni obično nisu ni potrebni, jer komandant korpusa nije pozvan da vodi samostalne operacije, već da *usklađuje dejstva* dve, a najviše tri pešadijske divizije, koje se bore jedna pored druge i *izvršavaju zajednički zadatak*. Prema tome, komandant korpusa *ne rukovodi operacijom, već komanduje skupom taktičkih jedinica* koje imaju zajednički *taktički cilj u okviru više operacije*. Zar, s obzirom na to, ne bi bilo prostije rešenje — da se pešadijski korpus ubroji u taktičke jedinice, u koje spadaju manje jedinice, od divizije naniže? Korpus se ne računa u taktičke jedinice samo zato nije stalna borbena i nastavna jedinica, povezana zajedničkom mobilizacijskom organizacijom i sastavljena od stalno istih sastavnih delova. U odnosu na pešadijske divizije i dopunska sredstva u svom sastavu, korpus ima *promenljivi* sastav, a njegov stalan skelet predstavlja samo aparat za komandovanje i formacijske vandivizijske jedinice (artiljerija, inžinjerijske jedinice, jedinice za vezu itd.).

U izvesnim slučajevima korpus može dobiti samostalan operativni zadatak, kao, uostalom, i pešadijska divizija, i to: u slučaju dejstva na krilu armije, radi zaštite velikog operativnog međuprostora itd. Međutim, da bi mogao izvršiti ovakav zadatak *izdvojen od ostalih snaga*, on mora da dobije dopunska sredstva koja će mu omogućiti *operativno* dejstvo, za koje njegova organizacija nije podešena.

Zašto je to potrebno?

Uzećemo primera radi pešadijsku diviziju. Njen sklop i organizacija podešeni su za borbu u *zajednici* sa drugim sličnim jedinicama, pri čemu svaka od njih ima potrebne snage i sredstva za vođenje svake taktičke *borbe*, dok operativne dužnosti ne uzima viši komandant koji rukovodi zajednicom viših jedinica i ima u rukama sredstva daljnog izviđanja (izviđačku avijaciju), snage (tešku artiljeriju, tenkove) i pokreta (jedinice sastavljene od brzih rodova vojske, železnice, auto-kolone itd.).

Uzmimo da pešadijska divizija dobije operativni zadatak stim da dejstvuje samostalno u zoni širokoj 20 ili 30 kilometara. Ako ne dobije dopunska sredstva, odmah će osetiti brojne nedostatke.

Njena sredstva za izviđanje, namenjena za blisko taktičko *izviđanje* na daljini 10, 15 kilometara, biće nedovoljna za *daljno operativno izviđanje*, koje *zemaljskim sredstvima* ide na jedan ili čak i dva dana marša napred, a vazduhoplovstvo još dalje. Sredstva za ovakva izviđanja ne ulaze u organski sastav pešadijske divizije, jer je njena dužnost da vrši taktičko izviđanje, dok se operativno nalazi u okviru dužnosti, sredstava i mogućnosti višeg komandanta koji ovo izviđanje vrši kako za svoj tako i za račun potčinjenih jedinica. Poveravanje daljnog izviđanja organskim sredstvima pešadijske divizije

ne bi moglo, svakako, da pruži pozitivne rezultate. Ni patrole, niti čak veće divizijske izviđačke jedinice bilo konjičke bilo motorizovane, a da i ne pomnjemo pešačke, ne bi bile u mogućnosti da prodru tako daleko da bi ispitale snage i pravac kretanja neprijateljske operativne jedinice. Ovoj svakako prethode motorizovane ili konjičke jedinice za operativno izviđanje i obezbeđenje, koje će uvek biti brze i jake dejstvovaće na širokom frontu. Slabe jedinice sopstvenog divizijskog izviđanja, ukoliko bi otišle tako daleko napred, osećale bi se, jasno je, usamljenim i nesigurnim, a pre svega *ne bi bile sposobne da probiju mrežu neprijateljskog operativnog izviđanja i obezbeđenja*, u kojoj bi se uplele ili prosto utonule, te bi stoga bile brzo proterane ili okružene. Njihovi bi izveštaji bili uvek nejasni i *zadocneli*, ukoliko bi se uopšte primili.

A vazdušno izviđanje? Pri brzini i snazi modernih konjičkih, a naročito motorizovanih jedinica, koje za jedan sat prelaze skoro *dnevni marš pešadije*, zemaljsko izviđanje nije više u stanju da samo otkloni mogućnosti da budemo iznenadeni. Da bi se dobio sat ili dva vremena potrebnog za pripremanje borbe, daljina zemaljskog izviđanja treba da se produži daleko napred i u obe strane, a za to je sposobno samo vazduhoplovstvo, i to ne trupno. Njegovi su avioni suviše spori i imaju suviše nizak plafon da bi se mogli upuštati u *daleke izviđačke letove*, koji bi dostizali preko mreže neprijateljskog operativnog izviđanja i obezbeđenja. Ovakve letove može da vrši samo brzo i dobro naoružano vazduhoplovstvo operativnog stepena, koje izviđa ne samo za račun komandanta armije već i velikih jedinica.

Ako pešadijska divizija ima da sama izvrši operativni zadatak, što treba smatrati kao izuzetan slučaj, onda treba da dobije dopunska sredstva daljnog izviđanja i to: zemaljskog (motorizovani izviđački odred, konjički puk) i vazdušnog (da raspolaže zasebnom izviđačkom eskadrilom i lovačkom avijacijom za njenu zaštitu ili, u najmanju ruku, sa nekoliko izviđačkih poleta obezbeđenih od strane armije). Njena sopstvena sredstva *nisu stvorena za daljno izviđanje*, te stoga od veštačkog razvlačenja ovih sredstava u širinu i dubinu ne možemo očekivati povoljne rezultate u vidu tačnih izveštaja.

Ovo isto se odnosi i na ostala organska sredstva divizije, koja su sva podređena za svestrane, ali taktičke potrebe divizije, i ne omogućuju da se obuhvati šira zona operativnog dejstva. Ako se pojavi potreba da se diviziji poveri širi operativni zadatak (na primer, zaštita armijskog krila) biće, načelno, potrebno da joj se dodele dopunska sredstva za vezu, a često i pioniri, neke službe itd.

Kao i divizija, u sličnoj se situaciji nalazi i pešadijski korpus, čiji načelan zadatak nisu samostalna operativna dejstva; za njihovo izvođenje treba ga ojačati na odgovarajući način, pre svega u pogledu sredstava izviđanja, veza i službi; ove su poslednje kod korpusa obično suviše slabe za snabdevanje samostalne operacije.

Zar, s obzirom na ovo, korpus ne predstavlja neku vrstu invalida, suviše jakog za taktičke borbe, a suviše slabog za operativnu bitku? Ne. On predstavlja organ rukovođenja koji je na izvestan način po-

zvan da oslobodi višeg operativnog komandanta od neposrednog komandovanja izvesnim žarištem operacije, tj. borbom dve ili tri divizije, koje se uporedo bore i imaju zajednički zadatak u napadu ili odbrani.

Razumljivo je što jedan komandant ne bi mogao da izide na kraj sa velikom armijom, u čiji sastav ulaze često 5, 8, 10 streljačkih divizija, ne računajući velike jedinice drugih rodova vojske, kao i brojne jedinice vandivizijskog sastava i mrvanjak različitih službi, ako ne bi mogao da poveri komandu nad pojedinim *operativnim grupama* dvojici ili trojici potčinjenih. Evropske vrhovne komande uverile su se već 1914. godine da centralizovano komandovanje sa 6 ili 7 armija stvara svuda suviše mnogo *lokalnih* suprotnosti i teškoća, koje vrhovni komandant nije u stanju da *na vreme* otkloni, kako bi uskladio napor nekoliko armija (nemačke 1, 2. i 3. armije s jedne, i francuske 5, Engleske i armije generala Monurija s druge strane). Analogno tome uskladivanje rada brojnih pozadinskih jedinica i ustanova u okviru jedne armije prelazi mogućnost urednog centralizovanog komandovanja od strane jednog čoveka. Zbog toga su nastali organi za posredovanje u komandovanju. Između vrhovne komande i armija postavljeni su za vreme I svetskog rata komandanti frontova i grupa armija, a između armija i divizija postoje odavno komandanti korpusa.

Iz mnogih razmatranja u ovoj knjizi proističe da načelan karakter operativnog manevra neće podleći bitnim promenama i da je svaka *operacija* (dakle, ne frontalna bitka), sa izuzetkom možda samo prve faze operativnog probaja, izvođena i verovatno će se i ubuduće izvoditi pomoću nekoliko zasebnih operativnih grupa, čija je uloga u bici većim delom čisto taktička. Kažemo *verovatno*, jer se u većini slučajeva ovo ne odnosi na obuhvatnu grupu, koja najčešće dejstvuje odvojeno od drugih u širokoj i dubokoj zoni. Međutim, dejstvo grupe za vezivanje i probojne grupe kao i operativnih rezervi (ako su ove zadržane) ima najčešće karakter *prikupljenog taktičkog napada* ili jedinstveno rukovođene *taktičke odbrane* (zadržavanje, pozicijska odbrana), pri čemu bitku rešava skoro redovno *dubok udar*, koji izvodi ili obuhvatna grupa, ili probojna, ili rezerve. Po koji put se dešava da se do rešenja dolazi koncentričnim udarom sve tri grupe, mada ne uvek izvedenim jednovremenom (Eridland, bitka kod Varšave itd.).

No, da bi ovi duboki udari bili zaista rešavajući, treba im obezbediti probojnu snagu, koja se zasniva ne samo na količini trupa i materijala već takođe, i to u vrlo velikom stepenu, *na povezanosti i dobroj organizaciji* ovih udara. To znači da, ako se rešavajući udar izvodi sa nekoliko divizija, onda, pri današnjoj raznorodnosti borbenih sredstava, ovaj zajednički napad treba dobro *taktički organizovati*, prilagoditi ga zemljistu, centralizovati artiljerijsku pripremu i podršku, obezbediti sadejstvo svih divizija koje se bore jedna pored druge i, najzad, sprovesti jedinstveno iskorišćenje izvršenog probaja, ili razbijanja odgovarajuće operativne grupacije neprijatelja.

Kao što vidimo, u opštem sklopu svake operacije postoje *taktička žarišta* kojima treba spretno komandovati, a to znači neposredno

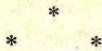
na licu mesta, a ne iz daljine i povremeno. U protivnom, čak i najpravilnije zamišljena operacija može propasti zbog *razilaženja* taktičkih napora, čija prikupljenost kako u napadu tako i u odbrani predstavlja pravu *snagu jedne operacije*, i *neophodna* je za ostvarenje čak i najbolje *operativne zamisli*.

Mogle bi se navesti desetine istorijskih primera za dokaz ovog zapažanja. Istorija takođe uči da privremeno stvaranje takvog komandovanja potčinjavanjem dve ili tri pešadijske divizije komandantu jedne od njih ne predstavlja pravo rešenje, jer novoodređeni viši komandant niti je *pripremljen*, niti raspolaže *sredstvima* da drži u ruci tako veliku jedinicu, a osim toga, i mimo volje teži u mislima svojoj sopstvenoj diviziji, kojom, međutim, komanduje, takođe na improvizovan način, neko drugi.

Dolazimo do zaključka da su u okviru velikih operativnih jedinica potrebne *stalne posredničke komande*, koje od trenutka otpočinjanja bitke moraju da osiguraju *taktičko sadejstvo* dve ili tri pešadijske divizije u okviru svakog žarišta bitke. Ovo je neophodno pre svega za to da bi operacija imala potrebnu *čvrstinu* i da se ne pretvori u *vodnjikavo* i besplodno dejstvo.

Suprotno svim taktičkim jedinicama, do divizije zaključno, saстав korpusa, kao što smo već pomenuli, ne treba da je stalan. Uporedno sa razvojem bitke često će se dešavati da pojedine divizije izlaze iz sastava jednog korpusa, a na njihovo će mesto doći pod njegovu komandu druge, susedne divizije. Naročito u jednokrilnom manevru može se desiti da se, radi produbljivanja uspeha, težište operativnog udara, tj. i cele bitke, pomeri na dublje krilo, odnosno da, na primer, levokrilna divizija korpusa koji vrši probor postepeno pređe u sastav grupe za vezivanje, a na to mesto, na desno krilo istog korpusa, uvede se nova iz armijske rezerve.

Isto to se može desiti i u dvokrilnom manevru, u operativnom proboru itd.



Koje su obično dužnosti komandanta korpusa? Pomenuli smo već da je on dužan da rastereti operativnog komandanta od neposrednog *taktičkog komandovanja*. Ovo rasterećenje predstavlja najčešće neophodan uslov da *komandant armije zagospodari operacijom*.

Prisetićemo se da bitka, prema rečima Foša, u stvari predstavlja *mehanički udar*, koji ima da snagom izbori ostvarenje vodeće zamisli operativnog manevra, koristeći povoljne uslove (lokalan odnos snaga i pravac udara) *pripremljene za bitku operativnim manevrom*. Bitka, prema tome, predstavlja završni akt manevra. U njoj se krši otpor neprijatelja, koga smo postavili u loše operativne, taktičke i zemljisne uslove. Odavde izlazi zaključak da u bici obostrano naprezanje snaga mora doći do vrhunca. Uprkos prolaznim krizama i čak očajaju, niko ne sme da predahne. Nema više vremena za široko zamišljene manevre, *svi se moraju tući*, i to najvećom žestinom.

Obuhvatna grupa obično već završava tada svoj zaobilazni pokret i baca se na bok i u pozadinu neprijatelja, napadajući pomamno njegove rezerve, artiljeriju i komandna mesta. Pokretni elemenat manevra, koji čini najčešće ova grupa, mora se u trenutku dozrevanja bitke pretvoriti u istog takvog „ovna“, koji probija ili krši, kao i glavna manevarska masa. Ona mora da smelo udara na *svaki otpor na koji nađe*, bez obzira na lokalan odnos snaga pred sobom, jer on u ovoj borbi za *rešenje* bitke ne igra više nikakvu ulogu — *nadoknađuje ga celina dobro zamišljene operacije*.

Probojna grupa, ako ne dejstvuje u zajednici sa obuhvatnom, udara tamo gde je usmerena, makar i čisto frontalno, ali na tako prikupljen i potpun način, da svaki bajonet, svaki tenk i svaki top ima *uslova* da bude prinuđen da razvije *najveće korisno dejstvo*.

Grupa za vezivanje, u zavisnosti od držanja neprijatelja, mora ili udariti na njega u rešavajućem momentu *svim snagama*, ili, ako neprijatelj na nju usmerava svoj glavni napor, mora mu pružiti ogorčen otpor, *braneći manevarsku zonu* sopstvenih glavnih snaga do poslednjeg čoveka i poslednjeg metka.

Ovo isto se odnosi i na grupe ili jedinice za obezbeđenje.

Kao što vidimo, *svi operativni delovi* pretvaraju se nekako u toku bitke u ogromne *taktičke jedinice*, koje razbijaju kao čekići borbeni poredak neprijateljskih snaga, već oslabljen i poremećen našim manevrom. Jasno je da je korisno dejstvo ovih pravih pesnica, nogu i štitova operacije utoliko veće ukoliko su oni kompaktnej i snažniji.

Uloga operativnog komandanta dolazi u tom trenutku na drugo mesto, jer se operacija približava kraju; treba, međutim, odmah utvrditi da *komandantova pažnja* za vreme bitke mora biti ogromna. Njegov je zadatak sada da pazi na opšti tok bitke, da predviđa krize i sprečava ih, kao i da počne *pripreme za iskorишćenje uspeha*. Komandant armije nema obično u ovom momentu rezervi, te stoga samo moralno i povremenim naredjenjima može da utiče na borbu svoje armije. Na prvo mesto se ističu onda komandanti pojedinih grupa, koji odlučnim izvršenjem svojih taktičkih zadataka imaju da poskupe, ili još bolje, da pobedu, plodove operacije.

Uloga je komandanta korpusa u bici velika, teška i vrlo značajna.

### A) Napad

U napadu on mora da uskladi hvatanje dodira sa neprijateljem, da težište *taktičkog izviđanja*, kako sopstvenog tako i potčinjenih divizija, usmeri na pravce koji su međusobno tešnje *povezani* i terenski su najpovoljniji. Uporedio sa ovim zemaljskim izviđanjem komandant korpusa sprovodi vazdušno, imajući za cilj da utvrdi tri osnovne stvari: glavne snage neprijatelja, njegove rezerve i artiljeriju. Na osnovu siromašnijih ili bogatijih podataka ovog dvostrukog izviđanja, koja se međusobno dopunjaju, kao i sopstvenih pretpostavki komandanta, stvara se *odлука za napad korpusa*. Iz ove proističe niz zapo-

vesti, čiji najbitniji deo čine: pravac glavnog udara korpusa, vezivanje ostalih neprijateljskih snaga, podela ova zadatka na više taktičke jedinice i određivanje onog što iz toga proističe, to jest: zonâ dejstava, artiljerije za neposrednu podršku, tenkova, pionira, sredstava za vezu itd.

Nezavisno od ovih *pripremnih* radova, komandant korpusa obezbeđuje mogućnost izražavanja ličnog uticaja na tok napada određivanjem artiljerije za opštu podršku i njenih ciljeva, izdvajanjem taktičkih rezervi i određivanjem njihovih zadataka, organizovanjem premeštanja artiljerije na nove položaje, pripremanjem rezerve municije, sprovođenjem vazdušnog izviđanja za vreme napada, organizovanjem sopstvene mreže veza itd.

Osim toga, u dužnost komandanta korpusa spada da obezbedi brzo iskoriščavanje uspeha napada izdavanjem zapovesti za gonjenje, pripremanjem za gonjenje brzih korpusnih jedinica, ako ovima raspolaze, čuvanjem rezervnih sredstava daljnog izviđanja i veze, osiguranjem pomoći inžinjerije pri opravci komunikacija za kretanje: teške artiljerije, bojnih komora i municipijskih kolona, organizacijom protivavionske i protivoklopne odbrane, degazacijom zatrovanog zemljišta itd.

Kao što vidimo, ovo predstavlja ogroman niz poslova, od kojih smo nabrojali samo najvažnije ne upuštajući se u njihovo pretresanje. Možemo smelo reći da brzo i spretno izvršenje ovih teških i svestranih dužnosti dvostruko povećava pozitivne izglede *taktičkog dejstva* pojedinih operativnih grupa, a svaka nemarnost na tom polju mora da povuče za sobom trzavice i trenje, razilaženje ili ukrštanje dejstava. Rezultat toga bila bi *slabost udara*, što je u istoriji već toliko puta imalo rešavajući uticaj na *neuspeh operacije*.

Treba imati u vidu da operacija koja se oslanja na taktičke pogreške i sama postaje velika pogreška.

### B) Odbrana

Isto su tako brojne i važne, a uz to možda još i teže, dužnosti komandanta korpusa u odbrani.

Ako, na primer, korpus predstavlja u okviru armije grupu za vezivanje, koja ima da zadrži napad glavnih snaga neprijatelja, onda da bi ih on vezao i stavio pod udar sopstvene manevarske mase, treba da bude unapred spremna na to da će morati da se boriti sa mnogo, a često i nekoliko puta brojno i tehnički nadmoćnjim neprijateljem, izdržavajući požrtvovanje u toku dužeg vremena njegove strašne udare. Da bi to bilo moguće i ostvarljivo pri današnjoj snazi artiljerijske vatrenje, koja potpomaže napad, i novih napadnih sredstava, koja mogu da predstavljaju masovno upotrebljeni tenkovi i borbeni avioni, neophodno je težiti tome da slabe braniočeve snage i sredstva budu višestruko povećane neobično brižljivom organizacijom odbrane. Ova će imati za cilj da što jače veže neprijatelja i zaustavi ga, a za to treba

što brižljivije iskoristiti odbrambene mogućnosti svih živih snaga, vatreñih sredstava, prepreka i zemljišta.

Prvi zadatak komandanta korpusa biće izbor odgovarajućeg odbrambenog položaja sa gledišta najboljeg iskorišćenja zemljišta. Pri ovom, osim povoljnih uslova za artiljerijsko osmatranje i brišuću mitraljesku vatru, treba danas uzeti u obzir prepreke koje, s jedne strane, otežavaju neprijateljevoj pešadiji brzo prilaženje položaju i njegovo izviđanje, a sa druge *kanališu* napad ove pešadije, a pogotovu tenkova. Sledeći uslov dobrog položaja biće zemljišne maske za branionca, dobre prepreke, povoljni uslovi za protivnapade itd.

Pošto se izabere glavni odbrambeni položaj korpusa, počinje niz daljih, isto tako važnih radnji kao što su usklajivanje granica između divizija i sa njihovim susedima, osiguranje eventualno otvorenih krila odbrane, dodeljivanje artiljerije za neposrednu podršku, određivanje načina podrške borbenog osiguranja, organizovanje borbe s neprijateljskom artiljerijom, manevar vatrom sopstvene artiljerije opšte podrške u toku neprijateljevog napada, na prednjem kraju položaja i u njegovoj dubini, organizacija izviđanja pre i za vreme neprijateljevog napada, podela inžinjerijskih snaga, materijala i eksplativnih sredstava, organizacija protivavionske, protivoklopne odbrane i protivhemijske zaštite, mreže veza, dovoza municije, priprema njenih skladišta itd. Najzad, jedan od najvažnijih zadataka komandanta korpusa predstavlja pripremanje protivnapada na odsek najverovatnijeg prodora neprijatelja, odnosno izdvajanje i raspored sopstvenih korpusnih rezervi, izbor polaznih rejona za njih i određivanje podrške artiljerije i tenkova, ako se njima raspolaze itd.

Lako je zamisliti koliko bi trvenja i propusta moglo i moralo da se desi ako *ne bi imao ko da izvrši sve ove poslove*, to jest ako bi dve ili tri divizije samostalno organizovale odbranu jedna pored druge, potčinjavajući se neposredno komandantu armije koji je zauzet hiljadom drugih briga, a čija će pažnja potpuno opravданo biti usmerena na drugu stranu, naime, tamo gde on traži rešenje pomoći svoje sopstvene manevarske mase. Možemo unapred reći da bi snage takve nepovezane odbrane bile za polovinu manje korisne i ne bi predstavljale siguran odbrambeni štit za manevar armije.



Okarakterisali smo ukratko veličinu i važnost dužnosti komandanta korpusa u napadu i odbrani. Druge oblike borbe korpusa, kao na primer: gonjenje, borbe u povlačenju i pri zaštiti krila armije, ne pretresamo, jer se takva dejstva razvijaju obično u širokoj zoni i samostalno te ih stoga treba ubrojiti u red operativnih dejstava. Za njihovo izvršenje komandant korpusa bi morao da dobije više sredstava za izviđanje, vezu i snabdevanje, a onda bi upravo prestao da bude komandant korpusa — postao bi komandant operativne grupe.

## 2. PEŠADIJSKA OPERATIVNA GRUPA

Operativna grupa predstavlja najmanju od onih jedinica višeg stepena koje imaju u svom sastavu dovoljno snaga i sredstava za potpuno samostalno operativno dejstvo, što znači za pripremanje, izvođenje i iskorišćenje bitke bez osvrтанja na čiju bilo taktičku, tehničku ili materijalnu pomoć.

Pešadijskom operativnom grupom nazivamo jedinicu sastavljenu od 2 ili 3 pešadijske divizije, veće konjičke ili oklopne jedinice, prema mogućnosti i potrebi — od tenkova i borbene avijacije, a uvek od teške artiljerije, izviđačke avijacije, inžinjerijskih jedinica, obilnih sredstava za vezu kao i većeg broja službi, sposobnih za potpuno samostalno snabdevanje ove jedinice za celo vreme trajanja operacije.

Na taj način organizovana pešadijska operativna grupa nije ništa drugo do *mala armija*. Način njenog dejstva zasnivaće se na istim načelima koja ćemo uskoro pretresti razmatrajući ciljeve dejstva i mogućnosti moderne armije. Prema tome, dovoljno je ako se na ovom mestu osvrnemo na to kada i u kom cilju treba stvarati pešadijsku operativnu grupu.

Ovakva jedinica biće uvek potrebna tamo gde se bude pojavila potreba *samostalnog* dejstva snagama manjim od armije, a gde ojačana divizija pešadije ili brzih rodova vojske ne bi bila u stanju da izvrši postavljeni zadatak.

Ako su naša ratna predviđanja pravilna, to na širim vojništima mogu da nastanu (usled koncentrisanja snaga na rešavajućim pravcima) često veći operativni međuprostori koje će biti potrebno zaštiti slabijim snagama koje će dejstvovati u širokoj zoni. U takvim prilikama operativna grupa, napred označenog sastava ojačana brojnim jedinicama inžinjerije ili jedinicama za zaprečavanje, može da dobije zadatak zaštite krila armije ili grupe armija, ili da održava operativnu vezu između dve jedinice višeg stepena. Imajući ovakav zadatak, pešadijska operativna grupa moraće da samostalno sproveđe *operativnu odbranu* fronta širine 60, 80 i 100, a možda i više kilometara, pri čemu, naravno, ukoliko ovaj bude širi, utoliko će biti dublja *zona dejstva* da bi se omogućilo nadoknađivanje *snage* odbrane njenom elastičnošću.

U drugom slučaju pešadijska operativna grupa može da se upotrebi u okviru grupe armija kao *snaga koja vezuje* neprijatelja na širokom frontu da bi omogućila rešavajući udar susednoj armiji. U tom slučaju biće potrebno izvesti samostalnu operaciju bilo ofanzivnu bilo defanzivnu (prema tome kako dejstvuje neprijatelj). Ova će operacija, s obzirom na veliku nadmoćnost protivnika u tom slučaju, predstavljati težak zadatak koji zahteva hrabrost, pamet i veliku spretnost.

Drugi put, ako komandant grupe armija ne bude raspolagao dovoljnim brojem brzih jedinica, pešadijska operativna grupa moraće da preuzme zadatak *obuhvatne grupe* (bitka na Njemenu 1920. godine). Pri današnjim uslovima vazdušnog izviđanja biće potrebno u

takvom slučaju duboko promisliti kako da se uskladi opasnost od *gubljenja elementa iznenadenja*, koja primorava na izbegavanje daljih obuhvatnih pokreta spore pešadije, sa potrebom nanošenja udara u povoljnem pravcu, što opet zahteva dovoljno duboko izbjanje na neprijateljski bok.

Izbor ove tačke udara, kao i priprema i izvršenje po mogućству prikrivenog pokreta ka ovoj tački, predstavljaće najosetljiviji deo operacije. A kada se ova već razvije, to znači kad operativna grupa izbije na ovaj ili onaj način na neprijateljski bok, otpočeće prava bitka. U ovoj bici uloga komandanta pešadijske operativne grupe, i svake druge uostalom, jasno će se razdvojiti. Biće potrebno da se, ne ispuštajući iz ruku rukovođenje operacijom u celini, taktički organizuje rešavajući udar. Komandant armije može i mora za tu svrhu da iskoristi komandanta ili komandante korpusa, dok komandant operativne grupe mora *to sam da izvrši*. Videli smo u ranijem odjeljku koliko je taj rad taktički obiman i šta sve zavisi od njegovog savesnog izvršenja. Procenivši ovo, možemo smelo reći da će komandovanje operativnom grupom biti često teže nego komandovanje armijom, utoliko pre što će komandant ove relativno male jedinice morati najčešće da se bori s teškoćama prouzrokovanim nesrazmernošću njegovih slabih snaga u odnosu na širinu zone dejstva.

Neophodno je da se komandanti ovih važnih operativnih karika odlikuju odličnom operativnom spremom i velikim ličnim vrlinama kao i moralnom otpornošću prema neuspesima, jer kidanje ovih karika može da prouzrokuje ne samo operativni već i strategijski neuspeh.

### 3. OPERATIVNA GRUPA BRZIH RODOVA VOJSKE

U odjeljku koji se odnosio na mogućnosti konjice u budućem ratu<sup>1)</sup> starali smo se da obrazložimo koliko je bila neopravdana i necelishodna navika, uobičajena pred I svetski rat, da se u početku rata velike jedinice ovog roda vojske raspoređuju ravnomerno duž granice radi rastresitog „strategijskog“ izviđanja i zaštite. Mišljenja smo da je danas pravo *strategijsko izviđanje* prešlo potpuno u ruke vazduhoplovstva i obaveštajne službe;<sup>2)</sup> zaštita, pak, granica, stalno ugroženih od pokretnih kopnenih i vazdušnih jedinica, koje se mobilisu u toku nekoliko časova, ne može se više osigurati pomoću konjice, suviše slabe za taj cilj, niti čak pomoću takozvanih „zaštitnih“ velikih pešadijskih jedinica, kojima je potreban najmanje jedan dan (24 sata) da postignu bojnu gotovost i drugi dan za posedanje određenog odseka za zaštitu, obično vrlo širokog u odnosu na sporu pešadiju. Ima znakova da će zaštita granica preći postepeno u ruke specijalnih jedinica koje se mobilisu po teritorijalnom sistemu u neposrednoj blizini svakog objekta koji ima da se štiti, spremnih — u roku od ne-

<sup>1)</sup> Str. 93.

<sup>2)</sup> Koja dejstvuje neprekidno još za vreme mira, a zatim za vreme rata.

vojske, pa je prema tome prvi uslov za celishodnost njihovog stvaranja izbor odgovarajućih komandanata.

Smelo možemo reći da se na ove položaje mogu određivati samo takvi komandanti koji, osim izuzetnih sposobnosti i energije, raspolažu i dubokom operativnom pronicljivošću kao i bezuslovnom uravnoteženošću naravi i karaktera, što sve zajedno mora biti podržano neobičnim organizatorskim darom.

\*  
\*      \*

Pokušajmo predvideti kakav može da bude karakter dejstva operativne grupe brzih rodova vojske. Izgleda da će se van svake sumnje njihova uloga u bici podeliti na tri zasebne faze: pripremanje bitke, učešće u bici i njeno iskorišćenje.

#### A) *Pripremanje bitke*

Ako brze grupacije budu oslobođene zadataka osiguranja moći će sa uspehom da izvrše ono što nazivamo *uvodnim dejstvima* pred bitku.

Treba računati na to da će se ove smelete, duboko usmerene operacije zasnovati, s jedne strane, na dezorganizaciji bliskih mobilizacijskih centara, preduhitirivanju neprijatelja, ukoliko je to moguće, u ovlađivanju, njegovim graničnim utvrđenjima i zauzimanju tačaka važnih za buduća dejstva glavnih snaga, a s druge, *na operativnom izviđanju*.

Izvršenje prve grupe zadataka, koji imaju za cilj da u operativne pripreme protivnika unesu klice raspadanja, zahtevaće, verovatno, široko izlaženje na operativni predteren neprijatelja radi izvršenja manjih ali brojnih udaraca, usmerenih na kidanje njegove zaštitne mreže i unošenje zabune u njegove operativne pripreme. Početni širok raspored biće takođe koristan s obzirom na protivdejstvo izviđačke i borbene avijacije. Uporedo, međutim, sa dubljim ulaženjem u operativni prostor neprijatelja snage će se morati sve više prikupljati, prvo zbog toga što će se otpor povećavati a drugo, što bi odvojene velike brze jedinice, isturene u dubinu prepolja ili neprijateljske zemlje, mogle da budu jedna po jedna okružene i potučene.

Najzad će nastupiti konačno prikupljanje cele pokretne operativne grupe, koja će pred licem već bliske operativne mase protivnika morati da izvrši *sasređen i dubok udar*, čiji će zadatak biti poslednje proveravanje jačine i pravca dejstva glavnih neprijateljskih snaga.

Ovim će se završiti uvodna dejstva, posle čega će nastupiti druga radnja, veoma delikatna i teška, naime ustupanje mesta sopstvenim glavnim snagama koje pridolaze i povlačenje pokretne grupe u operativnu ili strategijsku rezervu, ili njeno prebacivanje na krilo radi uzimanja učešća u glavnoj bici.

Ne treba dodavati kakve će velike smetnje u toj fazi pregrupisanja stvarati pokretnoj operativnoj grupi neprijateljsko vazduhoplovstvo i saobraćajne teškoće. Ovde se krije prava Ahilova peta svih brzih rodova vojske, te stoga onaj koji želi koristiti ovako operativne grupacije mora blagovremeno da ispita i pripremi sve odgovarajuće mere olakšanja, a onaj, pak, koji želi da dejstvuje protiv njih mora težiti tome da osigura odgovarajuća sredstva i načine koji bi u praksi mogli da se pokažu kao vrlo efikasni.

Već se pre I svetskog rata očekivalo i strahovalo od upada konjice, do kojih nije došlo zbog rasturanja ovog roda vojske u pasivnim pograničnim borbama. Danas ova pretnja dobija mnogo realnije oblike, pri čemu ovi upadi mogu biti mnogo opasniji, jer će biti znatno brži i u pogledu vatre jači.

Uvodna dejstva navedenog karaktera, kao i moderni načini obezbeđenja od njih, ili njihovo savlađivanje u samom sopstvenom operativnom prostoru, predstavljaju u vojnoj nauci gotovo potpuno praznu stranu. Izgleda da bi bilo poželjno ako bi se ovoj novoj oblasti znanja posvetile ozbiljne i opširne teorijske studije i brojna praktična iskustva.

### B) Učešće u bici

Kao što smo već pomenuli, brzim operativnim grupacijama mogu biti u bici povereni različni zadaci. One mogu biti upotrebljene kao obuhvatna grupa, kao pokretna operativna rezerva i najzad kao neka vrsta prethodnice stvarne manevarske grupe, s tim da iskorišćuje operativni proboj za razvoj manevra u dubini probijenog neprijateljskog rasporeda.

Prvi zadatak, uloga obuhvatne grupe, izgleda da najviše odgovara brzim grupacijama, jer dopušta najbolje iskorišćenje njihovih prednosti i najmanje ističe njihove mane. Pošto se nađe na krilu sopstvene armije bilo odmah, bilo posle izvršenja uvodnih dejstava, operativna grupa brzih rodova vojske moraće da se probija sasredenim udarom kroz osiguranja neprijateljskog krila, što često neće biti lako. Od trenutka, pak, kad to uradi, grupa brzih rodova vojske naći će dosta velik prostor za brz pokret i dosta toliko razdvojenih ciljeva (grupe rezervi, artiljerije, štabova itd.) da će ih, pošto se ovi ne odupiru organizovano, moći brzo da okružuje i uništava, ne trošeći se pri tome jer neće nailaziti na dobro planiranu, stalnu i brižljivo pripremljenu vatru.

U ovoj pokretnoj borbi, punoj brzih udaraca koji naizmenično omogućavaju lake uspehe i potrebna iznenađenja, na prvo će se mesto istaći teškoće komandovanja, teškoće držanja u ruci gipke mase konjice, automobila i tenkova, koja se razliva kao usov u tuđem prostoru i u neprijateljskoj manevarskoj zoni punoj zaseda. Na teškom i pokrivenom zemljишtu najlakše će se snaći pokretljiva i moderno naoružana konjica. Komandovanje njome relativno je lakše nego svim ostalim brzim rodovima vojske makar s obzirom na to što je ono ispitano u

toku mnogo stotina godina. Na žalost, međutim, konjica nema u borbi *operativno dejstvo takve brzine i dubine* da bi se moglo preduhititi prerano otkrivanje njenog pokreta od strane neprijateljskog vazdušnog izviđanja. U tom pogledu biće uvek poželjno produžiti njeno dejstvo pomoću bar neznatnih oklopnih jedinica i borbene avijacije, koji će se odmah baciti na životne centre neprijatelja raspoređene na većoj dubini (štabovi, komunikacije, mesta iskrcavanja operativnih rezervi itd.), težeći da se ovaj u duhu pravilnih uputstava sovjetske „*duboke operacije*“, onesposobi i na celoj svojoj operativnoj dubini.

Ovu težnju za produbljenjem bočnog udara ne možemo da identifikujemo sa lepezastim rasipanjem snaga. Bočni udar ne sme da podseća na svežanj igala nakostrešenih na sve strane, već obratno, mora da ima oblik uskog i duboko zabijenog mača, čiji držak može da čini konjica ili motorizovane jedinice, a oštricu — oklopne jedinice i vazduhoplovstvo. Ubod ovog mača zaista mora biti *dobro odmeren* i upravljen pravo u srce protivnika, u njegove štabove i rezerve. Ako bude suviše plitak, okliznuće se samo po rebrima krilnih jedinica i neće učiniti protivničkoj operativnoj masi suviše mnogo štete (prvi udar francuske 6. armije pre bitke na Marni). Ako bude usmeren suviše duboko, što takođe predstavlja grubu grešku, onda će se grupa za obuhvat *udaljiti od bitke i pogoditi u prazno*. Dovoljno je da se setimo bitke na Trebiji ili divergentnih gonjenja obe sovjetske konjičke grupacije u bici kod Varšave, pa da postanemo svesni posledica ove druge greške.

Bočni, dakle, udar mora biti usmeren na rešavajuću tačku. Komandant koji upravlja operacijom u celini mora tu tačku unapred odrediti, pa makar je „*predvideo ili pogodio*“.

Prema ovoj tački, koji danas često predstavlja velik rejon, težiće *raznim putevima*, ponekad zaobilaznim, ali što brže, svi glavni elementi manevra, to jest probojna grupa, operativne rezerve i obuhvatna grupa. Sa dva prva elementa može opšti komandant da upravlja više neposredno, dok komandantu trećeg elementa, grupe za obuhvat, treba ostaviti veću samostalnost. Posle prodiranja u dubinu zaštite neprijateljskog krila, možda bi mu se mogla ponovo označiti rešavajuća tačka, koja se u međuvremenu pomerila. Ako to bude nemoguće, komandant obuhvatne grupe mora sam da oseti gde se nalazi *najpovoljniji operativni pravac* i u trenutku dozrevanja bitke da udari celom snagom što dublje u tom pravcu, bacajući se na *svaki otpor bez obzira na lokalni odnos snaga*.

Desetine istorijskih primera svedoče da dobro odmeren i na vreme izvršen bočni udar daje najčešće potpun uspeh *operacije*. Pružanje istorije pruža, međutim, samo *opšta uputstva*, dok savremeni uslovi rata stvaraju oko *njegovog izvršenja hiljade teškoća*, koje su nastale usled neizmerne raznolikosti moćnih *borbennih sredstava*.

Sposobnost savladavanja ovih teškoća odlučivaće ne samo o vrednosti komandanta brzih grupacija, već često i o uspehu operativnog manevra u celini. Zbog toga dobija suštinski značaj i zaštita sopstvenih operativnih krila, koja ima da parališe snagu ovih dubokih uada.

raca, i da ih nekako uplete u mrežu blagovremeno pripremljenih prepreka i rušenja, povezanih mrežom omanjih, ali u pogledu vatre jakih zaprečnih jedinica, oslonjenih na pokretljive rezerve.

\*  
\*      \*

Svuda tamo gde će rat početi probojem uskih i utvrđenih granica, dobro posednutih vojskom, neće biti u početku mesta za dejstvo brze obuhvatne grupe. Tako je bilo na zapadnom frontu u prvim nedeljama I svetskog rata i tako će verovatno biti i ubuduće na svima onim granicama na kojima će se znatnijim snagama pokriti odmah na celoj širini relativno uzani borbeni frontovi. Da li odatle treba izvući zaključak da brze operativne grupe uopšte neće biti korišćene na ovakvim vojništima? Nama se čini da će brze grupe biti potrebne *svakoj* vojsci, ako ne i neophodne, jedino s tom napomenom što u slučaju početne *skučenosti operativnog prostora* — koja uostalom može da nastane ne samo u početku već i u toku rata — jedinice ove vrste moraju da budu privremeno zadržane u *operativnoj* ili strateškoj rezervi.

Godine 1914, kao što smo više puta pominjali, nijedna od strana koje su se sudarile na zapadnim granicama, načičkanim tvrđavama, nije imala brze operativne rezerve, jer je jedini onda pokretni rod vojske, konjica, bila doslovno rasuta na zaštitne zadatke. Da razmotrimo sada nešto šire, predviđanja o tome kakav bi uticaj moglo imati na tok operacije zadržavanje u rezervi pokretne operativne grupe (ili čak armije) od jednog protivnika, dok jednovremeno drugi ovo ne bi učinio. Hipotetična razmatranja ovakve vrste imaju, istina, relativnu vrednost, ali ipak mogu da nametnu izvesne zaključke.

Ako uzmemo da bi Nemačka bila ta strana koja je imala pokretnu operativnu rezervu, možemo očekivati da bi posle proboga granične zone belgijskih tvrđava ona iskoristila mnogo brže ovaj početni uspeh i pre bi uspela da obuhvati severno francusko krilo, primoravajući ga na rešavajuću bitku. Ko zna da li bi pod tim uslovima Engleska armija uopšte mogla da se spoji sa francuskim krilom. A kad bi to čak i uspelo, već bi nekoliko dana posle toga mogao da nastupi poraz usled okruženja ove armije sa zapada i njenog razbijanja od grupe nemačke konjice, koja bi je napala s leđa. Razmotrili smo ukratko ovakvu mogućnost na strani 104 (skica 4).

Razmotrimo sada šta bi moglo nastupiti ako bi na nemačkoj strani konjica bila isto tako rasturenata kao što se to desilo godine 1914, dok bi francusko-engleska strana imala većinu ovog roda vojske u početku prikupljenu u operativnoj rezervi. Moglo bi se u tom slučaju pretpostaviti da ne bi došlo do bitke na Marni, pošto bi pokretna francuska rezerva mogla izvršiti isti zadatak — bočni udar, koji je pao u dužnost armiji generala Monurija, ali mnogo ranije. Ovo bi za izvesno vreme zadržalo pobednički marš desnog nemačkog krila i omogućilo da se ranije i mirnije stvori manevarska ili probojna grupa, sastav-

ljena od francuske 5. i 6., i Engleske armije. Pariski taksiji, upotrebљeni za prevoz delova armije generala Monurija, predstavljali su odličnu improvizaciju, ali nisu mogli da dadu ovoj tipičnoj obuhvatnoj grupi ovakvu operativnu pokretljivost kakvu može da ima blagovremeno organizovana jedinica brzih rodova vojske.

A kad bi obe strane imale velike pokretnе operativne rezerve? Onda bi uspeh pripao bez sumnje onoj strani koja bi bolje upotrebila ovu rezervu i imala boljeg operativnog komandanta brzih rodova vojske kao i bolje pripremljene jedinice za izvršenje tako teških dejstava. Ova razmatranja dovode do zaključka da će se, u slučaju da budući rat ne dobije odmah i za stalno oblik dugotrajnog materijalnog rata — a možemo se nadati da tako neće biti — čak i u zemljama koje imaju uske granice naći prilika za upotrebu pokretnih operativnih jedinica, prilagođenih po snazi, karakteru i opremi mesnim uslovima zemljišta, saobraćaja, privrede itd.

Za one, pak, zemlje koje od početka mogu da se nađu pred manevarskim ratom, raspolaganje pokretnim operativnim jedinicama biće svakako od dvostrukе važnosti. Pitanje raspolaganja većim pokretnim jedinicama, bilo u obliku rezervi, bilo obuhvatnih grupa, izbiće silom prilika na prvo mesto. Naročito u slučajevima *primene operativne ili strategijske odbrane* ili uvodnih dubokih manevara.

\* \* \*

Kako u slučaju zadržavanja brzih jedinica u operativnoj rezervi tako i njihovog korišćenja za produbljivanje operativnog proboga, najdelikatnije pitanje predstavljaće u početku *zaštita rejona raspolreda*, a zatim *organizacija uvođenja u bitku*, jer će i jedno i drugo predstavljati u današnjim uslovima rata, bez sumnje vrlo težak zadatak.

Rejoni razmeštaja će biti stalno izloženi vazdušnom bombardovanju, što će zahtevati široko razmeštanje jedinica, njihovo brižljivo maskiranje i organizovanje jake protivavionske odbrane.

*Uvođenje u bitku* odvijaće se takođe pod stalnom vazdušnom opasnošću, a osim toga, bez sumnje će naići na velike komunikacijske teškoće, koje proističu iz potrebe za „provlačenjem“ kroz sopstvene pozadinske organizacije i kroz jedinice koje se bore. Kad se to izvede bez zastoja i potresa, nastupiće takođe teško i mučno prelaženje preko probojem stvorenog otvora punog rovova, rušenja i tehničkih kloplki u vidu mina, zatrovanih rejona itd. Poznavajući iz I svetskog rata moć ovakvih prepreka i predviđajući teškoće pokreta masovno upotrebljenih konjičkih ili motorizovanih jedinica, možemo unapred da budemo svesni tога да će samo neobična energija i organizovanost moći da savladaju ogroman, a po koji put tako podmukli otpor mrtvih stvari i uspeti da proguraju pokretnu konjičku ili motorizovanu rezervu što je moguće brže i bez velikih gubitaka kroz mrežu prepreka, koje sama bitka stvara, a neprijatelj ne propušta da pojača.

Da li će i u kom stepenu ovo biti moguće ne može se rešiti bez praktičnih iskustava i bez oslonca na konkretnu situaciju. U svakom slučaju kako branilac tako i napadač moraju da uoče ove teškoće, jer ih prvi mora *iskoristiti* da bi se zaštitio od neuspeha, a drugi *savladati* radi iskorušenja izvršenog proboga.

### C) *Iskorušavanje bitke*

„Da sam imao kod Licena i Baucena dovoljno dobre konjice, ponovo bih osvojio Evropu“ — rekao je Napoleon. Ova rečenica je nesumnjivo opravdana i u njoj ne sme da se gleda retorična preteranost. Nedostatak brojne i dobre konjice, uništene u pohodu na Moskvu, zaista je onemogućio Napoleonu, počev od godine 1813, brzo *iskorušavanje operativnih uspeha*. Ko može posumnjati u to da bi Bliher i Barklaj de Toli bili ne samo *potučeni*, kao što se to u stvari i desilo već i *okruženi i uništeni*, — da je Napoleon imao kod Baucena Mirata na čelu jake konjičke rezerve i mogao pomoći nje brzo produžiti obuhvat koji je izvršio Nej, presecajući komunikacije prusko-ruskoj armiji. Uostalom, osim Napoleonovih bitki, u istoriji ima dosta drugih, pre i posle njega, koje nisu dale niti operativnu niti strategijsku korist i pored očiglednog taktičkog uspeha, zbog toga što ovaj nije iskorušen elementom brzog gonjenja.

Nama se čini da gornje Napoleonove reči ni danas nisu izgubile važnost. Pri kraju I svetskog rata obe su strane iskusile na osetljiv način nedostatak jakog činioca operativnog pokreta, koji bi omogućio iskorušenje krvavo izvršenih proboga. Dovoljno je ako se setimo već jednom navedenih reči maršala Hega koji je rekao, razmatrajući šta bi se desilo da je Nemačka imala u martu 1918. strategijsku konjicu i bacila je u izvršeni proboj kod Amijena: „Bila je to mogućnost kojoj нико не bi mogao da pogleda u oči bez najvećeg preneraženja“, dodajući sa olakšicom: „Na sreću, Ludendorf nije predviđeo ništa slično“.

U jesen 1918. godine Francuzi su se našli u istoj situaciji: nisu imali čime da iskoriste uspeh.

Doslovno isto ono što je rekao maršal Heg, mogli bismo mi, Poljaci, da kažemo kad pomislimo šta bi se moglo desiti da je pre bitke kod Varšave Buđoni od Rovna krenuo brzo na Lublin, a Gaj Kan forsirao Vislu kod Plocka i udario na Varšavu sa zapada. Ovakvo bi se iskorušenje operativnih uspeha nesumnjivo završilo našim porazom.

A šta bi se desilo da maršal Badoljo nije imao od čega da prikupi grupu za gonjenje, koju je bacio odmah po izvršenju proboga kod Amba Aradama na prestonici Etiopije? Pešadijske italijanske jedinice napredovale bi vrlo sporo, boreći se sa zemljjišnim teškoćama, usled čega bi laka etiopska vojska imala vremena da se sredi posle poraza i ponovo prikupi, a zatim bi njihovo naoružanje, koje se stalno poboljšavalo, i kišno doba mogli da izmene uslove rata na način koji se može predvideti.

Brzo i efikasno gonjenje posle pobeđe na bitačnoj prostoriji predstavlja osnovu svakog rešavajućeg operativnog uspeha. Bez njega, odnosno bez sredstava za njegovo izvršenje, može se neprijatelj i više puta *potući i odbaciti*, a da se i *pored toga* stalno nailazi na *obnovljeni otpor*, što na kraju mora da dovede do ravnoteže snaga i do dugotrajanog materijalnog rata.

Primajući pomenuti uslov brzog rešenja kao još jednako aktuelno načelo, možemo videti u velikim grupacijama konjice, motorizovanih jedinica i vazduhoplovstva najefikasniji elemenat *operativnog gonjenja*, te raspolažanje ovim predstavlja jedan od osnova ranijih, a verovatno i budućih operacija. Pošto porast brzih rodova vojske nalaže da računamo s tim da će ova istina u budućem ratu biti dovoljno cenjena, treba da se osvrnemo i na naličje medalje. Ne odnosi se pobeda uvek, te stoga u slučaju neuspeha treba unapred računati na uporno i nemilosrdno gonjenje od strane neprijatelja. Ono je tim opasnije što se danas brzo i odjednom duboko prodire u grupacije potučenog protivnika (oklopne jedinice, vazduhoplovstvo<sup>6)</sup>).

Takozvano odvajanje od neprijatelja i operativno pregrupisanje posle izgubljene bitke biće vrlo teško. Trebaće blagovremeno organizovati prepreke, koje će usporavati gonjenje i učiniti sve da bi potučena i spora pešadija mogla da se u relativnom miru povuče nazad, jer u protivnom slučaju može da podlegne brzoj demoralizaciji<sup>7)</sup>. Sopstvene brze jedinice, pojačane vazduhoplovstvom i sredstvima rušenja, moraće onda da ne uzmu zadatak operativne zaštitnice i da, slično korpusu generala Fromela godine 1914, sa punim požrtvovanjem štite odstupanje i pregrupisavanje sopstvene armije.

Zaštitne borbe ove vrste biće pune taktičkog rizika i tehničkih teškoća, a pripremiti se za njih je teže što predstavljaju dosad gotovo netaknutu oblast vojne literature.

\* \* \*

Posvetili smo dosta mesta operativnim grupama brzih rodova vojske, jer se na tom polju desilo poslednjih godina najviše promena, pošto u svim fazama budućih bitki može da se za ovakve jedinice nađe zahvalno polje dejstva.

Jaki neće propustiti da upotrebe pokretne grupacije da bi postigli brza rešenja, dok je zadatak slabih da brižljivo ispitaju i iskoriste mogućnosti da se one suzbiju. Nijedan rod vojske nije lišen slabih, a koji put čak i *vrlo slabih strana*. Stvar je u tome da treba umeti da se usmeri na ove osetljive tačke oštrica realnih i uvek primenljivih načina i sredstava.

<sup>6)</sup> Poljska 1939, Francuska 1940. godine.

<sup>7)</sup> Kao gore.

#### 4. ARMIIA

Sve dosada pretresane operativne jedinice, i pored svoje nesumnjive samostalnosti, imaju u okviru velike operacije nekako pomoćni zadatak. Njihova je namena obično, kao što smo napred rekli, da pripreme i iskoriste bitku, da vežu ili obuhvate neprijatelja, ili najzad da održavaju operativnu vezu između dve armije. U okviru ove, sa gledišta visokog stepena komandovanja nesumnjivo *pomoćne uloge*, kako pešadijske operativne grupe tako i grupe brzih rodova vojske, u stvari predstavljaju male armije. One imaju čime da sprovedu za svoje potrebe daljno izviđanje i preduzmu odmah operativno gonjenje, a osim toga imaju i sva sredstva potrebna za samostalno snabdevanje u toku dosta dugog vremena. Sve je to dovoljno samo za to da se *potuku pomoćni (sporedni)* operativni delovi neprijateljskih snaga, ili da se vežu važniji delovi.

Tek je armija sposobna da primi rešavajuću bitku *sa glavnim snagama* neprijatelja ili njihovim delom i da ih *samostalno potuče*, što uostalom ne znači da armija uvek dejstvuje potpuno samostalno i odvojeno. S obzirom na zadatak koji ima da izvrši, a pre svega na veličinu mase neprijatelja sa kojom se armija bije, ona dejstvuje ili potpuno samostalno (nemačka 8. armija 1914. godine) ili se povezuje *u zajedničkoj operaciji* sa dve ili tri druge armije, stvarajući još veću operativnu jedinicu, koja se obično zove grupa armija ili front. Ovaj poslednji naziv vezan je, uzgred rečeno, sa linijskim operativnim borbenim porecima iz I svetskog rata i sadrži sam po sebi zametke operativne rastegljivosti, te ne smatramo da je srećno izabran.

Sastav armije može biti različit. Međutim, on se uvek odlikuje time *što je u operativnom pogledu dovoljan sam sebi*. Ovo se odnosi kako na sredstva izviđanja, veze i snabdevanja, tako i na sve *elemente snage* sposobne da izvrše zadatak armije bez obzira na pritisak ili otpor neprijatelja.

Izgleda da će sastav armije zavisiti pre svega od toga da li će to biti armija koja prema naređenju vrhovnog komandanta izvodi potpuno zasebne operacije, ili će predstavljati moćnu kariku u operaciji višeg reda, ulazeći u sastav grupe armija i izvršujući u okviru ove zadatku jedne od operativnih grupacija.

##### A) *Armija u samostalnoj operaciji*

Kičmu svake armije, bilo da dejstvuje samostalno, bilo u okviru više jedinice, predstavljaće, pri današnjem stanju organizacije i naoružanja evropskih vojski, još uvek *pešadija*, pored pomenute mogućnosti stvaranja ovde-ponde pokretnih armija, sastavljenih od brzih jedinica, a organizovanih za dejstvo slično onome kako smo težili da predvidimo pri pretresanju pokretnih operativnih grupa.

U ovom odeljku bavićemo se jedino običnim tipom „pešadijskih“ armija, koje će predstavljati ogromnu većinu u svakoj evropskoj narodnoj vojsci i koje smatramo za normalnu organizaciju armije.

Razlika u sastavu armije koje dejstvuju samostalno ispoljava se pre svega u različnom broju elemenata snage koji ulaze u njen sastav, tj. viših taktičkih pešadijskih jedinica, jedinica vandivizijske artiljerije, tenkova itd., i elemenata pokreta, tj. konjice, motorizovanih i oklopnih jedinica kao i borbene avijacije. Bez obzira na ove promene u sastavu, skelet armije jeste i verovatno će uvek biti sličan. On se mora sastojati od komande armije, obično dopunskih pomoćnih komandi, odnosno komandi korpusa, komandi artiljerije, vazduhoplovstva, inžinjerije itd., dovoljnih sredstava operativnog izviđanja (vazduhoplovstva, jedinica zemaljskog izviđanja), ne računajući tu potreban aparat sredstava za vezu i službi.

Što se tiče viših taktičkih pešadijskih jedinica, od njih će u sastav armije ući najmanje 4, najviše 8, a već sasvim izuzetno 10. Armije sastavljene manje od 4 pešadijske divizije postaju operativne grupe, suviše slabe za izvršenje ozbiljnih samostalnih dejstava rešavajućeg karaktera, dok armije koje obuhvataju 8, a najviše 10 pešadijskih divizija postaju, kao što je pokazao I svetski rat, suviše glomazne i teške za komandovanje i te se teškoće više ne mogu otkloniti posredničkom ulogom komandanata korpusa. Stvaranje suviše velikih armija ne izgleda korisno, sem u periodima neelastičnog pozicijskog rata, čiji stabilizovani karakter dozvoljava komandovanje vrlo velikim jedinicama — ukoliko one posedaju jednoličnu zonu i imaju jedan zadatak. Ako imamo pred sobom, na primer, jedan operativni cilj, a za njegovo postignuće 12 pešadijskih divizija kao i jednu brzu jedinicu, to je bolje svu znatnu masu organizovati kao grupu armija, sastavljenu iz tri zasebna dela, recimo iz 2 armije po 4 ili 5 divizija i jedne operativne grupe, nego stvoriti jednu ogromnu i glomaznu armiju, koja će u modernom ratu biti opterećena takvom količinom specijalnih borbenih sredstava i službi, da misli komandanta armije neće uspeti da izbegnu neprestano rasplinjavanje.

Ne treba zaboraviti da je organizacijski sastav modernih armija dostigao još u I svetskom ratu veliku raznolikost koja je danas još više porasla.

Uzmimo, primera radi, da armija srednje veličine, na primer, od 6 divizija, ima da potuče isto tako jaku ili nešto slabiju neprijateljevu grupu za vezivanje i da prodre u dubinu njegove manevarske zone. Da bi izvršila ovakav zadatak, armija mora da raspolaže svim sredstvima potrebnim za izvršenje duboke, dalekosežne operacije. Pokušaćemo da proizvoljno odredimo njen sastav koji će se, naravno, razlikovati od nekog konkretnog ali, će ipak biti približan običnom sastavu, pokazujući nam jasno ogromnu raznolikost snaga i sredstava moderne armije kao i teškoće komandovanja u vezi s ovom.

Njen sastav može biti sledeći:

- 1) komandant i štab zajedno sa komandama pojedinih rodova vojske i upravama službi;
- 2) 1–3 komande korpusa;
- 3) 6 pešadijskih divizija;

- 4) 1 veća konjička ili oklopna jedinica, a u izvesnim slučajevima operativna grupa brzih rodova vojske;
- 5) samostalne jedinice (granične formacije, jedinice za zaprečavanje itd.);
- 6) 1–3 puka teške artiljerije (koji put i više);
- 7) prema potrebi puk ili nekoliko diviziona lake motorizovane artiljerije;
- 8) 2–3, a koji put i više, divizionala protivavionske artiljerije;
- 9) tenkovske jedinice;
- 10) 1 ili 2 divizionala oklopnih vozova;
- 11) protivoklopne jedinice;
- 12) nekoliko eskadrila izviđačke avijacije;
- 13) promenljiv broj grupa lovačke avijacije, kao i avijacije za gonjenje i bombardovanje;
- 14) često viša jedinica borbene avijacije;
- 15) nekoliko balonskih četa;
- 16) čitav niz četa i vodova za vezu;
- 17) nekoliko bataljona pionira pešaka ili motorizovanih, pontonskih parkova itd.;
- 18) intendantska služba (četa za eksploataciju i raspodelu, poljske pekare i klanice, skladišta intendantskog materijala itd.);
- 19) tehnička služba (parkovske čete i vodovi, poljske radionice itd.);
- 20) sanitetska služba (čitav niz sanitetskih jedinica, poljske bolnice, sanitetska skladišta, kolone, kao i vozovi itd.);
- 21) inžinjериjska služba (kolone i skladišta inžinjerijskog materijala);
- 22) služba veze;
- 23) veterinarska služba;
- 24) služba remonta (popuna konjskog sastava);
- 25) automobilska služba;
- 26) komorska služba;
- 27) etapna služba (suhoputne stanice) itd.

Jasno je da su za komandovanje ovako komplikovanim organizmom, kao što je moderna armija, potrebni vrlo uređeni i odlično sastavljeni, tj. blagovremeno organizovani štabovi, koji broje često po 100 oficira, a u tom broju je većina generalštabnih, ne računajući odabranu i brojno pomoćno osoblje, odnosno podoficire, stenodaktiografare, šofere, elektrotehničare itd.

Već se u I svetskom ratu došlo do uverenja kako je teško improvizovati štab novoformirane armije (francuska 6. armija, nemačka 9. armija, engleske i američke armije koje su se formirale itd.). Danas treba imati u vidu još jednu, vrlo ozbiljnu teškoću, naime dejstvo bombarderske avijacije, koja će sigurno težiti da na svaki način još u početku rata onesposobi centre operativnog komandovanja. Ako se setimo kolike su grupe činile komande armija u I svetskom ratu i dopunimo tu sliku modernim sredstvima za vezu i prevoz, onda ćemo lako zamisliti ogroman skup telefonskih i telegrafskih mreža,

automobila, motocikla i aviona, sa nekoliko stotina ljudi osoblja i kurira, okružen brojnim komorama, skladištima itd., što sve zajedno predstavlja pogodan i uočljiv cilj za bombardersku avijaciju. S obzirom na ovo, moramo doći do zaključka da operativne komande moraju biti potpuno drugačije raspoređene nego dosad i odlično maskirane, jer bi u protivnom slučaju vazdušna bombardovanja mogla da im potpuno onemoguće funkcionisanje.

Pre svega, ogroman štab armije moraće da se razmesti na veoma širokom rejonu što će zahtevati blagovremeno pripremljeni mrežu veza. Najvažnija odeljenja komande treba da se smeste po nemarkantnim malim zgradama, često po privremeno podignutim barakama, skrivenim u šumi. Kretanje između ovih odeljenja mora biti po danu ograničeno, što će prinuditi na prenošenje sadržaja raznih naredenja i izveštaja većinom telefonski ili pomoću aparata „hjuz“. Mreža veza moraće imati stalne rezervne linije, da se rad ne bi prekidao u slučaju njenog kidanja od parčadi bombi. Rejon koji je zauzeo široko razmešteni štab mora da bude obezbeđen dobro organizovanom protivavionskom i protivhemijском заштитом, pri čemu će biti neophodno da se raspolaže zaštitnim jedinicama, namenjenim za savlađivanje vazdušnih desanata, koji su danas u stanju da napadnu nezaštićene komande.

Jasno je da će sve ove potrebne mere, istina, zaštititi komande armija i obezbediti *stalnost komandovanja*, ali će jednovremeno stvoriti i nove teškoće u već inače komplikovanom radu operativnih štabova.

Premda tome, biće neizbežna trvjenja; radi se samo o tome da ih bude što manje, a u tom cilju trebalo bi primiti sledeća načela organizacije komandi armija:

1) Komande i operativni štabovi moraju biti blagovremeno i detaljno pripremljeni za svoje teške poslove. Oficiri koji ulaze u njihov sastav moraju biti međusobno uigrani dugom zajedničkom službenom saradnjom i uvežbani još za vreme mira za svijanje i ponovno razvijanje komande armije (česta promena komandnog mesta može postati potrebna s obzirom na neprijateljsko vazduhoplovstvo), za umešan rad u slučaju nezgodnog i rastresitog razmeštaja, za snalaženje u vremenu vazdušnih i hemijskih napada, za produženje rada u slučaju prekida veza itd. Samo se dugotrajnim i brižljivim uvežbavanjem svih i najsigurnijih točkiča složenog mehanizma komande armije može obezbediti stalnost komandovanja, a što je najglavnije, omogućiti skladno funkcionisanje u *najtežem periodu komandovanja*, koji predstavlja grozničav rad u početku rata, za vreme zaštite granice, mobilizacije i koncentracije. Moderne mogućnosti napada sa zemlje i iz vazduha mogu, u slučaju nestaloženog komandovanja od prvog trenutka, da pretvore ovaj period u fazu pravog haosa, koji je kovan za razvoj uvodnih operacija, tako važnih, a često i rešavajućih za dalji uspešan ili neuspešan tok rata.

2) Organizacijski sastav armija ne treba da je prenatrpan. Bolje je stvarati manje armije povezane u grupe armija, što obezbeđuje veću elastičnost i podeljenost operativnog komandovanja i omogu-

ćuje da se izbegne onesposobljavanje cele operativne jedinice u slučaju oštećenja jedne karike rukovođenja.

3) Početna mesta razmeštaja operativnih komandi ne smeju se poklapati sa ma kojim njihovim poznatim mirnodopskim sedištima. Za njih treba pripremiti još pre izbijanja rata dobro prikrivena komandna mesta, smeštena u pogodnim rejonima i osigurati im unapred mrežu veza, protivavionska i protivhemija skloništa, aerodrome, komunikacije itd., što sve zahteva brižljiva razmišljanja i velike radove.

U vremenu kada ratovi izbijaju skoro iz dana u dan, često bez objave, kada se već posle nekoliko časova od povrede granica možemo nadati napadima iz vazduha, a odmah zatim i sa kopna, prvo i najbolje sredstvo za smanjenje posledica iznenađenja, biće staloženo, dobro organizovano operativno komandovanje, koje odmah, od trenutka mobilizacije mora da zaustavi raspoloženje grozničavosti i zbrke, i da osigura, uprkos neprijateljskim diverzijama, zaštitu armije, njenu koncentraciju i plansko ulaćenje u bitku.

\*  
\* \* \*

S obzirom na savremene opasnosti, koncentracija armije treba da ima najčešće odbrambeni karakter. Posle njenog izvršenja, a uprkos naporu istaknutih brzih grupacija, pa čak i glavnih snaga neprijatelja, dolazi vreme za razvoj prave operacije, čiji će plan proisteći iz zadatka armije i (oformiti se) od prvog trenutka rata zahtevajući mnogo pripremnih radnji. Nećemo ulaziti u razvoj pravog manevra armije, jer će on u potpunosti zavisiti od zadatka, odnosa snaga i zemljjišnih prilika. Jedino želimo naglasiti da manevar samostalne armije treba uvek da se zasniva na savremenim *operativnim načelima*, čak i kad je reč o pasivnom i trajnom zatvaranju nekog operativnog prolaza, prilaza industrijskim rejonima itd. Ovaj se zadatak najbolje može izvršiti dobro organizovanom pozicijskom odbranom. U svim drugim slučajevima, a i onda kada odbrambeni front bude suviše širok za upornu odbranu, treba primeniti načela ratne veštine, izgraditi operativni manevar sa svim elementima koja vode rešenju i zasnovati ga na veštrom iskorišćavanju dobrih a izbegavanju loših strana modernih uslova rata.

### B) Armija u okviru operacije više jedinice

Moderne su se operacije razvile do takvih razmera da će za njihovo izvođenje često biti potrebno staviti nekoliko armija pod zajedničku komandu. Dovoljno je ako se prisetimo da su se tri najjače desnokrilne nemačke armije kretale jedna pored druge za vreme ofanzive kroz Belgiju i severnu Francusku bez zajedničke komande. Bez obzira na to one su već samo svojom zajedničkom namenom predstavljale ogromnu, ali ne potpuno usklađenu obuhvatno-probojnu grupu,

suviše sporu za izvršenje dosta dubokog obuhvata, a nedovoljno organizacijski povezani za prikupljen i brz probaj. Da su ove tri armije bile (od početka) spojene u jednu veliku grupu sa zajedničkom komandom i da su imale na desnom kriju brzu obuhvatnu grupu, onda bi komandant grupe armija, koji bi rukovodio operacijom u celini, imao mogućnost da rešavajuća dejstva sproveđe celishodno i efikasno. U toku ofanzive mogao bi da izvede ili dvokrilni manevar pomoći tri armije i obuhvatne grupe ili jak jednokrilni manevar, u kojem bi 3. armija izvršila zadatak grupe za vezivanje, 2. i 1. predstavljalje bi pravu probojnu masu, a jaka konjica desnog krila preuzeila ulogu obuhvatne grupe.

Neusklađivanje dejstava ovih triju armija na bitačnoj prostoriji bilo je, kao što je poznato, jedan od glavnih razloga neuspeha nemackog manevra.

Isti se takav nedostatak neposrednog rukovođenja operacijama armija koje zajednički dejstvuju može zapaziti godine 1914. i na francuskoj, austrijskoj i ruskoj strani. Početna labavost višeg operativnog komandovanja ustupila je, istina, postepeno, mesto krutoj organizaciji komande fronta, ali je ovo opet dovelo do suprotne greške, do toga da nisu iskorišćene lokalne operativne mogućnosti da bi se održala kruta neprekidnost i solidnost čitavog fronta, od granice do granice. Ovo je uostalom proisticalo iz operativne iscrpenosti, nedostatka dovoljno jakih elemenata pokreta i postepenog malaksavanja snage napada pred snagom utvrđene odbrane. Sve je to zajedno prouzrokovalo stvaranje linijskog sistema rata za iscrpljivanje.

Izgleda da će stvaranje grupa armija predstavljati u periodu manevarskog rata vrlo poželjno sredstvo za povećanje operativne sposobnosti i elastičnosti velikih modernih vojski.

U okviru ovih najviših jedinica pojedinim će armijama pripasti različiti zadaci, više ili manje samostalni, pri čemu sastav armije mora biti potpuno zavisan od vrste ovih zadataka.

Ako armija dobija zadatak da veže glavne znatno nadmoćnije neprijateljske snage koje dejstvuju ofanzivno, onda će načelo ekonomije primorati da joj se dodele skromne snage i sredstva. Nekoliko divizija pešadije, odnosno roda vojske koji je najsposobniji od svih da pruža ogorčen otpor, treba pojačati dovoljnim brojem jedinica pionira i minera, sredstava za izgradnju utvrđenja, prepreka i rušenja, sredstava za vezu na širokom frontu, izviđačke avijacije za otkrivanje pravca glavnog napada neprijatelja, sredstava za prebacivanje taktičkih ili operativnih rezervi itd. Ovako opremljena armija biće potpuno sposobna za upornu ili operativnu odbranu, međutim, pre prelaska na ofanzivna dejstva treba je ojačati dopunskim sredstvima operativnog izviđanja, a eventualno borbenom avijacijom, tenkovima itd.

Armija namenjena da izvrši *operativni probaj* mora da se sastoji pre svega od elementa snage, to jest pešadije, jake artiljerije i tenkova, i da svakako dobije i dovoljnu količinu sredstava za izviđanje i vezu, pionira za opravku komunikacija u zoni probaja, sredstava za prelaz (mostovi park) itd. Iskorišćenje probaja i razvoj daljeg manevra

mora da preuzme viši operativni komandant, a u protivnom, mora blagovremeno dodeliti armiji koja vrši proboj odgovarajuća sredstva, to jest borbenu avijaciju, odgovarajuću jedinicu brzih rodova vojske, sredstva daljnog izviđanja itd.

Potpuno će drukčiji biti sastav armije namenjene za *obuhvat neprijatelja*. Pri opremanju ovakve armije treba obratiti naročitu pažnju na elemente *operativnog pokreta*, uključujući u njen sastav ili jaku jedinicu brzih rodova vojske, ili u najmanju ruku odgovarajući broj prevoznih sredstava za pešadiju. Još jednom podvlačimo da sama *pešadija* ne može da prestigne, okruži i primora na bitku istu takvu *pešadiju* koja ne bude htela ili ne bude mogla da primi bitku. Francusko odstupanje na Marni i poljsko na Visli predstavljaju najbolji dokaz. „*Odstupanje ima duže noge nego gonjenje.*“

Pored toga što potčinjenim operativnim jedinicama dodeljuje potrebne snage i sredstva, komandant grupe armija mora, ukoliko ima mogućnosti, bar za vreme razvoja za bitku, da sačuva u rukama (pod svojom neposrednom komandom) izvesnu rezervu, koja će mu omogućiti *da utiče na tok bitke*. Ovde mislimo uglavnom na brze rodove vojske, odnosno konjicu ili motorizovane jedinice i borbenu avijaciju, koje treba što štedljivije dodeljivati pojedinim operativnim grupama (osim obuhvatne.) One treba da budu *po mogućству u celini* upotrebljene u uvodnim dejstvima, zatim u rešavajućem manevru, i najzad u gonjenju, pri čemu načelno treba da dejstvuju *neposredno prema zapovesti komandanta koji rukovodi operacijom u celini*, a koji put, i to samo za vreme stvarne bitke, u sastavu jake grupe za obuhvat, ukoliko se ona već ne sastoji samo iz brzih rodova vojske.

Prisećajući se operacija u Češkoj 1866, u Francuskoj 1870. godine i u početku I svetskog rata, dolazimo do zaključka da svi brzi rodovi vojske, kako stari tako naročito moderni, predstavljaju, uz svu svoju brzinu i snagu, dosta krhko oruđe, koje se brzo troši u pomoćnim *sitnim taktičkim dejstvima*, ne dajući ni polovinu onih *operativnih* vrednosti koje se od njega mogu i moraju očekivati u glavnoj bici.

Iz ovog razloga mišljenja smo da korpusima i armijama, koji izvršuju zadatke vezivanja i proboja, treba pridavati potrebne izviđačke jedinice – konjičke ili motorizovane, kao i *izviđačku* avijaciju sa neophodnom lovačkom zaštitom. Glavna, pak, masa brzih rodova vojske treba da se koristi za pripremanje, izvođenje i iskorišćenje *pravog operativnog manevra*, koji izvodi odgovarajuća jedinica kao celina, a ne njeni pojedini delovi.



Dodajmo na kraju da operacija često dobija još šire razmere, a dešava se to onda kad vrhovni komandant izvodi celom snagom jedinstvenu ogromnu operaciju, kao što je to bilo s obe strane u Francuskoj 1914. i 1920. godine u Poljskoj. U tom slučaju centralno ope-

rativno rukovodstvo pomera se još za jedan stepen gore, a grupe armija i samostalne armije postaju *operativni delovi* koji imaju tačno određene zadatke. Jasno je da u tom slučaju čak i sastav grupe armija može biti jednostavniji i *operativno* nepotpun. Tako, na primer, sve armije koje ulaze u sastav grupe armija mogu da raspolažu *elementom snage*, ali da nemaju *elemenat pokreta*, koji onda prelazi neposredno pod komandu vrhovnog komandanata ili one operativne jedinice koja ima zadatak bilo obuhvata glavne mase neprijatelja, bilo produbljenja operativnog probaja za razvijanje daljeg manevra. Videli smo nedavno ovakve pokretne jedinice na ova ruska krila 1920. godine i više puta smo naglašavali njihove neiskorišćene mogućnosti.

Izrazitu odliku modernih ratova predstavlja masa, a nerazdvojan pratilac svake mase je *glomaznost*, koja stalno preti *nemoćnošću*. Smatramo da će u budućem ratu uspeh biti na strani onih komandanata koji ne budu podlegli osećanju nemoći mase i brižljivo i efikasno budu iskoristili svaku mogućnost i svaki elemenat pokreta, jer on uvek povećava snagu udara mase, a osim toga poremećuje moralnu ravnotežu neprijatelja.

Verujemo u to da će načela ratne veštine i u budućnosti omogućiti komandantima glomaznih milionskih vojski da *pogledom obuhvate celinu* rasplinute i prekomerno široko rasute grupacije, da čvrsto uzmu u ruke rukovođenje ovim širokim talasom trupa, da bi ga blagovremeno prikupili za sasređen udar, potpomognut širokim *obuhvatnim pokretom*, povećavajući veštinom snagu mrtve težine.

Ako na ovaj način ljudski razum uspe da savlada glomaznost mase, operativni će se manevar obnoviti. Ako, pak, pobedi masa, onako kao što je pobedila u I svetskom ratu, a nije isključeno da se to ni u budućnosti neće desiti, onda će se rešenje tražiti u tehničkim naporima materijalnog rata.

Nadajmo se da će ljudski razum još jednom izići kao pobednik iz te nove probe snaga i uspeti da savlada pritisak fizičkih neophodnosti.

## II. OPERATIVNI KOMANDANT

U toku dosadašnjih razmatranja težili smo da izvučemo i postavimo malobrojna operativna načela i elemente manevra kao i da predvidimo kakvim će jedinicama raspolagati operativni komandant u modernom ratu. To je sve što se moglo uraditi sa koliko-tolikom tačnošću i makar delimičnom verovatnoćom, da bi se moderne mogućnosti ratne veštine obuhvatile, u izvestan teorijski okvir.

Taktički komandant raspolaže brojnim uputstvima pa čak i tačnim propisima kada pristupa organizaciji napada ili odbrane. Čitav niz instrukcija i pravila tačno određuje većinu njegovih postupaka kao i načine dejstva jedinica, upotrebu oružja itd. Stoga samo načelna taktička odluka predstavlja rezultat komandantovog *stvaralač-kod rada*, dok se čitavo izvršenje odluke može, gotovo u potpunosti, obuhvatiti pravilnim odredbama.

Drukčije stoji stvar sa operativnim komandovanjem, gde se sva delatnost zasniva od početka do kraja na manje-više opštim operativnim načelima, koja su elastična pri izvršenju, a uz to teška za usklađivanje, kao što smo to utvrdili pri razmatranju načela ekonomije snaga i slobode dejstva.

Ova *operativna sloboda* predstavlja istovremeno izvor snage i slabosti viših komandanata, jer im daje, s jedne strane, mogućnost da razviju sve svoje pozitivne osobine, a sa druge, okružuje ih nizom nejasnih i teško rešivilih ratnih okolnosti i uticaja, koji im nameće *veliki teret odgovornosti*. Iz tog razloga možda nijedna oblast ljudskog misaonog rada nije toliko teška za ovlađivanje i ne nosi toliko ličnog obeležja nekolicine istaknutih ličnosti kao ratna veština. Pri njenom razmatranju jednako izbjiga na prvo mesto ličnost operativnog komandanta, usled čega smo se više puta doticali njegovih poželjnih i nepoželjnih osobina. Ovde želimo da sredimo i upotpunimo ove površne napomene, rasutе по celоj knjizi, da bismo stvorili jasnu sliku onih osobina koje treba da krase modernog operativnog komandanta i koje će mu omogućiti da prilagodi načela ratne veštine teškim savremenim prilikama.

\* \* \*

Na početku, hteli bismo da skrenemo pažnju čitalaca na činjenicu koja je dosad — kako nam se čini — nedovoljno procenjena. Reč je o tome da je uvođenje na bojište dalekometnih i brzometnih topova, a pre svega mitraljeza, ne samo ozbiljno izmenilo taktiku svih rođova vojske i celu sliku borbe, već je povuklo za sobom temeljita pomeranja i preobražaje u osnovama komandovanja.

Još u Napoleonovo doba komandiri četa, komandanti bataljona, divizija pa čak i korpusa, komandovali su uglavnom na sličan način, mada u raznim razmerama. Borbu je rešavao pre svega udar prsa u prsa, te se stoga radilo o dovodenju jedinice na određeno mesto u borbi ili bici, zatim o njenom postrojenju tačno prema pravilima borbenе obuke, često pred očima neprijatelja, i najzad o *ličnom predvođenju napadnog poretka*, koji je obično imao oblik manje-više dubokog četvorougaonika. Pod ovakvim uslovima čak su i viši komandanti bili neposredni izvršioci borbenih dejstava i morali su da se odlikuju pre svega ličnom hrabrošću i energijom, ali je devet desetina njihovog misaonog rāda preuzimao viši komandant, koji je komandovao bitkom u celini. I borca i generala izdvajala je iz mase ista najvažnija vrlina, *borbenost*, podignuta na najveći stepen, do nivoa junaka. Komandant je, istina, morao da bezuslovno prevazilazi borca intelektuom, iskustvom, brzinom orientacije, organizacionim smislim i dubokom stručnošću u *ratnom zanatu*, ali je opšte *psihičko raspoloženje* i kod jednog i kod drugog bilo vrlo slično.

Raspolažući urođenim darom zapažanja, bistrinom, hrabrošću i sposobnošću da povedu za sobom ljude, u takvom stepenu kao Lasal i Masena, moglo je da se komanduje na mnogo prostiji način nego

danasm, pre svega iz tog razloga što je komandant mogao obično da obuhvati jednim pogledom celu svoju jedinicu i da ispolji na nju lični, neposredni uticaj, glasom ili znakom, imajući gotovo sve svoje vojниke potpuno u rukama i vodeći ih ličnim primerom. Treba priznati da je to bio najvitešiji i najlepši način komandovanja, te će stoga modernim komandantima, koji su obično zaklonjeni u pozadini, pozadi svojih trupa, u izgrađenim skloništima, biti teško da potamne sjajne likove veličanstvenog Mirata ili junačkog Neja, koji su vodili za sobom mase vojnika u raznobojnim uniformama u borbi prsa u prsa.

Zar ne izgleda slika moderne bitke siva i bezbojna naspram ovih uspomena? Popriše sjajnih borbenih scena, u kojima se šarenilo boja takmičilo sa efektnim pokretom, zamenila je prljava, rogovima izrivena površina, na kojoj se ništa ne vidi osim mrkih snopova peska, koje izbacuju eksplozije zrna. Mesta šarenih masa vojnika, koji se bore prsa u prsa, zauzela je retka mreža raznovrsnih borbenih sredstava, čije je smrtonosno dejstvo rasulo i posakrivalo trupe po terenu, ne oprštajući nijednom cilju koji bi se i za trenutak pojavio na domaku njihovog moćnog dejstva.

Komandanti su izgubili iz očiju svoje trupe, glas komande záčtuo je jednom za svagda, jer ga ne bi čula u današnjoj buci i rastresitosti borbe ni nekolicina pešaka.

Mitraljez ne samo što je zbrisao sa bojišta raniju efektnu taktiku, već je, pre svega, promenio raniji, neposredan način komandovanja.

U čemu se ispoljila suština te promene? Pre svega u tome što dok je ranije suštinu rukovođenja na svim stepenima komandovanja od čete do divizije, pa čak i korpusa koji ne dejstvuje samostalno, predstavljala u prvom redu — komandantova hrabrost, koja je povlačila za sobom celu jedinicu, dotle od momenta rastresitosti trupa i gubitka neposrednog borbenog komandantovog uticaja na oko i uvo potčinjenih, pored smelosti, izrasta sve više značaj promišljenosti, pri čemu se ove dve vrline ne samo ne slažu već se često čak i suprotstavljaju jedna drugoj. A, međutim, moderni komandant mora da ih u sebi spaja, jer inače neće biti na visini zadatka.

Zar se promišljenost može zameniti u komandantovom karakteru isključivo smelošću, pa makar i ludom? Ne, ne može se zameniti čak ni kod komandanta bataljona, a da i ne govorimo o tome da bi kod operativnih komandanata ovo dalo samo negativne rezultate. Ako bi se divno i veličanstveno Lasalovo junaštvo, koje je u isto vreme bilo u opreci sa promišljeničću, usadilo u razum i srce komandanta moderne divizije, ono bi danas brzo otišlo u korpu ratnih nepravilnosti zajedno sa potokom nepotrebnog prolivene krvi.

A da li, obratno, smelost može da se zameni samo promišljeničću? Isto tako ne, što treba takođe podvući.

Smelost je bila i biće jedna od neophodnih vrlina svih starešina, od komandira voda do vrhovnog komandanta.

Čujmo šta o tome govori Klauzevic:

Mislimo zato da se *bez smelosti ne može zamisliti nijedan odličan vojskovođa*, tj. da takav ne može nikad postati od čoveka kome nije urođena ova duševna snaga. Nju, dakle, smatramo kao prvi uslov za jednu takvu karijeru. Drugo je pitanje koliko od ove urođene snage, koja se usavršava i modifikuje vaspitanjem i ostalim životom, ostaje kada čovek najzad dostigne najveći položaj. Ukoliko je još ova snaga veća, utolikو će snažniji biti polet genija, utolikо će i let biti viši.<sup>8)</sup>

Utvrđujući neophodost urođene hrabrosti za svakog komandanta, obratimo odmah pažnju i na to da *forma ove smelosti*, povezujući se sa sve većom promišljeničešću, mora da podleže u samom komandantu utolikо većem preobražaju ukoliko se on penje na viši stepen komandovanja. Već na položaju komandira čete hrabrost mладог oficira mora da podlegne izvesnim promenama. Zašto?

Znamo da jedan od osnova uspeha u ratu jeste hrabrost čitave vojničke mase, te stoga ovu hrabrost treba stvarati na sve moguće načine ne samo u aktivnoj vojsci, već i odgovarajućim vaspitanjem u čitavom narodu.

„Pomoću vojske, izrasle iz odvažnog naroda, koji se stalno napačao duhom junaštva, mogu da se postignu sasvim druga dela, nego onom kojоj je ova vojnička vrlina strana“ — piše Klauzevic.

Dakle, vojnička masa mora biti prožeta snažnim osećanjem hrabrosti i ofanzivnim duhom. S obzirom na ovo, nama se čini da ofanzivno raspoloženje vojnika, podoficira ili potporučnika svakog glavnog roda vojske mora da je drsko i bezuslovno odlučno. Svaki vojnik ovih stepena mora da je odgojen u duhu borbene oštine i žestine (što ne smeta da se on priprema za bezuslovnu istrajanost u odbrani), mora se u susretnoj borbi, skoro slepo bacati na neprijatelja, znajući dobro da u neposrednoj borbi koju vodi odlučuje samo i isključivo borbenost, potpomognuta dosetljivošću. On mora takođe znati da ga starešina nikad neće baciti u beznadežnu borbu, sem ako se pojavi potreba da se neophodno žrtvuje.

I ovde počinje drugi oblik ofanzivnog raspoloženja, jer uz hrabrost borca i komandira voda počinje da se priključuje kod njihovih pretpostavljenih i promišljenost. Komandir čete ili komandant bataljona isto tako dobro znaju efikasnost ofanzivnog dejstva, ali je njihova načelna dužnost da pripreme takve borbene uslove kako bi borbena strast njihove jedinice našla što korisniju primenu i načinila u neprijateljskom borbenom poretku što osetljiviju rupu. Za vreme juriša često ne samo komandir čete, već i komandant bataljona, zgrabi bagnet, ali to nije njegova osnovna dužnost i to njegovo pohvalno ispoljavanje lične borbenosti ni najmanje ga ne oslobođa od vodenja računa o borbi u celini, jer nagli neprijateljski protivnapad može vrlo brzo da pretvori pobednički juriš u rasulo i da smrt boraca i oficira, koji su poginuli u napadu, učini potpuno uzaludnom žrtvom.

Borbena hrabrost potporučnika i borbena smelost kapetana ili majora — to su dve različite stvari, a da i ne govorimo o višim stare-

<sup>8)</sup> Clausewitz, *O wojnie*, str. 149 (Klauzevic, *O ratu*, izdanje Vojnoizdavačkog zavoda JNA „Vojno delo“, str. 155).

šinama. Komandir voda i komandant bataljona, istina, ginu podjednako od puščanog zrna, jer ona lako dostiže i do komandanata pukova, ali među njima postoji razlika: potporučnik se uvek baca u borbu *jedno sa svojim potčinjenim* i lako ih povlači svojim primjerom, dok komandant bataljona *šalje* u borbu svoje čete i sam pre svega pazi da njihova borbena žestina nanese protivniku što dublje rane, a da sama ne izgori prerano u neizdržljivoj vatri. Prema tome, dok prvi oficir treba da ima kao osnovnu odliku strasnu *ličnu borbenost*, ne osvrćući se ni na šta, borbena odvažnost drugog mora biti podržana pribranim i bistrim shvatanjem celine, odnosno promišljenosću. U protivnom uopšte ne bi imala vrednosti, a često bi bila i opasnija za sopstvenu jedinicu nego za neprijatelja.

Ako uočimo ovu razliku i razmislimo o njoj, lako ćemo doći do zaključka da nijedan komandant srednjeg, a utoliko pre višeg stepena, ne sme da identificuje ofanzivno raspoloženje svojih trupa sa prostom i lakom odlukom da svoju jedinicu baci u napad ne razmišljači, makar i za trenutak, pod kakvim će uslovima krenuti u napad, kako i kada ga treba izvršiti da bi rezultat bio što bolji, a gubici što manji. Kada nastupi trenutak takvog razmišljanja, često je dovoljna i obična ispravka ili u izboru pravca napada radi boljeg iskorijenja zemljišta, ili u izboru trenutka udara ili, najzad, u raspoleredu i upotrebi vatreñih sredstava, pa da se postigne isti rezultat, ali jednovremeno uštedi život mnogih svojih vojnika i ne krši njihov duh.

Imajući pred sobom otvoreno zemljište koje u napadu ne pruža nikakav zaklon od vatre, vredi često izgubiti i nešto vremena za pregrupisavanje da bi se izvršio udar na drugom mestu. Često je bolje preći trenutno u odbranu, da bi se noću lako postiglo ono što bi danju suviše skupo stajalo. Često će biti bolje da se sačeka jedan sat, dok ne bude gotova artiljerija, nego da se slepo baci i zatim da se spotakne pred bliskom i tačnom mitraljeskom vatrom neprijatelja, zbog koje se više ne može krenuti ni napred ni nazad. Drugim rečima, ne uprošćujemo suviše veština komandovanja i ne smatrajmo da reč „napred“ ima sama po sebi neku neshvatljivu snagu rešavanja svih borbenih teškoća.

Ako vidimo da neki mitraljez drži pod efikasnom bočnom vatrom pravac našeg napada, to će biti najlakše doneti dve odluke: ili priznati da je napad neizvodljiv, ili narediti svojim četama da trče napred i pored te vatre, očekujući da će im njihova hrabrost poslužiti kao štit protiv mehaničkog dejstva zrna. Obe ove odluke će biti lake, ali će biti i plitke i nepravilne. Najpravilnije će, mada i najteže, biti odlučiti se za napad, ali se prvo treba potruditi da se pronađe način kako neutralisati taj mitraljez, da bismo svojim pešacima stvorili povoljne uslove za izvršenje napada. Često će se izgubiti i pola pa i čitav sat na korekturu i koncentraciju artiljerijske vatre, ili da bi se kroz neku udoljicu doyukao prateći top, minobacač itd., ili primenio neki drugi sličan postupak. Svakako da će u toku vremena potrebnog za izvođenje ovih radnji pešaci ležati priljubljeni uz zemlju i raditi ašovčićima da bi zaštitili svoje glave. Da li možemo odluku koja je na-

metnula ovakvu neaktivnost, ili bolje samo privremeno zadržavanje pešadije, smatrati pasivnom ili plašljivom. Svakako da ne.

*Pasivan je samo onaj komandant koji diže ruke pred teškoćama,* provlačeći se kroz njih na ofanzivan ili defanzivan način, ali ne i onaj koji ih savlađuje naporom svog razuma i karaktera. Odvažnost komandantove odluke ne treba upoređivati sa borbenom hrabrošću vojnika, jer je prva često mnogo teža nego druga.

Pod razvijanjem hrabrosti i ofanzivnog duha u vojsci podrazumevamo vaspitanje vojnika, podoficira i mlađih oficira u upornoj težnji za borbom prsa u prsa, u kojoj odlučuje samo lična hrabrost. Međutim, komandante koji rukovode borbom trebalo bi pripremati više za ulogu kočijaša. Njihov zadatak ne može da se svede samo na popuštanje dizgina i teranje konja moralnim bićem, već treba da ga shvate kao teranje besne zaprege, kao upravljanje njome da bi se moglo što dalje otići, umesto da se razbije na prvoj neuočenoj rupčazi.

Sve ovo navodi na zaključak da taktički komandant srednjeg stepena mora biti ne samo najhrabriji u svojoj jedinici, već i najrazboritiji, a ukoliko se penjemo više, utoliko i promišljenost mora biti veća i jače spojena sa odvažnošću.

Što je viši starešinski položaj, tim više preovlađuju duh, razum i razboritost u radu, tim se više, dakle, potiskuje smelost, koja je duševna osobina; zato je i nalazimo tako retko na najvišim položajima, ali utoliko više je tada i dostoјna divljenja. Smelost koju vodi nadmoćan duh obeležje je junaka; ova smelost ne sastoji se u radu protiv prirode stvari, u gruboj povredi zakona verovatnoće, već u snažnom pomaganju ovog višeg računa, što ga je genije, takt i rasuđivanju, munjevitom brzinom i tek polusvesno rešio, donoseći svoju odluku

— tvrdi Klauzevic.

Spajanje hrabrosti sa razumom obezbeđuje uspeh ali ima i svoje nedostatke, jer je poznato da hladna logika gasi u površnom čoveku vatri odvažnosti, a često je i potpuno ugušuje. U tome leži suština *unutrašnje borbe* svakog komandanta i time treba tumačiti čudnovatu pojavu da komandanti koji su neobično hrabri i ističu se na nižim stepenima komandovanja, često potpuno podbacuju na višim. Njih ili zanosi *borbeni temperament* koji ne odgovara višim komandantima usled čega drskim nadiranjem prikrivaju plitkost svoje pameti i bespomoćnost pred teškom situacijom, ili ih pritiskuje teret odgovornosti, usled čega, kada se nadu pred čvrstom preprekom ili pred neprijateljskim utvrđenjima koja se ne mogu obići, ili pred zamršenom borbenom situacijom, postaju preterano oprezni, nesigurni, a koji put i prosto plašljivi.

Na osnovu gornjih razmatranja moglo bi se postaviti sledeće načelo.

Odvažnost je neophodan uslov za sve komandante bez izuzetka, dok sve viši stepen *urođene promišljenosti* treba da predstavlja merilo razvoja karijere svakog komandanta. Nedostatak promišljenosti dis-

kvalifikuje već srednje komandante, a ukoliko se više penjemo, utoliko se traži njen viši stepen. Naglašujemo da je ovde reč o *urođenoj promišljenosti* i srasloj sa duhom komandanta, a ne o *stečenoj* pod uticajem tereta odgovornosti. Stečena je promišljenost površna i ne samo što ne doprinosi smelosti, već je u teškim situacijama ubija *osećanjem nemira*.

Pojava jasne misli, a pogotovo duhovna nadmoćnost, oduzima svim duševnim snagama veliki deo njihove moći. Zato *smelost postaje sve reda što je viši čin starešine*; jer i kad razboritost i pamet ne bi rasle sa činovima, to se ipak starešinama na njihovim različitim položajima spolja tako mnogo i jako nameću objektivne veličine, okolnosti i spoljni obziri da ih sve to tim više sputava, ukoliko manje odgovara njihovom ličnom shvatanju. To je u ratu glavna osnova onog životnog iskustva sačuvanog u francuskoj poslovici „Tel brille au second, qui s'èclipse au premier.“\*) Gotovo svi generali, koje nam istorija prikazuje kao osrednje ili čak neodlučne vojskovode, odlikovali su se u nižim činovima svojom smelošću i odlučnošću.<sup>9)</sup>

Gornje reči najčuvenijeg vojnog psihologa odnose se danas čak i na komandante pukova i divizija. Utoliko je veći njihov značaj za više komandante.

\* \* \*

Pretresli smo značaj odvažnosti i promišljenosti, čija harmonična povezanost predstavlja prvu neophodnu odliku operativnog komandanta.

Da vidimo sad kakva je razlika između *načina razmišljanja* nižeg i višeg starešine i na čemu se ona zasniva?

Razlika se zasniva pre svega na *periodu vremena* na koji se protežu namere pojedinih starešina. Komandir čete koji je došao u dođir sa neprijateljem, razvija i uvodi u borbu veći deo, ili čak i sve svoje snage, u vremenu od pola sata. Njegove usmene zapovesti ne idu u vatri dalje od jednog ili dva sata unapred.

Od trenutka izdavanja ovih zapovesti pa do trenutka njihovog izvršenja prođe tako kratko vreme da se gotovo ništa ne može izmeniti u slici borbe, odnosno u sopstvenoj situaciji, a i neprijateljskoj. Misao ovog komandira radi, dakle, isključivo u okviru neodložne tekuće *stvarnosti* koja postoji u *datom trenutku*. A ova se stvarnost odvija tako brzo i tako blizu njega, deluje tako neposredno na njegova čula, da je reakcija komandira čete na ove pojave više odraz instinkta i rutine, nego rezultat nekog dubljeg razmišljanja, za koje on prosti nema vremena. Tamo gde fijuk mitraljeskih zrna i grmljavina eksplozija artiljerijskih granata predstavljaju jedine vesti o neprijatelju, gde u toku nekoliko trenutaka treba ne samo doneti odluku već i izdati zapovesti i staviti u pokret potčinjene — tamo nema

\*) U slobodnom prevodu: utoliko jače zasijaće onaj koji je u početku bio u senci. — Prim. red.

9) Clausewitz, *O wojnie*, str. 148. (Klauzevic, *O ratu*, izdanje Vojnoizdavačkog zavoda JNA „Vojno delo“, str. 154).

vremena za duboko razmišljanje. Tamo najčešće treba da radi refleks, najprostije i podsvesno taktičko osećanje, zasnovano na temeljno ovladavanim pravilskim načelima borbe.

Komandir eskadrona baca, na primer, svoj vod iz rezerve iza šumice X, jer oseća da tamo postoji praznina u neprijateljskom rasporedu. Čisto psihičko osećanje ove praznine predstavlja jedini osnov na kome se zasniva vrednost njegove odluke. Ovaj starešina u 80% slučajeva ne bi uspeo da pruži nikakve realne, razumne argumente u odbranu svoje „osećajne“ odluke i niko ih ne može tražiti od njega. Predmet njegovog razmišljanja je suviše mali, a vreme za donošenje odluke suviše kratko za izgradnju ma kakve dublje misaone konstrukcije.

Na sasvim, drukčiji način radi mozak komandanta najniže združene jedinice kakva je pešadijski puk.

Borba više ne deluje tako neposredno na njegov nervni sistem. Njeni zvučni i moralni potresi već su nešto ublaženi izvesnom udaljenosti od borbene linije i nervnim sistemima potčinjenih komandira vodova i četa i komandanata bataljona, koji primaju borbene utiske i prenose ih svom komandantu u mnogo manje brutalnom obliku nego što su odjeci neposredne borbene huke iz prve linije.

Pozivi i zahtevi borbe nisu više nametljivi i neodložni kao što je to u četi, jer ulogu amortizovanja njihove naglosti preuzimaju *vreme i prostor* koji razdvajaju komandanta puka od neprijatelja. Ako se nešto desi u prvoj liniji, ako, na primer, neprijatelj preduzme brz napad, onda će izveštaj o tome prevaliti prostor koji razdvaja komandanta puka od prve linije mnogo brže nego sam neprijatelj. Ova razlika u vremenu koja se stvara pri utrkivanju izveštaja sa neprijateljem toliko je već velika na stepenu puka da ovaj komandant ima vremena da mirno razmisli, da izda kratke zapovesti i da primakne borbenoj liniji svoje rezerve — iz već znatne dubine svog porekta.

Ovaj dobitak u vremenu predstavlja njegovu nesumnjivu prednost u odnosu na komandira čete; ali za ovu prednost komandant puka mora da plati izvesnu misaonu dažbinu koju ne plaća komandir čete. Jer, dok niži starešina donosi odluku na osnovu *tekuće* situacije koja se odvija oko njega, dogle komandant puka mora smatrati svaki izveštaj o neprijatelju *donekle zastarelim*. Jer, dok izveštaj stigne do njega, dok komandant puka razmisli i izda zapovest i dok najzad ove zapovesti stignu do boraca i izvrše se — prođe dosta dug period vremena, u kome neprijatelj ipak živi i dejstvuje.

Ako, dakle, komandir čete reaguje na ono što se odigrava baš sad, u ovom trenutku, — komandant puka mora reagovati na ono što će se odigrati za nekoliko sati.

Da pratimo sad komandanta jedne divizije koja maršuje prema neprijatelju. Od trenutka kad je prethodnica započela borbu u susretu — do koje je došlo, recimo, jedan sat pre sumraka — pa do trenutka uvođenja u borbu svih snaga divizije, što može nastupiti tek

sutradan, proteći će čitava noć. U toku ove noći neprijatelj može da napadne, da odstupi ili da se pripremi za odbranu, a u svakom slučaju da se potpuno pregrupiše. Ono što komandant divizije zna o njemu večeras, sutra ujutru biće već neaktuelno, dok odluka o grupisanju divizije za sutrašnju borbu mora biti doneta još danas, jer treba razviti diviziju, privući artiljeriju, izdati zapovesti za održavanje veze, za borbeno izviđanje, regulisanje snabdjevanja municijom i hranom itd., drugim rečima — postići u toku noći nad neprijateljem onu nadmoćnost koju Nemci nazivaju „nadmoćnošću ranije gotovosti“, bez prejudiciranja da li će se iz ovog razvoja izraditi podilaženje kroz pojas obezbeđenja ili napad.

Sve gornje zapovesti proističu iz opšte osnovne zamisli za sutrašnju borbu, a ona je zasnovana ne na onome što se sada događa, već na onome što se *moe dogoditi* sutra izjutra.

Kao što vidimo, već na stepenu komandovanja pukom, a utoliko pre divizijom, pojavljuje se sledeća neophodna odlika višeg komandanta, *sposobnost predviđanja*, koja je u Napoleonovo doba bila retko potrebna čak i višim komandantima, ako su dejstvovali pod neposrednim rukovodstvom cara, kao što je to bilo najčešće.

*Sposobnost predviđanja* mora biti i urođena i treba da se stalno izoštvara. Njen će nedostatak predstavljati čak i za izvrsne taktičke komandante dalju nepremostivu prepreku na putu za operativne položaje, ili će od njih učiniti „prosečne“ operativne komandante, izlažući ih stalnim iznenadenjima zbog nepredviđenih okolnosti, što svakako mora ranije ili docnije dovesti do propasti višu taktičku ili operativnu jedinicu poverenu prosečnom komandantu.

Da uzmem, na primer, komandanta operativne grupe ili armije u toku koncentracije, koji zna da se pred njim nalaze slabe neprijateljske snage, ali ima jednovremeno izveštaje od izviđačke avijacije o brojnim železničkim neprijateljskim transportima, koji su usmereni na ovu stranu i o mestima razmeštaja velike oklopne jedinice, koja završava svoje organizovanje negde na udaljenosti 200 do 300 km iza fronta. Sve su to magloviti izveštaji koji ne daju jasnu sliku situacije. Na osnovu veličine rejona razmeštaja i jačine saobraćaja, kao i drugih sitnih izveštaja, štab može približno da utvrdi i proceni neprijateljske snage, ali, prvo, ovi će zaključci biti uvek nesigurni, a, drugo, nije dovoljno doći do saznanja o neprijateljskim snagama, nego treba i predvideti kako će se ove snage upotrebiti, gde će krenuti, drugim rečima, kakav će biti neprijateljski manevr. Da li se može čekati na dolazak tačnih izveštaja o tome, dok sopstvene snage već postižu bojnu gotovost, da li se može sačekati neprijateljski razvoj za bitku i manevar, što traje obično nekoliko dana? Svakako da ne, jer to ne bi bilo ništa drugo nego *prepuštanje inicijative* neprijatelju.

Plan operativnog komandanta mora biti unapred odlučen i mora nositi obeležje *sopstvene volje* koja ima za cilj *sputavanje volje* protivnika. Međutim, da bi ovaj plan bio realan, a ne „*suprotstavljanje prirodi stvari i brutalno kršenje načela verovatnoće*“, mora biti za-

snovan na predviđanjima šta neprijatelj može da uradi u nameri da omete izvršenje našeg plana.

Ako, dakle, imamo izveštaje o razmeštaju velike oklopne jedinice daleko iza fronta, onda treba predviđeti gde se ona može naći sutra i prekosutra, kojim pravcem može da udari i šta treba pripremiti da joj ne samo onemogućimo poremećaj našeg plana već i da je uništimo, otklanjajući za duže vreme pretnju iznenađenja.

Može se lako zamisliti kakve će udarce trpeti u modernom ratu operativni komandanti koji ne prodiru u mislima u budućnost nego dejstvuju od dana u dan. Već i sama avijacija može, ne računajući na velike gubitke, koje može naneti, tako zadržati razvoj manevra da će celi operativni poduhvat ne samo podbaciti nego se može završiti sramnim porazom. Nedavni primer borbe republikanske avijacije sa italijanskim motorizovanim korpusom u Španiji odlično potvrđuje, a pri tome na najsavremeniji način, posledice nedostatka predviđanja.<sup>10)</sup> Ne zaboravimo da se moderan rat vodi u tri velike dimenzije *jednovremeno*: u širinu, u dubinu i u visinu iznad zemlje. Iznenađenja ovog rata biće tako brza da *nikakvo izviđanje* neće biti u mogućnosti da koliko-toliko osigura operativne komandante od udaraca iznenađenja, te će stoga *urođeni i odlično razvijeni* dar predviđanja predstavljati za njih isto tako neophodno čulo kao vid i sluh.

\* \* \*

Sledeći uslov dobrog operativnog komandovanja jeste sposobnost da se *široko obuhvati celina situacije*, odnosno da se brzim i širokim pogledom odmah uoči suština stvari. Međutim, ovaj operativni polet tek je onda koristan ako ga prati, u istoj ličnosti, dosledna *savesnost pri izvršenju*. Ove dve vrline vrlo se retko spajaju u karakteru jednog čoveka. Svaki narod ima veliki procent sposobnih ljudi, a još više savesnih, ili obratno. Ali takvi pojedinci koji se odlikuju jednovremeno vanrednim sposobnostima i velikom savesnošću, odnosno tačnošću misli i rada, svuda su vrlo malobrojni. Međutim, samo harmonična povezanost obe ove vrline može da bude merilo isticanja, jer samo ona daje prave uslove za visoke rukovodeće položaje ne samo u vojsci već i na svakom polju ljudske delatnosti.

Sposoban, poletan razum ima u 90% slučajeva sklonost da se provlači iznad hrapave površine stvarnosti, jer veruje da će rešiti svaku teškoću na prvi pogled. Ova sklonost i lakoća eksperimentisanja doprinose, naročito danas, u doba kolebanja i pada mnogih davno ustaljenih političkih, društvenih, vojnih i privrednih shvatanja, stvaranju „psihoze genijalnosti“ svoje vrste, u kojoj smela i niskusna misao veoma često izlazi daleko van granica svojih stručnih

<sup>10)</sup> Odve mislimo na bitku kod Gvadalahare u kojoj je italijanski ekspedicioni korpus bio zaustavljen, a zatim potučen uglavnom blagodareći jakim i potpuno nepredviđenim napadima republikanske avijacije. (Mjr. Szul i kpt. Żukinski, *Guadalajara, „Przeglad Lotniczy“*, april 1938).

mogućnosti, gradeći visoke i moćne kule na krtom ledu plitkog, neterminjito znanja, malog iskustva i bujne uobrazilje. Pedantan rad na ispitivanju i izgradnji temelja pomera se u drugi plan u mnoštvu smelih zamisli, usled čega se zaboravljuju nepokolebljivi zakoni ravnoteže, koji osiguravaju trajnost samo onim misaonim ili fizičkim tvorevinama koje su rezultat stvaralačkog rada zasnovanog na solidnim, sigurnim temeljima logike.

Potrebna i važna smelost zamisli, bez koje se ne može zamisliti nijedno veliko ostvarenje, ne treba da se identificuje sa *lakomisle-nošću nameru*.

Pregledajući Napoleonovu prepisku, iznenađujemo se u kolikoj su meri njegove genijalne operativne zamisli bile potkrepljene običnom životnom brigom o materijalnim osnovima njihovog izvršenja. Tek pri čitanju brojnih carevih pisama, koja se odnose na sitna pitanja snabdevanja pojedinih korpusa, postaje nam jasno da se prava genijalna ratna operacija stvara slično kao i skupocen goblen. Ona je isto tako kao i goblen stvorena iz tri nerazdvojna sastavna dela: iz uzvišene operativne *kompozicije*, iz šarene svilene *taktičke prede*, koja je brižljivo i *stručno* obrađena bez čvorova i netačnosti, i najzad iz sive, jake i solidne *osnove pedantnog izvršenja*, na kojoj je snažno izvezena čitava divna slika. Ako izvučemo iz goblena ovu sivu, jaku osnovu materijalne ratne stvarnosti, ostaće samo šareni oblaćić svile, još lep, ali već lišen izraza i cilja. Ovaj će se oblaćić razvejati čim pirne vetrice borbenog sukoba, ostavljajući za sobom samo osećanje trenutne varke i trajnog razočaranja.

U dubokom osećanju solidnosti kompozicije, koja mora biti zasnovana na pedantnoj tehnici izvršenja, jedan od velikih slikara došao je čak do tvrđenja da je talent — rad, rad i rad. U ovom ima sva-kako dosta svesne preteranosti, kojoj je cilj da jače naglasi vrednost *usavršavanja* talenta radom i obrađivanja umetničkih dela. Sam, pak, rad, kojim ne rukovode uzvišene misli i pogledi, nikada neće dovesti do velikih dostignuća.

I ovde operativni komandant mora da se čuva suprotne slabosti: izbegavajući *površnost koncepcije*, ne sme da upadne u isto tako štetno *sitničarenje pri izvršenju*, koje često za sobom povlači preterana savesnost. Moderno bojište toliko je načičano velikim brojem taktičkih i tehničkih pojedinosti, a sastav moderne armije toliko je raznoradan i komplikovan, da će operativnom komandantu stalno pretiti opasnost *da se izgubi u sitnicama*. Komandant koji podlegne ovakvoj rasutosti misli nikada neće obuhvatiti celinu situacije i, istina, neće razbiti glavu o zid, kako se to često može dogoditi površnom komandantu, ali će je poviti do same zemlje pod uticajem tereta hiljade sitnih briga koje mu zaklanjavaju put ka često bliskom uspehu. Ovakav komandant ništa neće uraditi na vreme, neće se odlučiti ni na šta smelo i na kraju takođe će pretrpeti poraz.

Kako da se sačuva ravnoteža između zahteva slobode misli i pedantnosti izvršenja? Izgleda da misao operativnog komandanta, u cilju usklađivanja ove dve suprotnosti, mora da se pri proceni situa-

cije ponaša slično osmatraču iz aviona: prvo da se digne visoko da pogleda na stvar odozgo, težeći da uoči samo glavne crte skeleta situacije koja se isputuje. Na toj visini formira se osnovna vodeća sopstvena zamisao, koju još treba proveriti u pojedinstvima, više puta i brzo snižavajući let misli *nad izabranim tačkama*, a njih treba već detaljno ispitati. Sposobnost da se misli slobodno i lako uzdižu u visine i opet nisko spuštaju, izgleda da baš i predstavlja tajnu usklađivanja sposobnosti sa savesnošću, a obe, pak, ove vrline usaćene u jedan isti um tek tada čine stvarni talent.

Dovoljno je da se pročita mala brošurica majora Herhunda fon Rodena, napisana vrlo realno o tekućim ciljevima i prednostima operativnog vazduhoplovstva<sup>11)</sup>), pa da se, ne prelazeći granice stavnih mogućnosti modernih borbenih sredstava, shvati razlika između dosadašnjih uslova rata i uslova modernog rata u tri dimenzije. Ne može se poreći da se ratne snage i sredstva preobražavaju iz dana u dan skoro pred našim očima. Možemo smelo reći da se u toku 100 godina posle Napoleona nije desila čak ni polovina onakvih promena u naoružanju i taktici evropskih vojski kakve su nastupile za poslednjih 20 godina posle I svetskog rata. Osim toga, rat je zakoračio tako daleko u oblast tehnike i svih grana proizvodnje, da svaki oficir koji želi da se održi na nivou tekućih vojnih zbivanja, mora desetostruko da proširi svoj znanstveni vidik. Nikako se ne vide znaci koji bi pokazivali da brz talas ove evolucije dopire do nekakvog rezervoara ravnoteže i makar i privremene stabilizacije vojne misli. Kao što u pojedinim državama nastaju i još se uvek ne ustaljuju različita, potpuno nova politička i ekonomski uređenja izazivajući ne samo među svojim narodima već i van ovih duboke prevrate u ustaljenim shvatanjima, tako isto je živa i aktivna i savremena vojna misao, koja traži sve nove i sve dalekosežnije pravce razvoja.

Moderni operativni komandant ne samo što mora poznavati sve ove promene već treba da o njima ima svoje izgrađeno mišljenje, *koje se ne zasniva niti na površnom oduševljenju, niti na površnoj negaciji*, već na realnom tačnom ispitivanju. Oblast znanja toliko se proširila da samo *temeljno obrazovan* i u punom smislu te reći *strukcan* razum može smelo i sa uspehom da se održi pred zagonetkama koje ga čekaju.

\* \* \*

Pretresli smo niz vrlina koje su zasnovane na energiji, otpornosti i snazi karaktera, a neophodne su operativnom komandantu. Ove su vrline brojne, teško se međusobno usklađuju i stoga retko spajaju u jednom čoveku. Istorija nikako nije prepuna takvih imena. Obratno, puna je prosečnih komandanata. Istorija isto tako dokazuje u kolikoj meri sudbina rata zavisi ne samo od vrednosti vrhovnog komandanta već isto tako i od nivoa većine operativnih komandanata.

<sup>11)</sup> Vom *Luftkriege*, prevod na poljski majora St. Nazarkjevića (Przeglad Letniczky", mart 1938).

Tragična iskustva iz poljskog ustanka 1830–31. godine, austrijsko-nemački rat 1866. i francusko-pruski rat 1870. godine su isuviše rečite opomene da i najjunačnija, najbolje naoružana i obučena vojska mora da pretrpi poraz pod komandom slabih ili neuravnoteženih, sitničarskih i površnih, i doktrinarsko-krutih ili nedovoljno obrazovanih, drugim rečima, loših operativnih komandanata. Strog i savestan izbor ovih komandanata, koji se ne rukovodi nikakvim obzirima osećanja, a još manje pogrešno shvaćenom obzirnošću kobnom za vojsku u slučaju rata (Pritvic) predstavlja jedan od osnovnih uslova dobre ratne pripreme. Važna je stvar da loš viši komandant nanosi već za vreme mira veliku štetu, jer današnje visoko obrazovanje čak i najmlađih oficira omogućuje da pronicljivo uočavaju nedostatke svojih pretpostavljenih; a to ubija u njima poverenje u vojno rukovodstvo i veru u uspeh. Ne treba dokazivati kakve ovo ima opasne posledice.

Dodataćemo na kraju da je neophodno vršiti izbor viših komandanata *blagovremeno*, najmanje na nekoliko godina pre rata, jer — kako nam je pokazao početak I svetskog rata na francuskoj i ruskoj strani, gde se moralno odjednom smeniti vrlo mnogo generala —opravljanje sastava višeg komandovanja posle početka rata bilo bi već prekasno. Čak i najoštija selekcija, izvedena u početku rata, ne može više da ispravi *najgore poraze* (*jer su prvi*) i nije u mogućnosti da blagovremeno izleći moralnu klonulost vojske koja je nastala iz ovih neuspeha. Ne treba takođe zaboravljati da velike promene komandnog sastava za vreme rata ubijaju i ostatak vere u komandante i unose zbrku u komandovanje baš u onom najtežem periodu rata, u kojem se mirnodopska doktrina krši o tvrde prepreke prvih, obično vrlo krvavih ratnih iskustava.

Možemo smelo reći da dobro, blagovremeno pripremljen komandni sastav predstavlja u trenutku početka rata najsigurniji oslonac protiv neizbežnih iznenađenja, a loš ili nanovo improvizovan klicu lakog i nepotrebnog poraza.

### III. ODLUKA

Svaka odluka daje povoljne rezultate kad postavljeni cilj ne prelazi granice stvarnih mogućnosti i kad čovek ide tom cilju pravim putem, služeći se najefikasnijim sredstvima.

Postizanje ovih uslova lako je ako je u pitanju izvršenje najobičnijeg fizičkog rada, jer je dovoljno znati šta ima da se uradi, imati odgovarajući alat i materijal i umeti se njime stručno služiti. Cilj i sredstva imaju u ovim najprostijim radovima čisto materijalni karakter, podložan proračunu promera, težine, tvrdoće itd. Izrada običnog stola zahteva samo odgovarajući materijal, nekoliko običnih alatki i elementarna stručna znanja iz oblasti proporcije, ravnoteže, obrade drveta, bojenja itd. Ovo se odnosi i na rađ kovača, mehaničara, pa čak i časovničara; međutim, u radu umetničkog zanatlije nije dovoljno da se raspolaže odgovarajućim materijalnim sredstvima i proračunima, jer se pored ove *opipljive oblasti* rada pojavljuje i

*intuitivna oblast*, to jest *nepoznata* koja se ne da matematički proračunati. Prihvatajući se umetničkog poveza knjige, nije dovoljno izmeriti njene dimenzije, odabratи materiju, sašti knjigu, povezati je u lepu kožu i utisnuti na njoj ukrase. Treba pre svega *osetiti* kakva će vrsta i boja poveza kao i ukrasa odgovarati vrsti i duhu sadržaja dotičnog dela. Kad želimo da načinimo umetničku gvozdenu ogradu oko stilskog dvorca, nije dovoljno imati savršen alat i lako obradiv, a pri tom trajan materijal, poznavati odlično njegovu obradu, načela proporcije itd. Nije dovoljno čak ni temeljno poznavanje stila epohe iz koje dvorac potiče, no treba još i *osećati* kakva vrsta, kakva debljina i visina ograde odgovaraju veličini dvorca, njegovoj udaljenosti od ograde, vrsti vrata ili parka itd.

Ovaj isti nepoznati elemenat može da se zapazi u radu čak i sitnih zemljoradnika i trgovaca. Prvi moraju imati, pored svih stručnih znanja, i *osećaj* za vremenske pojave koje se ne daju proračunati, dok drugi moraju imati *osećaj* konjunkture.

U oblasti umnog rada takođe možemo naći promenljive količine ovog vanračunskog elementa. U radu knjigovođe on je potpuno neznatan, pedagog ga nalazi u obliku nepoznatih odlika đačkih psih, arhitekta se sreće sa njim u naporu da uskladi zakone mehanike sa zahtevima estetike i rentabilnosti. Ukoliko su viši ciljevi i ukoliko je umetnički viši njihov karakter, utoliko je ideo ovog neobuhvatnog faktora veći, utoliko se manje tok poduhvata može *proračunati* i tim se lakše prekoračuju granice stvarnih mogućnosti.

Elementi većeg poduhvata, koji se daju i koji se ne daju proračunati, ni u kom slučaju ne čine dva paralelna koloseka, stalno na istom razmaku i strogo međusobno razgraničena. Naprotiv, granica između oba ova činioca često je potpuno neosetna, a stepen ispoljavanja jednog i drugog može biti u raznim periodima stvaranja plana vrlo različit. Koji put dominiraju merljivi i opipljivi činioci, koji put pretežno ono nemerljivo. Ukoliko su poduhvati veći i vremenski se pružaju dalje, utoliko je ideo vanračunskog veći, a tok misli i razvoj plana postaju maglovitiji i nemerljiviji, i mnogo lakše prekoračuju granice stvarnih izgleda, ili ne dostižu do njih.

Treba, međutim, naročito podvući da, uprkos čestim mišljenjima *vanračunski elemenat nikad ne ispunjava u potpunosti okvire* ni jednog ljudskog poduhvata. Ako neko ipak smatra da je tako, onda je to zbog toga što se ili poduhvatio stvari za koje nema kvalifikacija, usled čega ne može da iskoristi mogućnosti razuma, znanja i volje — ili se predao, iz lakomislenosti, na milost i nemilost sudbini i od tog trenutka prestao da bude stvaralac, već je postao fatalist, koji ne zaslužuje da mu se poveri ma kakvo ozbiljnije rukovođenje.

Čak se i u oblasti hazarda elementi proračuna ne gube potpuno i ko ne bude umeo da ih uhvati na nepoznatom talasu, isplivaće možda prvi, drugi pa i deseti put blagodareći slučaju, ali će se na kraju udaviti. Ljudi koji ne poznaju stvari smatraju da berzanski igrač operiše samo čulom podsvesnih predosećanja i samo na njima izgrađuje svoje poteze. Sigurno je da postoje i takvi igrači, kao što

postoje i igrači na trkama koji se pri izboru svoga tipa ne rukovode kvalitetom konja, jahača i trenera, kao i upoređenjem njihovih mogućnosti sa dužinom staze i karakterom trke, već igraju na „srećan“ broj, koji slepim sticajem okolnosti nosi taj konj u dатој трци. У ствари, само onaj berzanski igrač ima izgled na uspeh u toku dužeg vremena koji svoj dar da oseća neproračunljive stvari koristi *kao kazaljku na vagi* za svoja razmišljanja zasnovana na poznavanju grane na kojoj špekuliše, odnosno na dobrom poznavanju rentabilnosti i solidnosti proizvodnje, prodajne moći pijace, uticaju političkih događaja na privrednu konjunkturu itd.

Čak i uspešna igra karata ili na lutriji zahteva izvesna minimalna znanja iz oblasti tehnike i teorije verovatnoće, bez kojih je čovek u potpunosti predat na milost i nemilost slučaju i spušta se na nivo deteta koje podjednako pruža ruke ka svemu što sija, bez obzira na to da li je to staklena jabuka ili plamen sveće.

Zreo ljudski razum koji se odlučuje na rizične poduhvate ne beži od smelog prodiranja u neizvesnost, ali u isto vreme ne zanemaruje da se naoruža svakom njemu pristupačnom svetlošću iskustva i stručnog znanja, što mu olakšava kretanje po nepoznatim stazama. Vrlo je karakteristično da, ako čovek malo poznaje oblast poduhvata kojeg se prihvata, on prema svom karakteru ili smelije rizikuje, ili postaje prema njoj oprezniji. I jedno i drugo umanjuje verovatnoću uspeha, izlažući ga opasnosti da dođe ili do nedovoljnog ili preteranog zatezanja žica realnih mogućnosti. Odavde proističe ustaljen aksiom da, ukoliko čovek temeljitije poznaje uslove i zakone svoga delokruga, ukoliko je uža i mirnija struja hazarda, utoliko ima manje zagonetki za rešavanje i utoliko ima više izgleda da *upravlja svojim poduhvatom*, to jest da bude *nezavisan od slučaja*.

Ova istina ima naročit značaj u ratnoj veštini, koja krije mnogo nepoznatih elemenata i zbog toga zahteva velike stručne olakšice da se u njih prodre. Samo laici smatraju da odluka u ratu pada pravo s neba na glavu genijalnog komandanta, obasjavajući ga brzinom i snagom munje. Samo neiskusni oficiri smatraju da u svakoj ratnoj situaciji „može biti stotina rešenja, a koje je od njih zaista bolje, to bi tek pokazala stvarnost“. Ovakvo mišljenje vodi nesvesnom donošenju odluke jer, zašto da se razmišlja, kad gotovo svaka odluka može da bude dobra, uz izvestan deo sreće? Zar nije lepše osloniti se na došaptavanje predosećanja, koje nam na prvi pogled podmeće neko rešenje? Ne, ovako se ne sme postupiti, jer *temelj svake dobre ratne odluke predstavlja promišljenost i znanje*; smisao, pak, za osećanje stvari rešava samo one sumnjive slučajevе, uostalom brojne u koje se ne može prodreti razumom niti se mogu savladati znanjem. Svaka odluka u ratu predstavlja neku vrstu misaone piramide; ukoliko su šire njene osnove, sastavljene od stvarne logike, i ukoliko se cve osnove više penju u visinu, utoliko je bolje uglavljen vrh nepoznatog nataknut na finu oštricu osećanja, i utoliko su veći izgledi da se odoli naletima oluje ratnih iznenadenja, koja teži da obori zastavu uspeha razvijenu na vrhu plana.

„Nije to genije koji mi naglo otkriva šta imam da kažem ili uradim, već je to samo razmišljanje, razboritost“ — kaže Napoleon i dodaje da se u trenutku donošenja važne odluke oseća „comme une fille qui accuche“ („kao devojka koja se porađa“), jer ga razdiru tako brojna kolebanja da ih je teško međusobno uskladiti. Poznato je da je plitak i nečovljnc obrazovan razum manje izložen ovim teškoćama, jer ih izbegava svesno ili nesvesno, ili ih prosto ne vidi, ostavljajući da ih reši sreća ili slučaj.

Samo plitak čovek donosi važnu odluku u svakoj oblasti potpuno lako, računajući na svoj dar da oseća, siguran da će mu „genije došapnuti naglo i tajanstveno šta ima da uradi“. Ali ova došaptavanja izgledaju genijalna samo dотле dok propast poduhvata, a u ratu potok krvi, ne dokazuјu da nema zdravog razuma u ovim tajanstvenim impulsima. Zdrav razum se odlikuje time što ne blešti kao meteor nego se kao mirna i jasna svetlost, polako razgara, ali kada jednom zasija, svetli već trajno svojom logikom i jednostavnosću.

Doduše, dešava se da se čak i operativna odluka mora vrlo brzo doneti i čovek nema vremena za razmišljanje; međutim, može se reći o ovakvim slučajevima, uostalom ne suviše čestim u operatici (suprotno od taktike), da ukoliko je temeljnja stručna podloga čoveka koji je primoran na brzu odluku, utoliko će manje *slep* biti *potez* njegove misli, jer elementi realnosti deluju čak i podsvesno na poteze hitne odluke, isključujući iz nje naivne i lakomislene greške.

\* \* \*

Svesni značaja stručne podloge pod teškim i zamišljenim uslovima savremenog operativnog komandovanja, težili smo da u ovoj knjizi prvo ispitamo uslove modernog rata, zatim da ustalimo operativna načela i elemente manevra, prilagođavajući ih savremenim ratnim uslovima, zatim smo razmotrili *oruda* za izvršenje manevra, to jest moderne operativne jedinice, i najzad ličnost komandanta.

Nemamo predrasuda, jer ne možemo unapred suditi o opravdanoći naših shvatanja; smatramo, međutim, da izvršenje ovakvog ili onakvog pripremnog rada, proverenog i produbljenog daljim studijama, može i mora da predstavlja *misaono tle*, koje znatno podiže urođenu sposobnost operativnog komandanta i štabnog oficira. Svaki oficir koji se u budućnosti može naći pred operativnim pitanjima mora da obavi takav rad i onda će njegova misao biti nekako obasjana svetлом realnosti, koje mu olakšavaju da uđe u nove i neispitane događaje.

Naravno da korisnost ovakve pripreme zavisi od pravilnosti izvlačenja zaključaka ali rad utrošen u to nikad neće biti uzaludan, jer će ojačati razum protiv iznenadenja.

Razmotrimo sada kako bi trebalo praktično upotrebiti ove pripremne podatke, odnosno kako pristupiti donošenju *operativne odluke*.

\*  
\* \*

Da li se može stvoriti neka teorija o donošenju pravilnih odluka? Svakako da ne, jer svaki čovek ima svoj lični način mišljenja, te stoga mnogo ljudi može doći do istih pravilnih zaključaka potpuno različitim putevima. Međutim, čovek može i mora stvarati izvesnu sistematičnost mišljenja, koja će u trenutku grozničavo hitne odluke omogućiti *brzu* a ipak *potpunu* procenu situacije. Treba brzim vežbama izgrađivati sposobnost za vojnu *analizu i sintezu*, radeći u početku uglavnom na *pravilnosti razmišljanja*, bez ograničenja vremena, a zatim obraćajući veću pažnju na *brzinu* misaone analize, završavajući uvek donošenjem temeljnih zaključaka, mada izvučenih u kratkom roku.

Iskusani i obrazovan general gleda u toku 20 minuta određenim pogledom na kartu, na kojoj mu je štab iscrtao situaciju kao i podatke o neprijatelju, i izvršuje automatski čitav analitički i sintetički rad čak iako nije svestan toga. Pojedine činjenice, istaknute ugljenom na karti, govore mu u vidu gotovih zaključaka, iz kojih se posle izvesne unutrašnje borbe rađa odluka. Odluka koju je na ovaj način doneo iskusani komandant ne samo što je snažna, *već je i temeljna, mada brzo promišljena*. Tako se može i treba postupiti kada se već raspolaze izgrađenom rutinom u donošenju zaključaka. Drugačije, međutim, mora da pristupa ovoj radnji manje iskusani um, a naročito ako je to početnik u oblasti višeg komandovanja. Kao što dete uči prvo pojedine reči, dok ne počne da ih povezuje u rečenice, tako isto i oficir koji izučava način operativnog razmišljanja treba da se u početku primora na sistematsko ispitivanje pojedinih elemenata odluke, jer će samo na taj način stvoriti sopstveni, brz i siguran *metod razmišljanja*.

Uvod u svaki ovakav rad jeste prikupljanje podataka na koje ima da se osloni odluka. Odluka na visokom stepenu rezultat je stvaranja izvesnih stvarnih ili smišljenih postavki i izvlačenja iz ovih odgovarajućih zaključaka, iz kojih se — posle kraćeg ili dužeg „stvaralačkog napora“ — rađa prava namera komandanta.

Uvežbanost u takvom razmišljanju najbolje će se postići ako se počne od razmatranja *po redu* sva četiri poznata elementa odluke, to jest zadatka, mogućnosti neprijatelja, zemljišta na kome ima da se razvije operacija i, najzad, stanja sopstvenih trupa kao i sredstava kojima se raspolaže.

Uprkos čestim drukčijim mišljenjima operativni komandant — suprotno od taktičkog — ima u trenutku donošenja odluke najčešće vrlo mnogo podataka iz sve četiri ove oblasti; čak su i izveštaji o neprijatelju obično brojni, mada nejasni, razne vrednosti i često pogrešni. Teškoće procene elemenata odluke u operacijama izaziva, obično, pre mnogobrojnog nesigurnog i sitnog materijala nego njegov nedostatak. Prava je teškoća analize i sinteze u tome što je između opširnog materijala, koji podleže ispitivanju, broj *bitnih* izveštaja skoro uvek neznatan, dok je uvek mnogo *beznačajnih* sitnica.

Još pre razmatranja svakog od elemenata odluke, a naročito obostrane situacije, komandant mora da se direktno upita: o čemu se radi u dатој operaciji. Posle odgovora na ово pitanje, treba da nastupi smelo odbacivanje svih sitnica koje nemaju bitnu vezu sa ciljem deјstva.

Prilazeći izveštajima koji treba da se ispitaju, treba odbaciti sve komplikovane misaone postavke, zadržavajući samo jedno, najpotrebitije oruđe — a to je zdrav razum.

Ovim običnim oruđem treba prvo pretresti sve izveštaje kojima se raspolaže i odbaciti sve ono što je od manjeg značaja, ili uopšte bez vrednosti za taj slučaj, odnosno treba postupiti onako kako radi filmski režiser, koji iz stotina hiljada metara snimljene trake iseca i odbacuje 80% beskorisnih sitnica, zadržavajući samo zaista interesantne događaje, koji uz to obezbeđuju neprekidan tok radnje. Rad režiserskih makaza uspešno obavlja sintetičan rad mozga na sredovanju materijala za odluku. Treba *odlučno očistiti svoje misli od nepotrebnih sitnica* i usredrediti pažnju samo na desetak, a najviše dvadesetak činjenica na kojima se mora zaustaviti stvaralaštvo našeg razmišljanja i to na siguran, a ne zamršen način, bez nedorečenosti i preterivanja. Ovaj uvodni rad predstavlja neophodan uslov *jasnoće i prostote buduće odluke*.

Drugi uslov, isto tako neophodan u ovom uvodnom radu, predstavlja *stroga nepristrasnost* u proceni izveštaja i događaja. U trenutku takvog razmišljanja moramo da iz mozga izbacimo svaku osećajnost. Ako je situacija loša, treba odbaciti kako nervozno donikhotstvo tako i uznemiren pesimizam i tražiti za ovo zlo realnu, ljudsku pomoć. Ako je situacija dobra, ne sme se dozvoliti da nas oduševljenje ponese, jer preteran optimizam deluje na mozak isto kao i alkohol: opija ga i slabii. Oduševljenje je nužno u svakom radu, pa i u višem komandovanju, ali ono mora da ispunjava komandantovo srce, a ne mozak. U svakoj situaciji, bilo lošoj ili dobroj, komandantov mozak mora da sačuva hladnokrvnost i mirnoću. Treba skrenuti pažnju na to da svaki čovek, čak i potpun pesimista, ima urođenu sklonost da tumači nejasne pojave na njemu povoljan način, a to znači onako kako to odgovara njegovim namerama, ili je u skladu sa tokom njegovih misli ili ubedjenja. Shvatanje da će se budući događaj odvijati u skladu sa našim ciljevima predstavlja kako čestu tako i opasnu pojavu. Samo velika *nepristrasnost pri oceni stvarnosti* bilo urođena bilo nametnuta sebi omogućuje čoveku da se sačuva od optimizma ili pesimizma pri razmišljanju. Međutim, treba znati da su obe ove sklonosti podjednako opasne za operativnu odluku, jer prva nagnije lakomislenim poduhvatima, koje je u operaciji sto puta teže popraviti nego u taktici, dok druga vodi pasivnosti, koja unapred isključuje uspeh u operacijama, odnosno vodi možda sporije, ali tim sigurnije porazu.

\*  
\*      \*

Najzad, treći uslov pripremanja sigurnih, jakih osnova za operativnu odluku jeste stvaranje oštrih i jasnih kontura rasuđivanja. Poznato je da je fotografija snimljena pri nesigurnom osvetljenju i kroz nemarno namešten objektiv mutna i lišena izraza. Međutim, slika svake odluke mora biti oštra, označena jasnim linijama. Ne sme se olako prelaziti preko nejasnosti, ostavljajući ih sakrivene u nekoj zabačenoj čelijici mozga — u duhu one svesne ili nesvesne izreke: „Nekako će se uređiti“. Ovakva nejasnoća, naizgled nezнатна, brutalno se ističe na prvo mesto u trenutku ostvarenja odluke i više na sav glas da nije nikako tako nezнатна kao što nam se činilo.

Mala reka ili močvara što leži na pravcu razvoja za bitku, svesno potcenjena u planu operacije, jer bi nedostatak sredstava za prebacivanje nametao traženje manje klasičnog, mučnjeg manevra, ili odbačeni prigovori komandanta pozadine na loše puteve, koji onemogućuju brz dotur muničije u skladu sa pokretom trupa — to su ti tako često potcenjeni *materijalni obziri*, preko kojih se najlakše prelazi u mislima. Tek posle, u trenutku otpočinjanja bitke, naglo se ispostavi da neprijatelj dejstvuje velikom snagom sigurno, dok naš manevar, i pored nadmoćnosti snaga, nije *ostvarljiv*, jer se na primer, obuhvatna grupa ne može prebaciti preko zanemarene močvare ili reke na neprijateljsko krilo, — a probojna grupa nema čime da slomi otpor neprijatelja, jer ima suviše malo muničije. Posle izvršenja grozničavo ubrzanog marša, mora *pred neprijateljem koji je spremam za bitku* da nastupi isto tako ubrzano odstupanje radi pregrupisavanja i otpočinjanja novog manevra. Nepotrebni marševi i vraćanja, koji beskorisno uništavaju moralne i fizičke snage trupa, pojavljuju se kako za vreme mirnodopskih vežbi tako i u ratu. Oni su predstavljeni nevolju austrijske vojske u početku I svetskog rata, a proisticali su uvek iz *nesigurnih i plitkih odluka*.

Vidjeći pred sobom taktičke ili operativne teškoće, ne smemo ih u mislima obilaziti, već „treba da smelo gledamo istini u oči, ne ulepšavajući je nikakvom fikcijom ili fantazijom“. Od trenutka, pak, kada smo se odlučili da *savladamo* sve teškoće na ovaj ili onaj način, treba postupiti odlučno, gradeći *jasno i oštro obeleženi plan*, bez ikakvih nedorečenosti i stidljivih ograda. Porazi fon Benedeka u Češkoj 1866, kao i Pritvica i Renenkampa u Istočnoj Pruskoj 1914. godine, dokazuju na suviše upadljiv način kako su opasne nesigurne i polovične odluke, u kojima su ostavljene prikrivene nejasnosti, u očekivanju da će ih rešiti „nadahnuće koje obično ne dolazi“.

\*  
\*      \*

Da predemo sada na razmatranje pitanja na šta treba obratiti veću pažnju pri ispitivanju četiri osnovna elementa operativne odluke.

U početku vredi napomenuti da bi misaoni proračuni, pa čak i procena izveštaja i događaja *bez izvlačenja praktičnih zaključaka iz ovih za dotočnu operaciju* predstavljali samo mlačenje prazne slame. Kad zagledamo neki izveštaj, odmah se zapitajmo da li u njemu ima nešto što nam može ukazati na ono šta imamo da radimo. Ako ne, onda taj materijal odbacujmo kao, bar zasad, bezvredan; ako jeste, onda zabeležimo u mislima taj zaključak i izvucimo iz njega konsekven-cije za odluku.

Naravno, ukoliko manje imamo izveštaja, utoliko brižljivije treba tražiti u njima bitne podatke.

#### 1. ZADATAK

Najvažniji i *uvek osnovni* elemenat svake odluke jeste dobijeni zadatak. On predstavlja prvi zvuk što mora odjeknuti u mislima oficira koji ispituje elemente odluke. Ovaj zvuk treba otada stalno da odzvanja u njegovim ušima kao *vodeća nit svih daljih razmatranja*. Misleći o desetini drugih stvari, ne smemo je izgubiti ni za trenutak iz vida.

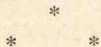
„Šta komandant namerava postići i kakva je moja uloga u izvršenju ove njegove namere?“ — To je pitanje koje otvara naše razmišljanje.

„Koji pravac udara ili koji odbrambeni položaj pruža najbolje uslove za izvršenje moga zadatka?“ — govorimo razmatrajući mogućnosti neprijatelja.

„Da li je moja konačna odluka potpuno u duhu namera komandanta?“ — pitamo se najzad po završetku razmatranja i donošenja odluke na osnovu ovih razmatranja.

Zadatak je *jedini siguran vodič* za naše misli koje lutaju sred nejasnih i protivurečnih izveštaja kao i zaključaka izvučenih iz njih.

Taj vodič se ne sme izgubiti iz vida *od početka do kraja* misaonog rada na donošenju odluke. Ako jedanput izgubimo njegov trag, skrenućemo sigurno na stranputicu.



Kad se dobije zadatak, ne treba gubiti vreme na razmišljanje o njegovoj celishodnosti. Još jednom naglašavamo da su vrlo česti slučajevi neopravdane sumnjičavosti u odnosu na pravilnost dobivenog zadatka. Treba potpuno lojalno ući u intencije komandanta i nastaviti čitav dalji tok razmišljanja za najbolje ostvarenje njegove volje.

„Šta prepostavljeni komandant misli ovim da postigne? Kako treba da postupim da bi sve moje snage i sredstva dejstvovali u duhu njegovih misli?“

Na ova dva pitanja moramo odgovoriti pošto pročitamo zadatak. Ako nam neka pojedinost zadatka izgleda nejasna, imamo pravo da

molimo višeg komandanta za objašnjenje, kad imamo s njim vezu i ako ovo ne zadržava izvršenje zadatka. U protivnom, moramo sami rešavati nejasnost tumačeći je u duhu opštег komandantovog plana, koji nam je uvek ili skoro uvek poznat.

Ne treba, međutim, potrebu da se držimo zamisli višeg komandanta izjednačavati sa slepim i doslovnim izvršavanjem njegovih zapovesti. U okviru zamisli i plana višeg pretpostavljenog operativnog komandant mora ispoljiti punu samostalnost. Njen značaj i granice pretresli smo, razmatrajući opširno slobodu dejstva. Veština usklađivanja smeće inicijative sa svesnom disciplinom predstavlja jednu od onih vrlina bez kojih operativni komandant ne može odgovoriti svom zadatku.

## 2. PROCENA NEPRIJATELJSKIH MOGUĆNOSTI

Ovaj elemenat operativne odluke sadrži najviše nepoznatog, jer već na stepenu divizije, a još više kod viših jedinica, pretpostavke za procenu neprijatelja leže gotovo potpuno *u budućnosti*.

Već sama procena neprijateljskih *snaga* ne može se graditi isključivo na osnovu tekućih podataka, već je treba iskonstruisati na osnovu zaključaka o stvarima koje imaju tek da nastupe. Organizacija i snaga neprijateljske vojske u celini obično su, istina, dobro poznate još za vreme mira. Međutim, *raspored njegovih snaga* po završetku koncentracije može biti samo predmet nagađanja. Ne zna se, dakle, kakvi će se delovi opštih neprijateljskih snaga nalaziti prema našim pojedinim operativnim grupacijama.

Komandant armije mora od prvog trenutka rata prikupljati podatke koji se odnose na onaj deo neprijateljskih snaga s kojim će imati da vodi borbu. Obično će mu biti poznate odmah, koji put još pre rata, *zaštitne snage* i opšte stanje graničnih utvrđenja, a sopstvena avijacija i ostala sredstva izviđanja protežu se od prvih časova rata dalje u dubinu, preko zaštitne linije. Iсторијски dokumentи ukazuju na to da operativni izveštaji koji se odnose na mobilizacijsko povećanje i prikupljanje neprijateljskih snaga stižu dosta brzo i brojno, mada su njihova verodostojnost i tačnost uvek sumnjive. Sve do poslednjih vremena operativni komandanti su imali, i pored svega, pri kraju koncentracije, to jest još pre početka dejstava, dosta jasnú sliku neprijateljskih snaga. Komandant armije, istina, nije mogao nikada tačno odrediti da li će imati posla sa 6 ili 8 divizija, ali nije bilo ni slučaja iznenadne pojave 10 divizija onde gde su očekivane tri. Relativno lako određivanje opštih neprijateljskih snaga zasnivalo se na tome da je koncentracija glavne mase vojske, to jest pešadije, izvođena železnicom, a završavana marševima, što je sve trajalo dugo i moglo se lako otkriti pomoću agenata i dubokog izviđanja konjicom, a tim pre čak i pomoću slabe avijacije 1914. godine.

Današnji uslovi operativnog izviđanja znatno su se izmenili. Istina, vrlo brzi i neuvhvatljivi izviđački avioni olakšavaju još više

pregled neprijateljskog grupisanja, ali, s druge strane, usavršavanje komunikacijske mreže omogućuje neprijatelju da prikupi na bojištu potrebne snage u znatno kraćem vremenu, i to takođe iz mobilizacijskih centara koji leže vrlo daleko. Ranije je bilo dovoljno da se ima pregled neprijateljske *operativne zone* koja se pruža oko 50 km iza zaštitne linije, kao i najbližih prilaznih pravaca i železničkih iskrcnih stanica. Štabovi su mogli da osmatranjem prebacivanja i razmeštaja trupa kao i intenziteta saobraćaja na putevima blizu fronta i železničkim stanicama sasvim tačno proračunaju neprijateljske snage koje su se prikupljale. Danas je železnička mreža znatno gušća, srednja brzina kretanja železničkih transporata kao i propusna moć pruga znatno veća, a korisna mogućnost železničke mreže može se kod mnogih država znatno povećati automobilskim transportom, koji je u stanju da prebacuje veće vojne snage u toku 24 sata na daljine i do 200 kilometara. Operativni komandant, koji ima dosta tačne izveštaje sa koncentričke prostorije neprijatelja, mora danas da obuhvati svojim operativnim izviđanjem mnogo dublju zonu iza ove prostorije. Pošto planira na duže vreme, na period od nekoliko dana do nekoliko nedelja, njemu ne mogu da budu ravnodušne jedinice koje su udaljene i 500–600 kilometara od njegovog operativnog pretpolja, jer već posle 3 ili 4 dana mogu da se priključe neprijateljskim snagama koje se nalaze pred njim.

Ako želi, dakle, da izbegne iznenađenje, savremenii komandant armije mora, pri proceni snaga neprijateljske operativne grupacije sa kojom ima da se bori, da ostavi mnogo veći okvir za *nepoznate faktore*, nego što se to radilo doskora. Svakako da će temeljno poznavanje operativnih odlika i tehničkih mogućnosti neprijatelja predstavljati i u ovom slučaju onu *stručnu podlogu* koja doprinosi da se potpuno nepoznatim stvarima pridaju izvesna svojstva verovatnoće.

Dodajemo da će borbena avijacija predstavljati odsad stalno elemenat koji se naročito lako izmiče pri proceni neprijateljskih snaga. Ako uzmemmo da ova avijacija neće podeliti sudbinu rasturene konjice iz 1914. godine, već će biti korišćena u masi za pripremanje, izvođenje i iskorišćavanje glavne bitke, to jest za dejstvo prema neposrednim naredjenjima visokog operativnog ili čak i vrhovnog komandanta, — onda se, s obzirom na veliki akcioni radijus ovog modernog roda vojske, mora računati s tim da jaka strategijska avijacija može *masovno* stupiti u dejstvo u zoni svake neprijateljske armije. Zato mora komandant *svake armije* da tu avijaciju uzme u obzir pri proračunu snaga svog *neposrednog protivnika*, mada ovaj može uopšte da ne raspolaže organskom borbenom avijacijom. Prema tome, moramo biti svesni da se u operativnom manevru može već sad dejstvovati ne samo *vodoravnim* (zemaljskim) elementom udara, usmerenim u bok i pozadinu neprijatelja po obuhvatnom luku *na zemlji* već se mogu nanositi vrlo jaki udari po snagama na boku i u pozadini neprijatelja *okomitim, vazdušnim* putem, odnosno. Ako, dakle, komandant armije koja se sastoji, recimo, od 6 pešadijskih divizija i jedne brze jedinice, procenjuje da njegov protivnik raspolaže manje-više

istim ili čak nešto slabijim kopnenim snagama, ali jednovremeno zna da u korist ovog protivnika može u svakom trenutku stupiti u dejstvo strategijska avijacija, koja se sastoji iz nekoliko stotina ili hiljada modernih bombardera, dok je sopstvena borbena avijacija slaba, — onda treba objektivno utvrditi da će neprijatelj imati u slučaju stupanja u dejstvo ove avijacije *jaku nadmoćnost*, koja će potrajati sve dok se ova avijacija ne istroši. Ovakav zaključak svakako ne sme da dovede operativnog komandanta u stanje potištenosti i pasivnosti, ali se ipak mora odraziti kako u opštoj zamisli plana, tako i u njegovom sprovođenju. Treba, naime, uzeti u obzir da se neprijateljska vazdušna nadmoćnost najjače oseća u periodu koncentracije, jer avijacija napreže sve snage da bi je omela ili u najmanju ruku ozbiljno zadržala. Kao što je poznato, protivavionska obrana železničkih čvorova niukoliko ne obezbeđuje ispravnost železničke mreže, jer je vazduhoplovstvo već u mogućnosti da izazove znatne prekide u železničkom saobraćaju presecanjem pruga *između stanica*, a zaštita čitave dužine železničkih linija progutala bi neizmernu količinu protivavionskih snaga i sredstava. Dejstvo avijacije protiv trupa na maršu i razmeštaju takođe može izazvati mnogo teškoća u operativnom prikupljanju snaga.

Uzimajući ovo u obzir, slabija strana, nesposobna za *aktivno savlađivanje* neprijateljske avijacije na aerodromima i u vazduhu, moraće da računa na *ozbiljno zadocnjenje* sopstvene koncentracije, to jest na često znatno raniju operativnu gotovost neprijatelja. Ne treba dokazivati da će ovakav zaključak ispoljiti svoj uticaj na odluku svakog komandanta armije, prinuđavajući ga na podešavanje koncentracije, na njenu zaštitu sa zemlje i iz vazduha, pripremanje sredstava za zadržavanje ranije spremnog protivnika i, najzad, pripremanje sopstvenog plana prelaska na ofanzivna dejstva, koja će nastupiti onda kada i pored svih smetnji i zadržavanja bude završena sopstvena koncentracija.

Cisto ofanzivni plan, koji ne bi, pri proceni snaga čak i slabijeg neprijatelja na zemlji, uzeo u obzir i vazdušnu nadmoćnost, predstavlja bi izvor iznenađenja i mogao bi prinuditi operativnog komandanta da već posle nekoliko dana napusti početnu zamisao i potpuno *izmeni nepovoljan operativni plan*, što spada u najteže zadatke veštine komandovanja. Ovo se isto, mada u manjem stepenu, odnosi i na procenu brzih kopnenih jedinica, koje mogu da ozbiljno doprinesu remećenju operativnog plana ako se potcene pri ispitivanju odnosa snaga.

Velika nepristrasnost i realnost pri proceni neprijateljskih snaga predstavlja jedan od osnova dobrog operativnog plana. U svakom odnosu snaga, ako se on tačno proceni, naći će se povoljno rešenje koje ili iskorišćuje sopstvenu nadmoćnost ili je celishodno usmereno na smanjivanje nadmoćnosti neprijatelja da bi se ovaj zatim potukao. Treba se čuvati samo jednog: da čovek svesno izbegava da prizna samom sebi istinu, a takođe da podsvesno precenjuje ili potcenjuje neprijateljske snage usled površne ocene.

\* \* \*

Nije dovoljno da se nepristrasno ispita i pravilno doneše zaključak kakvim snagama može raspolagati neprijatelj; treba razmotriti i kako on može da upotrebi ove snage.

Operativni plan koji danas izradimo, razvija se, kao što smo više puta napomenuli, u toku dugih dana i nedelja. Strategijski plan obično obuhvata u najmanju ruku niz ratnih meseci, a može da bude i obično je ustaljen nekoliko godina pre rata, jer zahteva vrlo duge i mučne pripreme.

Ovo duže protezanje operativnih planova onemogućuje da se čeka na izveštaje o neprijateljskom razvoju za bitku i prinuđava da se procenom odreduju pravci i raspored ovog razvoja ili, bolje reći, njegovih raznih mogućnosti.

Šta može da uradi sutra ili prekosutra neprijatelj čija nam je jasna slika više ili manje poznata *sada*, u trenutku donošenja odluke? Dati odgovor na ovo pitanje predstavlja svakako najveću teškoću koju moramo savladati pri razmatranju elemenata odluke, jer ovde učestvuje i *slobodna volja* neprijateljskog komandanta, na koju *unapred* ne možemo nikako uticati, mada ćemo u toku *operacije* težiti da je savladamo.

Pošto ne možemo čekati na izveštaje, moramo krenuti putem pretpostavki.

Prva će stvar biti sagledavanje *svih* logičnih mogućnosti neprijatelja. Obično će ih biti dve ili tri. Posle njihovog određivanja, stupamo težoj stvari, njihovoj podeli prema verovatnoći. Ovde se moramo naoružati najstrožom objektivnošću. Treba se čuvati kao vatre podsvesnog naginjanja takvoj hipotezi koja nam ide na ruku i dobro se poklapa sa zametkom ideje manevra što se već stvara u našim mislima. Vrlo često se dešava da ovaj prvi zametak manevra, koji se više puta pojavljuje cdmah pošto se pročita zadatak, lebdi nad našim razmišljanjem i onemogućuje nam bespristrasnu procenu situacije, primoravajući dalje misli da kruže oko ovog naglo stvorenenog i jakog impulsa, koji je iskrisnuo iz podsvesnih želja ili iz sklonosti našega uma ili psihe.

Određujući verovatnoću neprijateljskih mogućnosti, najhladnije tretiramo ono što je za nas najpovoljnije. Pre svega, pitamo se: koja je od mogućnosti najopasnija za naš zadatak — i budimo skloni da najpre nju smatranojverovatnjom, mada nije uvek za nas povoljna. Na nju ćemo se osloniti u daljem razmatranju, ne zaboravljajući ni druge, jer je odluka izgradena samo na jednoj prepostavci — opasna odluka (Pritvic).

Napor da se pogode protivničke *namere* predstavlja grešku koja se često dešava pri analizi neprijateljeve situacije. Ovo predstavlja ne samo beskorisan gubitak vremena već i vrlo opasnu stvar koja nas može bolno razočarati. Pomirimo se unapred da će namera neprijate-

lja uvek predstavljati za nas tajnu, jer samo slučaj ili izdajstvo mogu da nam ih otkriju (radio-depeša Samsonova, izdaja početka poslednje nemačke ofanzive u Francuskoj 1918. godine). Ne naprežimo se, da-kie, da odgonetnemo *namere* neprijatelja već da odredimo sve nje-gove *mogućnosti*, a zatim da tražimo činjenice koje bi nam ukazivale da je ova ili ona mogućnost verovatnija od ostalih.

Bila bi, međutim, greška ako bismo ovu najverovatniju moguć-nost uzeli kao *aksiom*, kao otkrivanje *neprijateljskih namera*. Jasno je da ćemo se pri utvrđivanju *osnovne zamisli* plana osloniti pre svega na jednu, najverovatniju pretpostavku, jer bi u protivnom plan bio kolebljiv. Ovu jednom donetu osnovnu zamisao plana sprovodimo u njegovom razvoju sa punom konsekventnošću, dok u *razradi plana* moramo da pripremimo mogućnost prilagođavanja operacije *drugim pretpostavkama* za slučaj, vrlo moguć i čest, ako se nasuprot našim predviđanjima ne ostvari ona pretpostavka čiju smo verovatnoću uzeli za jedan od osnova naše sopstvene *osnovne zamisli*.

Uzmimo sledeći primer: komandant 1. armije plavih, sastavljene od 6 pešadijskih i jedne konjičke divizije, ima podatke da 10. armija crvenih, koja se prikuplja prema njemu, broji pri kraju koncentra-cije 4–5 pešadijskih divizija. Zadatak je komandanta 1. armije da odvoji 10. od glavnih snaga crvenih i da je potuče, da bi dobio slobodu dejstva protiv glavnih snaga.

Komandant 1. armije procenjuje neprijatelja na sledeći način:

*Procena snaga:* neprijatelj ima sada 4 pešadijske divizije; druge snage nisu zapažene u blizini, i pored pažljivog izviđanja iz vazduha po lepom vremenu; na 200 km udaljenosti nema niti iskrcavanja niti operativnih prevoženja koja zasluzu pažnju; postoje, međutim, iz-veštaji da se u operativnoj rezervi armije crvenih nalazi motorizovani korpus, koji je pre tri dana povučen u pozadinu posle borbe u prepolju. S obzirom na nepodesno zemljište i loš raspored puteva, malo je verovatna upotreba motorizovanog korpusa u zoni 10. armije crvenih. Crveni imaju jaku borbenu avijaciju.

*Zaključak:* za sledeća tri dana treba računati na 4 pešadijske divizije i jako vazduhoplovstvo. Ne sme se isključiti učestvovanje motorizovanog korpusa.

*Neprijateljske mogućnosti:* vrhovna komanda plavih smatra da 10. armija crvenih *predstavlja zaštitu* glavnih snaga, koje se očigledno pripremaju za udar u pravcu X. Vazduhoplovstvo plavih izveštava već dva dana da prednji delovi 10. armije pripremaju dosta jaka i duboka utvrđenja. Avionski snimci pokazuju na više mesta neprekidne prepreke od bodljikave žice.

Komandant 1. armije zaključuje:

1) Sve ukazuje na to da će 10. armija crvenih ostati u obrani; to je *najverovatnija* pretpostavka.

2) Ako bi uprkos predviđanjima motorizovani korpus bio noćas privučen bliže i stavljen na raspolaganje 10. armiji, ona bi mogla

preći u napad, pa čak i preduhitriti za jedan dan ofanzivna dejstva 1. armije. S obzirom na zemljишte i opšti operativni raspored neprijatelja, ovo predstavlja *malo verovatnu, ali moguću* pretpostavku. Zaščena utvrđenja mogu da služe za zaštitu koncentracije.

3) Odstupanje 10. armije *nije verovatno*, jer bi to otkrilo glavne snage crvenih, koje su potpuno spremne za ofanzivna dejstva.

Pretpostavimo da je posle procene zemljишta kao i situacije sopstvenih snaga i sredstava, komandant 1. armije doneo odluku: da slomi prikupljenim snagama svoje četiri divizije levo krilo 10. armije crvenih, da bi je odvojio od glavnih neprijateljskih snaga, posle čega bi bez odlaganja iskoristio ovaj uspeh u pravcu Z, da bi uz podršku konjičke divizije presekao odstupnicu 10. armiji i potukao je.

*Osnovna zamisao* ove operacije ostala je, dakle, zasnovana na pretpostavci da će se neprijatelj braniti. Od trenutka kada je ovo odlučeno, gornji će manevr biti sproveden sa punom doslednošću, bez obzira na to da li će se pretpostavka o neprijateljskoj obrani obistiniti ili ne.

Međutim, čitav niz *odredaba* u razradi plana mora da unese u njegov razvoj izvesnu *elastičnost* koja će sprečiti njegovo remećenje, ako bi se, pored svega, ostvarila druga, a ne prva pretpostavka.

To mogu biti sledeće odredbe:

1) Polazni položaji za budući udar biće tako izabrani da bi pružali sopstvenim pešadijskim divizijama dobre uslove da se odupru udaru neprijatelja, ako bi ih on preduhitrio napadom.

2) Pravac sopstvenog udara biće tako određen da se naš napad ne sudari frontalno sa mogućim udarom neprijatelja, ali ako se ovo ne može izbegći, onda da neprijateljski napad ima što lošije zemljишne uslove, a naš *protivudar* i njegovo operativno iskorišćenje — što bolje.

3) Divizije namenjene za vezivanje neprijatelja i zaštitu glavnog udara 1. armije dobijaju dovoljan broj pionira, sredstava za rušenje i protivoklopnih jedinica da bi, u slučaju napada motorizovanog korpusa crvenih, mogle da istraju u obrani, ne dopuštajući remećenje manevarske zone sopstvene armije.

4) Glavni napor izviđanja 1. armije biće u otkrivanju i najmanjih znakova prikupljanja 10. armije crvenih na zapad; osim toga, sopstvena avijacija budno će danonoćno paziti na rejon razmeštaja motorizovanog korpusa.

I tako dalje.

Kao što vidimo, sopstvena odluka snažno i bez kolebanja vodi postavljenom cilju, a odredbe za njeno izvršenje pažljivo teže da se izbegne iznenađenje.

Procena neprijatelja ne sme da bude ni kolebljiva, ni kruta, ni optimistička, ni uznemiravajuća. Ona mora biti *realna*, a zaključci izvučeni iz nje moraju naći svoj dosledan odraz u planu i izvođenju operacije.

### 3. ZEMLJIŠTE

Glavna teškoća operativne procene zemljišta leži u tome što se na nekoliko kvadratnih metara karte, koja obuhvata manevarsku zonu i pretpolje armije, nalaze stotine hiljada sitnih natpisa i jednolično obojenih znakova, koji razvlače pažnju i otežavaju sasređivanje misli na najvažnije zemljišne linije i rejone. Prva, dakle, stvar kojom treba ovladati jeste umešnost da se dobije širok, opšti pogled na operativnu zonu.

Da bi se postigao takav pregled, može poslužiti ovaj vrlo prost način:

pristupajući proceni zemljišta treba se prvo poslužiti kartom sitnije razmere (na primer, 1 : 300 000, a na strategijskom stepenu 1 : 1 000 000 i gledati na nju sa izvesne udaljenosti, najmanje sa daljine jednog metra, najbolje pritvoreni očima. Na taj način ćemo dobiti opštu sliku zemljišta, na kojem se ističu samo veliki šumski kompleksi, najvažnije reke i močvare i najzad veći brdoviti predeli i otvorena prostranstva na kojima se granaju kosi, upravni i poprečni pravci dejstva.

Imajući pred sobom ovaku uopštenu skicu zemljišta, označenu grubim konturama, počećemo njegovu opštu procenu. Svaki apstraktan *geografski opis*, koji se tako često sreće pri proceni zemljišta, potpuno je beskoristan, jer oduzima vreme i zamršuje misli.

*Zadatak* predstavlja polaznu tačku procene zemljišta, kao i svih ostalih elemenata odluke. Procena zemljišta samo je onda dobra i celišodna ako proizilazi iz zadatka i daje odgovor na tri prosta pitanja:

- 1) o čemu se radi (podsećanje na zadatak);
- 2) koliko nam i gde zemljište olakšava izvršenje zadatka;
- 3) koliko i gde zemljište pomaže neprijatelju da omete naša moguća rešenja, koja imaju za cilj izvršenje zadatka.

Pošto se odgovori na ova tri pitanja, odmah će nam iskrasnuti pogodni pravci udara, položaji za odbranu, za zadržavanje, pasivne zone, pogodne za rušenje itd. Na taj ćemo način već imati opšti pregled zemljišta, koji krije nekoliko naših sopstvenih mogućnosti i bliže osvetjava verovatnoću neprijateljskih mogućnosti.

Zatim, još se ne približavajući karti, ispitacemo *raspored* sopstvenih i neprijateljskih *komunikacija*, koje su izvučene na njoj uočljivim bojama. Razmatranje ovog rasporeda suziće još više protivrečnosti ranijih zaključaka, omogućujući da se neki od njih potpuno odbace. Brižljivo ispitivanje komunikacija otkriva nam sopstvene najpovoljnije mogućnosti i najverovatnija pomeranja ili ponašanje neprijatelja, posle čega će se iz sve određenijih i sve čvršćih zaključaka početi da pojavljuje konačna osnovna zamisao. Time će biti završena *operativna procena zemljišta*.

Ali pre nego što primimo osnovnu zamisao kao konačnu, moramo proveriti mogućnost njenog izvršenja taktičkom procenom zemljišta.

U tom ćemo se cilju približiti karti, ispitujući detaljno nekoliko najvažnijih rejona i pravaca. U slučaju potrebe, mašićemo se lupē i karata krupnije razmere, pa čak i planova, vodeći jednako računa o

često potcenjivanoj istini da operativni manevr, izgrađen na taktičkim besmislicama, i sam nesumnjivo postaje besmislen. Šestar i lupa predstavljaju neophodno sredstvo za obuzdavanje poletne misli, jer će se inače ona odvojiti od zemlje i odleteti u sferu lepe ali neizvodljive mašte.

Taktička kontrola operativne procene zemljišta završiće naš rad na ovom elementu operativne odluke i daće joj odlike ostvarljivosti, po koji put namećući preinačenje osnovne zamisli, koja se već ocr tavala.

Ako ova dva gledišta, operativno i taktičko, međusobno budu dobro uskladene kao svetlosna jačina dva stereoskopska stakla, onda će slika biti ostra i moći ćemo sa pouzdanjem i sigurnošću u sebe pristupiti njenom isklesavanju na podlozi stvarnosti.



Hteli bismo još dodati da će moderni uslovi rata prinuditi, izgleda, pešadiju, konjicu i artiljeriju, a da i ne pominjemo razne službe, da odbace predrasude u pogledu šuma i teškog zemljišta. Stalna opasnost od avijacije i oklopnih jedinica može da pretvori one vrste zemljišta koje su ranije smatrane teškim, često „neprolaznim“ preprekama, u sigurne zaklone i pogodne pravce za dnevne pokrete jer savladavanje prirodnih zemljjišnih prepreka može da oduzme koji put mnogo manje vremena nego oprezni i stalno uz nemiravani marš otvorenim zemljjištem, koji uz to donosi i veće fizičke i moralne gubitke usled napada sa zemlje i iz vazduha.

Jasna je stvar da je dužnost taktike i tehnike da na odgovarajući način sposobe trupe za pokret, život i borbu na teškom zemljjištu.

#### 4. PROCENA SOPSTVENIH SNAGA I SREDSTAVA

Ostaje nam da izvršimo analizu sopstvene situacije. Njeno razmatranje obično dolazi na kraju, jer ima više značaj provere nego stvaralačkog rada. Pristupajući ovoj analizi posle pretresanja ranijih elemenata odluke, imamo već toliko gotovih zaključaka da se počinje nametati sama od sebe. Takvu upolu već ustaljenu osnovnu zamisao podvodimo nekako pod *meru sopstvenih snaga* da bismo se uverili da nije možda zamišljena suviše široko i duboko u odnosu na raspoložive snage, ili obratno, da nije suviše skromna prema našim stvarnim mogućnostima.

Ispitivanje ovog poslednjeg elementa odluke doduše je malo plodno, ukoliko se tiče *postavljanja operativne zamisli*, ali predstavlja jedan od *osnova njene ostvarljivosti i njenog potpunog iskoršćenja*.

Jasno je da već u trenutku razmišljanja o zadatku, a još više o mogućnostima neprijatelja, komandant uzima u opštim crtama u obzir snage kojima raspolaže i njegova osnovna zamisao već u stanju

klijanja odgovara više-manje stvarnom odnosu snaga. Međutim, ipak se sopstvene snage u početku razmatranja uzimaju u obzir u suviše opštima crtama, da bi se mogla imati koliko-toliko sigurnost u pogledu ostvarljivosti plana. Često na izgled sitne pojedinosti, koje se tiču stanja spremnosti jedinica njihove snabdevenosti municipijom i obrambenim sredstvima, proračuna udaljenosti koji ih odvaja od predviđenih rejona upotrebe itd., prinuđavaju na dalekosežne ispravke u operaciji koja se očrtava.

Nije naodmet naglasiti da greška, koja se često susreće, da se procenjuju *samo snage* bez odgovarajućeg uzimanja u obzir *borbenih sredstava*, izaziva nerealne, pa čak i neizvodljive zamisli. Ne računajući posebne snage modernih rodova vojske, koje ne mogu izmaći pažnji, tehnika daje danas komandantima svih stepena tako jaka *sredstva ojačanja* (laku i tešku artiljeriju, tenkove, jedinice za zaprečavanje itd.), da je oslanjanje isključivo na prebrojavanje uobičajenih formacijskih jedinica danas već potpuno nedovoljno.

Važno je da procena sopstvenih snaga i sredstava ne krije ništa nepoznato i ko zna da se baš u relativnoj lakoći ispitivanja ovog elementa odluke ne krije izvor njegovog potcenjivanja i čestih previđanja. Sposobni ljudi, a samo takvi obično i donose operativna rešenja, najčešće po prirodi nisu baš skloni da se služe šestarom i olovkom. A ipak je ovo neophodno za izradu svake postojane stvari, čak i kad se radi o čisto intelektualnoj oblasti.

\*  
\*      \*

Težili smo da predstavimo jedan od načina procene elemenata odluke. Svakako da to nije jedini način. Svaki oficir koji radi u oblasti operativke dužan je da temeljno ispita svoje umne sposobnosti i karakterne osobine i da izabere takav način razmišljanja, koji će mu najviše odgovarati. Samo, neophodno je da se ima u vidu sledeće: moderna operativna jedinica suviše je velika i komplikovana da bi se njime moglo komandovati sa prekidima, od dana na dan, te stoga nedostatak izrađenog *metoda razmišljanja* osuđuje operativnog komandanta na neplanska dejstva.

#### IV. PLANIRANJE

Svaka se odluka sastoji od dva nerazdvojna dela: osnovne zamisli, odnosno opšte namere, i *izvršnih uputstava*, koja određuju na kakav način će se ova namera sprovesti u život.

Pošto je doneo odluku, operativni komandant je razvija stvarajući plan dejstva. Ovaj plan mora da ima oblik oformljenog dokumenta. To može da bude skup zaključaka i beležaka, koji proističu iz jasno određene odluke, a potkrepljeni su dobivenim zapovestima, izvedenim proračunima, pregledima o stanju jedinica itd. Ovaj skup

na brzu ruku oformljenih i zapovestima dokumentovanih komandantovih razmatranja uvek ostaje u njegovim rukama. Jedino se načelnik njegovog štaba može s njima upoznati u opštim crtama. Potčinjene starešine dobijaju samo dokumente koji proističu iz plana, to jest direktive i zapovesti što sadrže one komandantove misli i namere, koje su im potrebne da shvate ulogu koju imaju da odigraju u operaciji.

Operativni komandant treba da lično vodi zabeleške i dokumenta iz dva razloga: da osigura neprekidnost dejstva i da može pružiti svom eventualnom nasledniku polaznu tačku za razvoj ili završavanje operacije koja ne trpi, kao što je poznato, ni improvizaciju, niti nagle promene.

Komandant armije ili operativne grupe, a utoliko pre svaki viši komandant, najčešće će morati da stvori dva uzastopna plana razvoja operacije, naime: plan koncentracije i plan dejstva. Pretrešćemo ih ukratko, ne ulazeći u tehniku njihove izrade i u njihove pojedinosti, jer bi to bilo moguće jedino kad bismo se oslanjali na konkretne primere.

#### 1. PLAN KONCENTRACIJE I NJENE ZAŠTITE

Pre otpočinjanja operacije, bilo u početku ili u toku rata, armija se najpre mora prikupiti. Pošto ovo prikupljanje traje dugo i dovodi do izvesnog određenog stanja, koje se posle teško može brzo promeniti, to se mora izvoditi po izvesnom planu.

Možda bi prema tome bilo bolje da se izradi odjednom opšti plan operacije, koji bi obuhvatio kako koncentraciju, tako i borbena dejstva armije. Ovo je u većini slučajeva nemoguće, jer plan *koncentracije*, stvoren koji put nekoliko godina pre rata, a u svakom slučaju dosta vremena pre početka operacije, sadrži suviše malo preduslova za izradu konkretnog plana *dejstva*. Naime, njemu nedostaje najčešće jedan od glavnih osnova odluke: *mogućnost makar približne procene neprijatelja*.

Nedavno smo pomenuli da je opšti *sastav* protivničke vojske obično poznat u grubim crtama još za vreme mira, te stoga *strategiski plan* sadrži još pre rata potpune, mada očigledno promenljive postavke odluke. Međutim, *operativni raspored* opštih neprijateljevih snaga, odnosno sastav njegovih pojedinih *armija*, može samo da bude predmet vrlo nesigurnih nagađanja, usled čega nema osnova za izgradivanje *operativnih planova* na stepenu armije i operativne grupe.

Komandant armije ima obično pre početka koncentracije sledeće podatke:

- 1) vrlo elastično shvaćen zadatak, koji obično zavisi od neprijateljskih snaga s kojima će data armija imati posla;
  - 2) zonu dejstva;
  - 3) pregled snaga i sredstava koja će ulaziti u sastav armije.
- Da li se može na osnovu toga stvoriti plan operacije? Svakako da ne. Već i polazna tačka svih rasuđivanja, to jest zadatak, daće se

u suviše nejasnoj formi da bi mogao predstavljati dovoljno sigurnu osovinu oko koje mora svakako da se razvija čitavo razmišljanje pri donošenju odluke. Osim toga, nikada neće biti sigurno da li neprijatelj prikuplja pred određenom armijom svoje glavne snage ili neki pomoćni deo, na primer, grupu za obezbeđenje. U prvom slučaju armija može da ima posla sa petnaest ili više divizija, a u drugom se pred njom može naći pet ili manje divizija. Strategijski plan često će učiniti zavisnim od ovakvih raznih slučajeva — koji će tek biti razjašnjeni prvih časova i dana vazdušnog izviđanja — ofanzivni ili defanzivni zadatak armije. U prvom slučaju predvideće njenog pojačanje delom strategijskih rezervi, a u drugom možda oduzimanje dela njenih snaga, što se može lako sprovesti skretanjem onih jedinica koje pridolaze najdocije u drugu stranu u zonu druge armije.

Da li se može pod ovakvim nejasnim pretpostavkama stvoriti plan operacije armije?

Bezuslovno ne. Biće potrebno ograničiti se na *prikupljanje* svih snaga i sredstava na predviđenoj koncentracijskoj prostoriji, sprovesti ga u predviđenom vremenu i postići pri kraju koncentracije takvo grupisanje koje bi omogućilo, posle dobijanja konačnog zadatka i približnih podataka o neprijatelju, brzo prikupljanje snaga na *nekoliko mogućih pravaca dejstva*.

Dakle, koncentracija teži da stvori izvesnu *operativnu gotovost*, koja treba da omogući da se u toku od 1–2 dana izvrši konačno grupisanje radi razvoja za bitku. Ponekad — kad izbor između dva rešenja može biti vrlo dockan odlučen, što se najčešće dešava u manevru po unutrašnjim pravcima (Šlifenov plan odbrane Istočne Pruske) — treba prvo izvesti *prethodnu koncentraciju*, koja pruža vrlo široku i elastičnu operativnu gotovost, a zatim *drugu koncentraciju* — prikupljanje — koje katkad nazivaju „koncentracija za bitku“, prikupljujući trupe u onom rejonu iz kojeg počinje već pravi razvoj za bitku i razvoj manevra.

Svaka koncentracija moderne operativne jedinice predstavljaće težak posao, makar s obzirom na to što će se avijacija starati da na svaki način poremeti normalan tok operativnog prevoženja, protiv čega se ne može u potpunosti osigurati. Stoga je sumnjiva stvar da li će ubuduće biti moguće da se unapred odrede rokovi operativne gotovosti pojedinih armija.



Jedina operativna zamisao u planu koncentracije biće da joj se da takav raspored koji bi osigurao operativnom komandantu nekoliko različnih (ali unapred određenih) rešenja budućeg manevra. Od trenutka kada se ovo utvrdi, plan koncentracije se spušta sa visina pretpostavki i prolazi kroz brojne i vrlo pedantne faze tehničkog premanja. Ovo je zaista težak i naporan posao, koji je još za vreme Moltkea zahtevao vanredno mnogo podrobnih proračuna i pregleda.

Opšti se plan koncentracije deli na čitav niz tehničkih planova, i to na planove prevoženja, iskrcavanja, grafikona maršovanja trupa, razmeštaja itd., koje nećemo bliže pretresati.

Zaseban i vrlo detaljno razrađen deo plana koncentracije predstavljaće njena *zaštita sa zemlje i iz vazduha*. To će biti brižljivo pripremljen plan zaštite koncentracije, koji sadrži kako njenu taktičku organizaciju, tako i planove stalnih i polustalnih utvrđenja koja se podižu za vreme mira, kao i poljskih utvrđenja koja imaju da se izrade u periodu „političke napetosti“ ili prvih dana zaštite koncentracije,<sup>1)</sup> zatim planove rušenja, dota, operativnog i bliskog izviđanja, prepada ili upada na neprijateljsku teritoriju itd.

Kao što vidimo, plan koncentracije sadrži relativno neznatnu (jer je malo konkretna) operativnu zamisao, ali zato obuhvata neobično razgranat taktičko-tehnički rad. Ne treba naglašavati da svaka netačnost ili nejasnost u tako složenom planu može poremetiti tok koncentracije, pomutiti njenu mirnoću, izazvati poremećaje usled zagušivanja saobraćaja i prekid snabdevanja jedinica, prekinuti izdavanje zapovesti ili dovesti do izdavanja takvih koje se ne mogu izvršiti. Ako se tome doda živa delatnost neprijateljske avijacije, nesumnjivo je da može nastupiti zbrka i opšta duhovna klonulost.

Dovoljno je da se uporede uzorna nemačka koncentracija uoči I svetskog rata i loše pripremljena austrijska koncentracija u istom ratu, pa da se uvidi važnost ovih radova.

## 2. PLAN DEJSTAVA

Od prvog trenutka borbenih dejstava počinju da pristižu raznim putevima vesti o neprijatelju. Možemo očekivati da će avijacija početi, već posle dva sata od povrede granica, da dostavlja izveštaje sve bogatije i sve lakše za proveru. Vrhovna će komanda verovatno biti u stanju da već po isteku 2–3 dana tačno proceni (na osnovu osmatranja iz vazduha jačine železničkih i automobilskih operativnih prevoženja neprijatelja) koja se od predviđenih protivničkih mogućnosti ostvaruje, a u najmanju ruku u kom pravcu su usmerene njegove glavne snage. Pošto se otkloni ova najvažnija sumnja — na čije konačno razjašnjenje može uostalom da utiče i tok uvodnih dejstava koja su u vazduhu i na zemlji preduzele brze jedinice obeju strana — nastupiće konačno određivanje zadataka pojedinih operativnih grupacija.

Ako strategijski plan predviđa, radi preduhitrenja, agresiju na neprijateljevu teritoriju i, vezanu za ovo, raniju koncentraciju sopstvenih snaga, onda ovi zadaci svakako mogu i moraju biti predviđeni unapred.

<sup>1)</sup> S obzirom na mogućnost ranijih upada konjičkih i oklopnih jedinica, utvrđenja poljskog tipa rađena za vreme zaštite koncentracije nisu mnogo sigurna, sem ako se ne smatraju kao prihvratne odbrambene linije na većoj dubini.

U obratnom slučaju, ako plan vrhovne komande bude predviđao u početku strategijsku odbranu, svaki će komandant armije dobiti već drugog ili trećeg dana rata kratka uputstva koja će odrediti:

1) Koja se od predviđenih mogućnosti neprijatelja ostvaruje; ako vrhovni komandant ovo još ne bude znao sa sigurnošću, onda će morati ovo da *prozre i odredi na svoju odgovornost*, jer operativni komandanti neće moći — usled opasnosti da ne budu potčinjeni inicijativi neprijatelja — da odlažu duže od nekoliko dana izradu svojih planova za dejstvo.

2) Kakav će zadatak dobiti u vezi sa ovim pojedine armije. I ovo operativni komandanti moraju znati najmanje nekoliko dana pre završetka njihove koncentracije, jer ako ne znaju svoj konačan zadatak, neće imati čak ni dovoljno osnova za donošenje odluke.

\*

\* \* \*

Prepostavimo da su na granici dve evropske države započele ratna dejstva, kojima je prethodila objava rata u poslednjem trenutku i da ih je otpočela jedna od ovih država posle jedva nekoliko dana stanja oštре političke napetosti. Prepostavimo takođe da je vrhovni komandant napadnute države dobio već prvog dana izveštaje da neprijateljsko vazduhoplovstvo bombarduje objekte u unutrašnjosti njezine zemlje i da je glavna silina bombardovanja usmerena, sem na oblasti ratne industrije, na mobilizacijske centre u izvesnom manje ili više širokom ali tačno označenom rejonu. Ovo može već da bude prvi znak da neprijatelj namerava da baš u tom rejonu stvori povoljne uslove za operaciju i u tom cilju želi da izazove zbrku u mobilizaciji i omete izvršenje koncentracije, ili u najmanju ruku da je znatno uspori, da bi na mestu na koje hoće da udari oslabio otpor.

Prepostavimo dalje da je već sutradan ili dva dana posle početka borbenih dejstava neprijatelj u nastupanju prešao granicu na nekoliko tačaka delovima brzih jedinica (što ne možemo isključiti), koje sa većim ili manjim uspehom nadiru u dubinu napadnute zemlje, težeći da prodube posledice dezorganizacije, koju je otpočela i održava avijacija. Pravac i način dejstva ovih upada predstavljaće za vrhovnog komandanta drugi znak koji omogućuje da se utvrdi ili pogodi koja se od njegovih prepostavki ostvaruje.

Osim ovih borbenih izveštaja, pristići će za vreme uvodnih dejstava i izveštaji od izviđačke avijacije koja osmatra neprijateljsku pozadinu. Uzmimo da već trećeg dana rata jasno proističe iz ovih izveštaja da glavna matica mobilisanih neprijateljskih snaga teče u pravcu rejonu A.

Na osnovu ovih podataka vrhovni komandant će već moći i mora konačno da odredi, recimo trećeg dana rata uveće svoj stav u pogledu neprijateljskih mogućnosti i poslaće svojim potčinjenim direktive koje svakom tačno označuju njegov zadatak.

Čime će se baviti u toku ova tri prva dana komandant koje bilo armije? Odgovor je prost: sprovodiće u život svoj *plan koncentracije*, obrađen još za vreme mira. Tom prilikom on će energično savlađivati teškoće koje stvara neprijatelj i prikupljati jednovremeno sopstvene lokalne podatke za *plan dejstva*.

Nezavisno od rezultata strategijskog izviđanja vrhovnog komandanata, svaki će od komandanata armija morati tako rano da organizuje svoje komandovanje, da bi ne samo mogao odmah savlađivati teškoće koje se pojavljuju u toku zaštite i koncentracije, već da bi mogao od prvih trenutaka rata staviti u pokret svoje sopstveno operativno izviđanje. Ukoliko ranije ovo učini, utoliko će pre početi da mu se ocrtava lik dotada skoro potpuno nepoznatog neprijatelja (ako se izuzmu njegove zaštitne snage), kao i odnos snaga, što je u vezi sa ovim, a samim tim će utoliko ranije dobiti i podatke za plan dejstva.

Negde oko trećeg-četvrtog dana rata, a kod jakih armija koje dejstvuju čisto ofanzivno čak i ranije, elementi odluke operativnih komandanata toliko će sazreti, da će se već moći da pristupi izradi plana dejstava. U toku ovog kratkog vremena dobiće se, kao što smo rekli, pre svega dva prethodna podatka, koji su nedostajali u trenutku objave rata:

1) postaće konačno jasan *zadatak armije*, koji proističe iz direktiva vrhovnog komandanta,

2) pojaviće se iz sumaglice neodređenih prepostavki opšta *procena neprijateljskih snaga*, koja će se oslanjati, s jedne strane, na strategijske podatke vrhovnog komandanta, a sa druge, na detaljnije podatke dobivene od strane operativnog izviđanja samog komandanta armije.

Ne treba dokazivati koliki značaj imaju ova podatka, bez kojih je teško nešto odlučiti. Ali se ipak ne treba ni zavaravati da će se, kad se oni dobiju, potpuno razjasniti situacija. I dalje će postojati sumnja jer će, i pored toga što će *neprijateljske snage* biti već kolikotoliko poznate, ipak njegova *volja* ostati i dalje nepoznata. Čekanje, međutim, dok bi se ona ispoljila kroz izvršene postupke biće najčešće nemoguće, sem u slučaju operativne odbrane.

Drugim rečima, komandant armije će više-manje znati da se prema njemu prikuplja na primer 6 do 8 većih neprijateljskih jedinica, ali neće znati kako će one biti upotrebljene. Ova neizvesnost treba da se preseče na sličan način na koji smo u svoje vreme ovu stvar razmatrali i da se doneše konačna odluka za operaciju, nezavisno od volje i poduhvata neprijatelja, ali toliko elastična pri izvršenju da čak ni manje verovatne mogućnosti neprijatelja ne bi mogle da ometu njen izvođenje od početka do kraja.

Od trenutka kad bude doneta ova konačna odluka, komandant armije će razviti svoj plan, deleći armiju na pojedine operativne delove, odnosno vršeći takozvanu podelu snaga i ocrtavajući osnovni manevr. Zatim će jasno i bez prečutkivanja odrediti kakav uticaj mogu imati razne neprijateljske mogućnosti za razvoj operacije. Pošto se utvrdi kako će se povijati izvršenje manevra prema pojedinim

mogućnostima neprijatelja, iskristalisaće se i konačni zadaci pojedinih operativnih delova, kao i varijante ovih zadataka.

U vezi sa ovim varijantama podela snaga na pojedine operativne grupacije može da podlegne izvesnim promenama, što treba *uvek* predvideti, a često će biti korisno da se to stavi na znanje komandantima ovih delova. Obično će takođe biti potrebno da se tada odredi način obezbeđenja završetka koncentracije i početka manevra prema raznim predviđenim varijantama. Najzad treba da se odluci o načinu uvodnih borbi brzih jedinica, kao i avijacije i predvide načini upotrebe rezervi.

Svi ovi zaključci, utvrđeni na papiru u obliku pribeležaka i potkrepljeni dokumentima, kao što su: glavna direktiva vrhovnog komandanta, referati načelnika II (obaveštajnog) i III (operativnog) odjeljenja, i komandanta pozadine armije itd. upravo predstavljaju pravi skelet plana dejstva. Oko ovog osnovnog plana operacije koji se formuluje relativno sporo, ali zatim dobija stalni i jasno ocrtan oblik — brzo narastaju izvršni dopunski planovi, koji proističu iz njega, tj. plan prikupljanja podataka i izviđanja, plan pregrupisavanja trupa, upotrebe armijske artiljerije, plan veza, utvrđivanja i rušenja, uređenja komunikacija, dotura i evakuacije, plan obezbeđenja razvoja za bitku, plan suzbijanja kopnenih i vazdušnih upada odnosno, protivoklopne, protivavionske i protivhemijske odbrane itd.

Svi gornji izvršni dopunski planovi, koji proističu iz osnovnog, stvaraju se svakako uz aktivno učešće štaba armije, kao i komandanta robova vojske i načelnika službi, koji ih obrađuju na osnovu opštih uputstava komandanta armije i detaljnih objašnjenja načelnika štaba.

Na taj način stvara se skup raznih dokumenata od kojih one od operativnog značaja zadržava za sebe komandant, dok ona izvršnog karaktera koja se odnose uglavnom na *tehničku stranu operacije*, prelaze u ruke užeg štaba i manjeg broja komandanata i načelnika. Ovima su poznate operativne zamisli samo koliko će komandant armije smatrati za potrebno da im stavi na znanje, kako bi imali dovoljno osnova za obradu plana u delokrugu njihove specijalnosti.

Određujući podelu ove „operativne obaveštenosti“ između komandanta armije i njegovog užeg i šireg štaba, treba uvek razmotriti dva protivrečna zahteva:

1) s jedne strane, potreba čuvanja tajnosti (pripremanje iznenadenja) traži da osnovni plan operacije bude poznat što manjem broju lica;

2) s druge strane, operacija mora biti planirana *u svim oblastima borbe i snabdevanja* na način kojim se predviđa daleko unapred, te će stoga otkrivanje delića tajnosti nekolicini poverljivih saradnika biti ne samo neizbežno već i vrlo poželjno i celishodno.

U kojoj meri može i treba da se čine ustupci u korist jedne ili druge od prednjih potreba — odlučiće svaki put komandant armije, u zavisnosti od operativnih i personalnih prilika pod kojima bude imao da izrađuje i razvija plan dejstva.

Na ovaj ili onaj način oformiće se u okviru komande armije u toku jednog ili nekoliko dana — što zavisi od vremena za koje treba završiti planiranje i pristupiti izvršenju operacije — gotov plan dejstva, koji će biti potrebno neodložno, koji put još pre završetka dopunskih planova, uvesti u život.

Prvi korak ka ostvarenju plana predstavlja obaveštenje neposredno potčinjenih komandanata o odluci komandanta armije i podeli njihovih uloga u izvršenju ove odluke. Ovo prenošenje prethodne odluke komandanta armije vrši se putem takozvanih direktiva. Ako su one izdate usmeno, moraju se uvek potvrditi i pismeno.

### 3. OPERATIVNE DIREKTIVE

Komandant armije izdaje svoje direktive:

- 1) kad sam već ima jasan pogled na operaciju koju misli da izvede;
- 2) kad se približuje trenutak kada njegovi potčinjeni moraju već da otpočnu sa izvesnim pokretima ili dejstvima u svrhu početka manevra armije.

Direktive načelno piše lično komandant koji može svakako da koristi pomoć načelnika štaba.

Šta direktive moraju da sadrže? Zar to nije prosto ponavljanje u izvodu plana dejstva? Ako nije, po čemu se onda upravo razlikuju od plana?

Osnovna se razlika sastoji u tome što operativni komandant obrađuje uz pomoć uskog kruga svojih saradnika plan dejstva za svoje potrebe, dok su direktive namenjene *potčinjenim*. Plan dejstava, ovaj opširan skup pribeležaka, pregleda i proračuna, sadrži čitav tok razmišljanja komandanta i njegovog užeg štaba i predstavlja dokumentaciju ovog razmišljanja. U njemu se nalaze sva predviđanja od trenutka početka koncentracije, a njihova je vrednost u času izdavanja direktiva vrlo različita. Jedna od njih mogu u svetlosti svežih vesti dobiti naročit značaj, dok se druga mogu skloniti u zasenak. Plan dejstava mora da predviđi *sve mogućnosti* razvoja situacije, dok directive, koje se izdaju docnije, mogu jako naglašavati samo neke od njih, ograničavajući se na skiciranje drugih. Takođe se može i mora preći ćutke preko onih mogućnosti koje su do tog vremena izgubile svoju važnost.

Drugim rečima, plan dejstava predstavlja opširno *spremište mi-saonih rezervi*, iz kojih operativni komandant odabira i stavlja u naredenja samo one misli koje imaju značaj za jedinice u datom periodu dejstava. Ovo nikako ne znači da komandant armije ima da ograniči, to jest suzi ili skrati vidokrug svojih potčinjenih. Ovo ne znači da on treba prema njima da bude zatvoren, nepoverljiv i da ih pomera kao pione na šahovskoj tabli. Naprotiv, sve ono što nije izgubilo značaj za datu operaciju mora biti jasno izloženo u direkti-

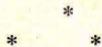
vama, čak jasnije nego u planu, jer plan je skica za sopstvenu upotrebu, dok direktive predstavljaju potpuno jasnu sliku za potčinjene.

Jer, šta su to operativne direktive?

To je upoznavanje komandanta najvažnijih operativnih grupacija sa projektom izvođenja manevra, čiji razvoj traje od nekoliko dana do nekoliko nedelja. U toku ovog vremena situacija se može promeniti, često vrlo naglo, što je potpuno moguće u doba dejstava brzih jedinica. U slučaju nagle promene situacije operativni komandant može da ima teškoće u održavanju veze sa svojim potčinjenim bilo zbog udaljenosti bilo zbog tehničkih smetnji. Tada potčinjeni mora da odlučuje sam, i to brzo. U istoriji su poznati brojni primeri u kojima potčinjeni, ne znajući kako treba postupiti prosti ništa nisu radili. Bilo je i drugih slučajeva, u kojima su energični potčinjeni, tipa generala fon Fransoaa, istina dejstvovali, i to vrlo borbeno, ali baš suprotno intencijama komandanta.

U toku vremena koje protekne od trenutka izdavanja direktiva do početka bitke, mogu izvršiocima zapretiti razne opasnosti, na koje oni moraju tako reagovati da se zamisao komandanta armije zbog toga ne izvitoperi (grupe obojice nadvojvoda u bici kod Komarova). Ako se želi to izbeći, važno je da se komandant armije ne samo postara da predviđa ove opasnosti već i da *iskreno izloži potčinjenima svoje sumnje* koje su sa ovim u vezi. Potreba čuvanja trupa od nepovoljnog moralnog utiska potpuno otpada, jer direktive nisu pisane za trupe, već za nekolicinu komandanata visokog stepena. Prikrivanje opasnosti operativnog poduhvata moglo bi da ima samo tu posledicu da ih izloži iznenađenju.

Brižljivo predviđanje pretnji koje mogu da pogode razvoj manevra svakako se ne sme izjednačavati sa kolebljivošću u postupanju niti sa podređivanjem svoje volje ovim pretnjama. Ako komandant armije predviđa da neprijatelj može postupiti ovako ili onako, on neće za ove dve mogućnosti stvarati dve odluke. Njegov cilj i zamisao biće uvek isti, dok potčinjenima treba jasno ukazati kako se žele otkloniti udari koji pogađaju ovu vodeću misao.



Kakav približan sadržaj treba da imaju direktive? U uvodu sva-kako treba izložiti zadatak armije, koji predstavlja kako polaznu tačku komandantovih razmišljanja, tako i osnovu svih poduhvata njegovih potčinjenih. Ako se zadatak armije pruža vrlo daleko, onda potčinjenima treba izvući onaj njegov deo koji predstavlja polaznu tačku manevra o kojem je reč u direktivi.

Posle ovog uvoda, koji predstavlja u neku ruku temelj direktive, sledi druga tačka, neobično važna, *shvatanje situacije*\*). Tu ne treba ubacivati nikakve sitne podatke, jer ih primaoci direktive moraju

\*) Misli se na to kako situaciju shvata komandant koji izdaje direktivu.  
— Prim. red.

znati iz informativnih izveštaja načelnika II (obaveštajnog) odeljenja štaba armije. Umesto ovih treba izložiti sintezu podataka i lično gledište komandanta armije na situaciju, pri čemu to gledište mora biti izraženo jasno i odvažno. Svaka maglovitost mora biti uklonjena, jer neodređen stav ne predstavlja ništa drugo nego izbegavanje odgovornosti. Ako komandant armije oseća da će se nešto sigurno desiti, mora da ima hrabrosti da ovu sigurnost i pismeno izrazi. Ako nešto ne zna, dužan je da to takođe prizna, dodajući jednovremeno koja je mogućnost prema njegovoj pretpostavci najverovatnija, a koja manje verovatna.

Možemo slobodno reći da se karakter komandanta najizrazitije ispoljava u nekoliko redaka o shvatanju situacije. Slabić se, svesno ili nesvesno, predstavlja nejasno i u opštim crtama, da bi kako potčinjenima tako i sebi i svojoj odgovornosti ostavio nekakva vrata za izlazak na sve strane. Stvar je u tome da, ukoliko su ta vrata brojnija, utoliko su mračnija i uža, usled čega se odlučno i muško rešenje neće lako kroz njih provući. Zbog ovoga će komandantova misao biti proručena da ostane u oblasti neizvesnosti i teturaće se u njihovom krugu sve dok neprijatelj ne udari snažno u ovaj domen mučenja i ne razbije ga oštricom svoje inicijative.

Posle kratkog izlaganja shvatanja situacije, potčinjenima treba predstaviti na isto tako jasan i odlučan način svoju odluku. Bez oslonca na stvarnu situaciju ne možemo se udubljivati u način izražavanja ove odluke. Međutim, postavićemo pitanje: *koliko daleko mora ovo da se pruža?* Da li mora obuhvatiti celu operaciju, ili dostizati samo do prvih sukoba sa neprijateljem? Ovo se pitanje ne postavlja uvek dovoljno jasno. Nama se čini da predstavljanja plana dejstava moraju dostizati do razvoja *cele operacije*, preko neprijateljskog otpora, dok odredbe direktive moraju samo da dovedu armiju do sukarda sa glavnim neprijateljskim snagama, odnosno da obuhvate takozvani razvoj za bitku zajedno sa *opštom zamislu* o njenom izvođenju. Sama bitka mora biti obuhvaćena docnjim zapovestima, jer je nemoguće unapred predvideti da li će se razvoj za bitku i njenoto otpočinjanje odvijati onako kako ga planiramo u trenutku izdavanja operativnih direktiva.<sup>2)</sup>

Pošto komandant oformi svoju osnovnu zamisao, treba da odredi zadatke potčinjenih. Ovde su važne dve napomene:

1) pošto se direktive protežu na period od najmanje nekoliko dana, ne mogu se postavljati u krutoj, zapovednoj formi, već moraju ostaviti potčinjenim izvesnu slobodu prilagodavanja prilikama.

2) postavljanje zadataka potčinjenim komandantima ne može biti nalik na pregled zahteva po azbučnom redu, ili, što je još gore, bez ikakvog reda.

Posle izlaganja svoje zamisli, komandant mora razmislisti gde leži težište operacije i kojem od potčinjenih pripada glavna uloga u razvoju manevra. Zadatak ovog glavnog nosioca operacije mora biti

<sup>2)</sup> Takozvane uvodne borbe svakako će ući takođe u oblast direktiva.

istaknut na prvo mesto, a oko njega će se već razmestiti sami po sebi zadaci ostalih, koji će svojim „praćenjem“ pojačati, olakšati i obezbediti „partiju“ glavne grupe. Na taj način iz jasne zamisli proizići će jasna podela uloga, koje pripadaju probojnoj, obuhvatnoj, zaštitnoj grupi i grupi za vezivanje, ukoliko ih bude istakao karakter manevra. Može se desiti da vodeća uloga pređe u razvoju manevra s jedne grupe na drugu, na primer, sa grupe za obuhvat na grupu za probor ili obratno, što se često može unapred predvideti.

Ne može se preći čutke u ovom odeljku preko zadatka komandanata brzih jedinica i avijacije, koji mogu da odigraju veliku ulogu u pripremi i razvoju manevra.

Kada podela uloga bude već izvršena, treba u opštim crtama izložiti kakve smetnje operaciji može da čini neprijatelj i kako ih treba otklanjati. Ove teškoće moraju biti jasno predočene potčinjenima, ali se ne sme samo na to ograničiti; treba odmah naznačiti koje će opasnosti parirati sam komandant armije, a koje njegovi potčinjeni mogu da savladaju samostalno.

Najzad, treba dodati odredbe o prikupljanju izveštaja i osiguranja manevra, zasebna uputstva za tehničko i materijalno obezbeđenje operacije itd.

Ne postoji nikakav obrazac za pisanje direktiva niti ima rubrika koje se moraju ispuniti. Treba ih pisati jasno, realno i savesno dragovoljnim preuzimanjem odgovornosti i ne umotavajući ničija prava i dužnosti u pamuk nedorečenosti ili praznih fraza. To je jedino načelo koje se ne sme mimoći ako se na potčinjene želi preneti svoja volja na jasan i nedvosmislen način, dostojan operativnog komandanta.

## V. IZDAVANJE ZAPOVESTI

Sve o čemu smo dosad govorili odnosilo se na načela i mogućnosti stvaranja *operativne zamisli*. Ova se zamisao stvara u mozgu jednog čoveka — komandanta, ili joj u najmanju ruku on jedini daje konačnu sankciju i prima za nju odgovornost. Ovo, međutim, ne znači da je operativni komandant u stanju da sam prikupi sve podatke koji su mu potrebni za donošenje odluke. U svakom, pak, slučaju ostvarenje, odnosno *uvodenje u život* operativne zamisli, prelazi u savremenim uslovima rata snage i mogućnosti jednog čoveka.

Dobro ili loše komandovanje armijom zavisilo je još pre sto godina gotovo isključivo od ličnog komandantovog talenta. Armije su bile male, prikupljene, borile su se u smaknutim porecima na vrlo malom prostoru, te su stoga operativni komandanti mogli rukovoditi njima uz pomoć nekoliko adutanata na konju, koji su sa lakoćom prenosili njihove zapovesti, pretežno usmene, s jednog kraja bitke na drugi u toku nekoliko minuta. Najveću je teškoću predstavljalo pri ondašnjim sredstvima za vezu prikupljanje armije za bitku; stoga su najveće poraze pretrpele one vojskovođe koje nisu uspele da to izvedu na vreme. Njih je tukao tako efikasno Napoleon — majstor za

prikupljanje najvećih mogućih snaga u određeno vreme i na izabranom mestu. Kad je armija bila već jednom prikupljena i uspešnim manevrom dovedena do bitke, onda su ove teškoće nestajale, jer je komandant *video* golin okom, ili kroz dogled, čitavu svoju armiju, ili u najmanju ruku njene glavne snage, i blagodareći tome mogao je *lično pratiti* čitav tok bitke i u odgovarajućem trenutku odlučiti se na rešavajući udar, koji je često sam predvodio.

Da bi se shvatilo koliko su mala prostranstva bila onda dovoljna za bitku dveju armija, dovoljno je da se navede nekoliko Napoleonovih bitaka, u kojima je borbeni front čitave Bonapartine armije iznosiо zajedno sa konjicom: kod Marenga 6 km, kod Jene 8, kod Austerliza 12 itd. To su bili frontovi na kojima se danas tuče divizija ili pešadijski korpus. Ne treba se čuditi što je pri takvim uslovima Napoleon sam lično obuhvatao pogledom i neposredno uticao kako na celokupno komandovanje tako i snabdevanje i popunu svoje armije. Njegov načelnik štaba nije bio ništa drugo nego načelnik adutanata, kome je Napoleon *diktirao* zapovesti ili naređivao da ih usmeno prenese potčinjenima.

Ali se pri kraju careve karijere ovaj sistem komandovanja pokazao nedovoljnim usled porasta Velike armije koja je, još uvek zavisna od *neposredne volje* jednog čoveka, postala troma i nepodesna za upravljanje pri izvršenju manevra.

Jednu od brojnih zasluga maršala Moltkea predstavlja modernizovanje načina operativnog komandovanja pridavanjem komandantu jedne grupe dobro pripremljenih zastupnika i pomoćnika, koji su skupljeni u skladan kolektiv pod nazivom modernog štaba i rade po načelu celishodne podele rada i nadležnosti.

Samo blagodareći ovome moglo se docnije ovladati ratom velikih masa. Uzmimo u obzir i to da je moderna armija u toku vremena brojno toliko porasla da je njena ishrana iz zaliha sa osvojenog terena i bitačne prostorije već odavno postala nemoguća. Zbog toga je nužnost dovlačenja skoro celokupnog snabdevanja iz dubine zemlje primorala na stvaranje velikog pozadinskog aparata, koji je još proširio zonu dejstva armije, razvlačeći je u dubinu. Komandant armije, koji je nekad golin okom posmatrao sve svoje jedinice, našao se na čelu prave pokretne državice, čiji su život i borba postali isto tako složeni i zamršeni kao i život malog naroda kojim je sve teže neposredno upravljati. Pošto brojnost i pokretljivost tehničkih borbenih i transportnih sredstava unose u ogromnu operativnu zonu armije sve više novih elemenata trenja, treba računati na dalji porast, a ne smanjenje teškoća komandovanja.

S obzirom na ovo, viši komandant će morati da se ograniči na donošenje uzastopnih operativnih odluka i na neprekidno sprovođenje jednom stvorenog plana — što će već samo po sebi dovoljno zauzeti njegove misli — dok će čitava težina pripremanja podataka za ove odluke kao i njegovo realizovanje pasti u deo njegovom štabu.

## 1. RAD ŠTABA

Kad bi se s visine mogao upraviti na život moderne armije snop nekih prodornih zrakova koji bi potpuno osvetlili samo pojave *komandovanja*, mimoilazeći ostale, mogle bi se opaziti dve struje, u stvari neuočljive, od kojih jedna teče neprekidno od borbene linije ka sedištu komandanta armije, a druga se istovremeno kreće u obratnom pravcu.

Prva struja, to su svakovrsni izveštaji i podaci, prikupljeni bilo u borbi, bilo osmatranjem ili obaveštajnom službom. Ranije su ovi podaci dolazili obično sa bojišta pravo na oči i uši komandanta armije, pružajući mu *neposredno* sliku cele bitke. Danas borbeni izveštaji teku nebrojenim arterijama sredstava veze sa dalekih tačaka bitične prostorije, preko zemlje i vazduha, povezujući se uz put ili preplićući se sa pozadinskim izveštajima, koji govore o potrebama snabdevanja, evakuacije i popune, o stanju komunikacija, prevoznih sredstava, potrebama i teškoćama kretanja, moralnom raspoloženju, izazvanom nedostatkom hrane, bombardovanjem, hemijskim napadima itd.

Ovaj pravi talas izveštaja, podataka, brojnih stanja i trebovanja broji već danas u svakoj armiji dnevno na stotine primeraka. On sadrži kako tačne podatke tako i preterivanja, a često i tipične ratne izmišljotine i protiče kroz niz štabova. U njima se rešeta i osvetjava, i tom se prilikom zadržavaju i odbacuju sitnice, ali se dodaju sopstvene napomene i zahtevi. Tako ova struja, već mnogo realnija, ali sve bogatija i jača, polazi kroz niže štabove i ulazi svim sredstvima za vezu u štab armije. Komandant moderne operativne jedinice ne bi bio u stanju — čak i kad bi bio obdarjen svestranošću i potencijalom Napoleonovog rada — da pročita sva ova pisma, depeše i telefonske zapisnike koji neprekidno dolaze u komandu, a da i ne govorimo o zadržavanju na njima, zauzimanju stava i davanju odgovora.

Ovde počinje uloga štaba armije. On vrši ulogu ogromnog filtera koji upija svu pismenu, telefonsku, telegrafsku i radio-prepisku, da bi je procedio kroz sito realnosti, izdvojio iz nje bitnu sadržinu, neposredno regulisao stvari manjeg značaja i odabrao samo krupne podatke zaista operativne važnosti, koji se posle brzih proveravanja i proračunavanja dostavljaju komandantu armije *kao elementi za njegovu odluku*. Gust i širok talas izveštaja pretvara se na taj način za nekoliko minuta u referat načelnika štaba, potkrepljen sažetim predstavkama na karti i nekolikim tabelama, koje služe komandantu kao materijal za procenu situacije, dnošenje odluke i *proveravanje njene ostvarljivosti* u pogledu marševa, snabdevanja itd.

Ovaj po obimu skroman, ali sadržajan proizvod rada štaba možemo uporediti sa šakom plodne zemlje u koju misao komandanta armije pušta svoje korene. Ne možemo sumnjati da od vrednosti ove podloge zavisi u većoj meri i vrednost zamisli koja iz nje izrasta.

Ispitujući na miru podatke za odluku, prikupljanje delom lično (zadatak, operativna procena zemljišta), a delom dostavljene od

strane štaba (taktička procena zemljišta, proračun udaljenosti, podaci o komunikacijama, stanje neprijateljskih kao i sopstvenih jedinica i sredstava), komandant armije stvara svoju zamisao i donosi odluke koje iz nje proističu, pa ih saopštava štabu. Zadatak štaba jeste da razvije ove opšte operativne zamisli, da im dà konačnu formu u vidu zapovesti i da ih prenese trupama na izvršenje. Ovdje počinje ona obratna struja, koja od mozga komandanta armije teče kroz nervni sistem štaba do fizičke snage trupa. Talas ove struje razdvaja se na pojediničnim čvorovima komandovanja na sve sitnije potočice. Njeni poslednji, već hiljaditi ogranci dopiru čak do svesti i volje pojedinih pešaka, konjanika, upravljača bornih kola i pilota, uskladjujući individualnu borbu desetina hiljada ljudi u jedan složan zajednički napor.

Ovaj put obratnog talasa je dugačak i isto tako važan kao što je važan i životvoran krvotok u organizmu, koji ne sme ni za trenutak da stane i mora u isto vreme da dopire do najudaljenijih i najsitnijih celija.

Rezultat bitke zavisi kako od sjaja iskre obdarenosti komandanta tako i od pravilne cirkulacije oba pomenuta strujanja, stoga se ne treba čuditi što je svuda prihvaćeno brižljivo pripremanje štabova za rat, koje je prvi primenio Moltke. Svuda se shvatilo da volja modernog komandanta može tek onda naći svoj potpun izraz na bojištu, ako bude potpomognuta veštim i savesnim radom štaba, sastavljenog od vrlo stručnih, sposobnih i međusobno uigranih oficira, koji su blagovremeno pripremljeni za ovu ulogu.

\* \* \*

Pokušaćemo da razmotrimo operativnu odluku koju komandant armije daje svom načelniku štaba. Da li ona predstavlja nešto završeno, nešto što je jasno i tačno, što je dovoljno samo stilski razviti u odgovarajuću formu i umnožiti u dovoljnem broju primeraka prema broju izvršilaca?

Ne. Komandant armije obično će dati svom načelniku štaba opštu osnovnu zamisao manevra i nekoliko najvažnijih uputstava za izvršenje. Ova odluka, koju je načelnik štaba pribeležio na brzinu u nekoliko ili više rečenica i ucrtao sa nekoliko poteza ugljena na kartu, imaće obično dosta opšti i elastičan oblik, ali još lišen oštih konačnih linija, koje joj daje tek rad štaba, a taj rad traje često po čitavu noć. Zašto je to tako? Zašto smo ranije naglašavali da komandant armije treba da svoju odluku dostavi *potčinjenim komandan-tima* u direktivama jasno i izrazito, bez prečutkivanja, a sada se slazemo s tim da tu istu odluku može i treba da pruži *načelniku štaba* ne samo u nedovršenoj, već često čak i u opštoj formi? Odakle ova razlika? Zar saopštenje odluke, nabacane u najopštijim crtama, neće za komandanta armije značiti prebacivanje dela dužnosti oko odlučivanja na načelnika štaba? Zar ovo neće predstavljati prenošenje dela odgovornosti na njegova leđa?

Nimalo. Odluka prelazi u ruke načelnika štaba u naoko nezavrsenoj formi ne iz ovih razloga. To se radi zbog toga što komandant armije nije u mogućnosti da sam izvede sve proračune koji su u vezi sa životom, (pokretima) i borbom tako ogromne i složene operativne jedinice kao što je moderna armija. On ne zna i neće da zna za sve detalje koji utiču na mogućnost izvršenja odnosno neizvršenja po duhvata onih mnogobrojnih organa iz kojih je sastavljena njegova „pokretna državica“.

Operativni komandant ne može i ne sme da se udubljuje u hijade pojedinosti života armije, jer bi onda izgubio slobodu misli, koja je neophodna za daleka predviđanja i upravljanje pokretima trupa proračunatim daleko unapred. Komandant armije može, na primer, samo uglavnom da kaže koliko će snaga moći da prikupi ovog ili onog dana na odlučujućoj tački bitke. Ovo će tek utvrditi tačan proračun štaba i omogućiti izdavanje *izvršnih* zapovesti. Komandant armije ne može tačno odrediti ni rok bojne gotovosti, niti čas polaska pojedinih jedinica. Ove pojedinosti proračunava i određuje štab. Komandant ne određuje tačno ni zone dejstva jer, mada je to pitanje stvar od manjeg značaja, ipak se ne može rešiti odoka, već na osnovu proučavanja rasporeda puteva, mogućnosti snabdevanja, sitnih pitanja obezbeđenja itd. Pošto je za sva ta proučavanja i proračune potrebno vreme i rad mnogih ljudi, operativni komandant ne samo što ih ne može sam izvršiti već ne treba njima ni da opterećuje pažnju. Dovoljno je ako ih pogleda gotove i, posle eventualnih objašnjenja, odobri.

\*

\* \* \*

Izlazeći od komandanta armije, načelnik štaba će imati dosta nejasnih stvari, čije se razjašnjenje ne može očekivati ni sa koje druge strane no samo iz temeljitog i savesnog rada celog štaba.

U toku ispitivanja i proračunavanja, koja su često mučna i vrše se u grozničavoj atmosferi, i gde aktivno učestvuju načelnici svih odeljenja štaba, komandanti rodova vojske i načelnici službi, svaki u svom delokrugu, neke će nejasnoće brzo nestati, ali se na njihovom mestu mogu pojaviti druge. Neke će rešiti lično načelnik štaba ili komandant pozadine, a po nekim će važnim pitanjima biti potrebno da se još koji put obrati komandantu radi odluke.

Posle toga počinju da iskrisavaju hitna pitanja, koja treba bez odlaganja regulisati prethodnim ili specijalnim naređenjima. Čitav razvoj za bitku zahtevaće neprekidnu pažnju pri izdavanju naređenja. On će se obaviti utoliko skladnije, ukoliko predviđanja štaba budu bolja i ukoliko se njegova „intelektualna priprema“ bude nalazila na višem nivou. Predviđanje teškoća i brze intervencije štaba na ugrozenoj tački obaviće ulogu malobrojnih i malih ali spasonosnih kapljica ulja koje se na vreme ubrizgavaju među zupčanike velike operativne jedinice u grozničavom pogonu. Ovo „podmazivanje“ omo-

gućiće jedinici da mirno i sveža zauzme odgovarajući raspored za rešavajući susret s neprijateljem.

Prelazni faza između početka razvoja za bitku i same bitke ne predstavlja prema tome ni u kom slučaju za štab fazu mirovanja i iščekivanja.

Pogled svih organa štaba pratiće za sve to vreme sa napregnutošću pomeranja mravinjaka ljudi, konja i tehničkih sredstava. Štab mora uvek biti spremna da odmah interveniše u slučaju i najmanjeg trivenja. Koliko li će ovakvih „trvenja“ izazvati danas samo neprijateljska bombarderska i jurišna avijacija, a da i ne pominjemo unutrašnje smetnje koje proističu iz dužine kolona, njihove različne brzine na maršu, teškoća prikrivanja i zaštite, kao i njihovog snabdovanja? Međutim, sve ove teškoće moraju biti, ako ne unapred predviđene, ono u svakom slučaju na vreme *otklonjene*. Svaki točkić ogromnog mehanizma moderne armije mora biti brižljivo navijen i podmazan, jer i najsitnija odstupanja u tom pogledu mogu izazvati zastoje i odočnjavanja toliko opasna za celinu manevra koji se razvija.

U ovoj dugoj fazi pregrupisavanja uloga štaba armije, koji vešto i spremno sarađuje sa nižim štabovima, dolazi na prvo mesto.

Štab prati pažljivo sve, počev od neprijatelja i njegovih brzih jedinica, težeći da blagovremeno zapazi ono što može omesti pregrupisanje armije. Brine se da svaka jedinica ne samo na vreme izvrši svoje pokrete već i da dobije hranu i uđe odmorna u bitku. Štab misli o tome kako da ispod nogu pešaka, artiljerijskih i automobilskih točkova kao i ispod tenkovskih gusenica blagovremeno ukloni prepreke i rušenja. Preko komandanta pozadine armije prikuplja u blizini bitačne prostorije potrebne zalihe, municiju, tehnički materijal itd. Najzad, on prikuplja blagovremeno *sve podatke potrebne za otpočinjanje i izvođenje bitke*.

Možemo slobodno reći da je samo kolektiv vrlo sposobnih oficira, koji imaju visoko operativno, taktičko i tehničko obrazovanje — *a pri tome su odlično priviknuti na taj rad* — u stanju da ga savlada.

Najzad se približava trenutak ubiranja plodova dobro zamišljenog i vešto izvedenog *operativnog manevra*, približava se doba njegovog završavanja *taktičkim aktom sile*. Uvodne su borbe završene, operativno izviđanje utvrdilo je grupisanje i snage neprijatelja, njegovo je osiguranje odbačeno — svuda se uspostavio dodir sa glavnim neprijateljevim snagama. Približuje se *bitka*, u kojoj *operativna zamisao* treba da se pretvori u pravu, rešavajuću *pobedu*.

## 2. OPERATIVNA ZAPOVEST

Karakterističnu odliku završne faze razvoja za bitku predstavlja povećanje prikupljenosti rasporeda obe strane. Prostran i širok raspored za vreme koncentracije prelazi postepeno u prikupljeniji raspored operativnih delova — sem ako ne dođe do ravnomernog pojačavanja snaga u frontalnoj bici, usled skučenosti borbenog prostora,

neuspelog manevra, ili, najzad, zbog toga što su protivnici uzajamno prozreli namere jedan drugoga, pa jedna strana vrši pregrupsavanje da bi izravnala sve veću lokalnu nadmoćnost druge strane.

Bilo kako bilo, na kraju razvoja za bitku dolazi do angažovanja obostranih snaga, koje može biti raskinuto ili savladavanjem neprijatelja silom ili priznanjem da je sopstveni manevar promašen, a situacija suviše opasna, posle čega mora da nastupi *odvajanje* od neprijatelja, da bi se armija, posle brzog i dubokog povlačenja, pregrupsala pod zaštitom zaštitnica i preduzela nov manevar.

\*  
\*      \*

Uzmimo da se manevar razvio uspešno, da se neprijatelj jako angažovao frontalno, da je grupa naših brzih jedinica prodrla posle uvodnih borbi u dubinu njegovog operativnog boka, da je najzad naša probojna grupa već uspela da se prikupi uprkos protivdejstvu neprijateljske borbene avijacije i zauzme povoljne polazne položaje za konačan udar.

*Operativni manevar* dopro je na taj način do kraja. Sada treba naneti neprijatelju rešavajući udar, tj. treba desetine hiljada bajoneta, sablji, tenkova, aviona i topova sasrediti u jedan ogroman *uništavajući napor*, čiji će zadatak biti *slamanje moralne ravnoteže neprijatelja fizičkim razbijanjem njegove žive sile i tehnike*.

Da bi se ovo postiglo, treba do maksimuma napregnuti sve sopstvene snage. Nijedan bataljon, eskadron, eskadrila ili baterija ne smeju ostati nezaposleni. Faza njihovog *pokreta* završila se (osim možda još kod obuhvatne grupe) i nastupila je faza *ogorčene borbe*, usmerene voljom jednog čoveka ka samim temeljima neprijateljskih snaga.

Komandant armije zadržava *opšti operativni nadzor* nad bitkom u celini, postaje sad pre svega tehnički komandant koji uskladjuje moralne i tehničke napore svih svojih grupacija za *mehaničko razbijanje* neprijateljskog otpora. Ovo je u datom trenutku jedini cilj armije.

Nije sad vreme da se izdaju opšte direktive, koje daju potčinjenima veću slobodu dejstva u granicama opštih ciljeva. U trenutku otpočinjanja bitke treba upravljati *snagama armije u celini* iz dana u dan pomoću operativnih zapovesti, a koji put iz sata u sat pomoću naročitih, telegrafskih, radiofonskih ili čak usmenih naređenja, koja se izdaju pošto se ode na lice mesta automobilom ili avionom.

Uvod i osnovu za bitku armije predstavlja opšta operativna zapovest.

\*  
\*      \*

Kakva je razlika između direktiva i operativne zapovesti? Pre svega ta što operativne direktive obuhvataju obično duži period dejstva, dok se operativna zapovest izdaje načelno *samo za sledeći dan*.

Opšta ideja operativnog manevra komandanta armije bila je i jeste poznata njegovim potčinjenim komandantima iz direktiva. Sada se radi o tome da se završna 2–3 dana rešavajućih dejstava manevra usklade preciznim odredbama koje se izdaju na osnovu tekuće situacije, da bi se izbegla razilaženja taktičkih napora armije.

Prema tome, direktive čine nekako opšti program dejstva, čije konačne poteze određuju precizne i tačne zapovesti. Zato izvesna elastičnost odredaba, koja je pojmljiva i potrebna u direktivama, nestaje gotovo potpuno u operativnoj zapovesti, zauzimajući više kategoričan, naredbodavan ton, zasnovan ne na dalekim odnosno nesigurnim predviđanjima, već na trenutnoj i gotovo jasnoj stvarnoj situaciji.

Postoje još jedna važna, a često nezapažena razlika između direktiva i operativne zapovesti: direktive predstavljaju strogo poverljiv dokument, koji može da poznaće samo nekolicina viših komandanata i njihovih načelnika štabova, to jest bezuslovno pouzdanih ljudi, dok operativne zapovesti dopiru do ruku mnogih oficira nižih štabova, kruže od stola do stola, ne izmičući pažnju većeg broja kancelarijskih pisara, daktilografa itd., čija poverljivost može biti sumnjiva.

Dok smo upoređivali direktive sa ispovešću komandanta, dotle operativna zapovest predstavlja samo zapovest i sadrži isključivo ono što je potčijenima neophodno da znaju, i to samo za sledeći dan. Niko drugi već armijski štab organizuje operativno iznenađenje. Da bi se izbeglo izdavanje tajne manevra i bitke, štab će u operativnoj zapovesti štedljivo iznositi zamisli svog komandanta, sećajući se onog engleskog vodnika koji je u korpi napuštenog komandantovog mesta nemačkog korpusa pronašao dislokaciju čitave nemačke armije, što je u velikoj meri doprinelo njenom porazu.



Dok operativne direktive predstavljaju, izuzev pomoći načelnika štaba, u oformlјavanju, rezultat ličnog rada komandanta armije, operativna zapovest je bezuslovno rezultat zajedničkog rada komandanta, i pre svega njegovog štaba.

Po prijemu odluke komandanta armije štab pristupa izradi operativne zapovesti. Pojedine njegove tačke brzo izrađuju razni oficiri, koji su o ovome već odavno razmišljali i pripremali se neprekidno pratеći situaciju u svom delokrugu rada. Načelnik štaba vodi nadzor nad ovim radom i sastavlja zapovest u celini, precrtajući ili dopunjajući pojedine tačke — drugim rečima, doteruje njen sadržaj posle čega je daje komandantu na odobrenje i unošenje eventualnih izmena koje bi tačnije odgovarale njegovim zamislima.

Redosled izlaganja zapovesti obično je sledeći:

Načelnik III odeljenja (operativnog) štaba izlaže u početku zapovesti zadatak armije, izdvajajući iz njega, naravno, samo ono što se odnosi na sledeći dan. Odmah posle zadatka isti oficir izlaže ukratko

situaciju armije, navodeći samo cno što nije svima poznato, a što treba da znaju svi niži komandanti.

Zatim dolazi red na referat načelnika II odeljenja (obaveštajnog) koji sadrži nekoliko najvažnijih i najnovijih podataka o neprijatelju, značajnih za borbe sledećeg dana. Ovaj će se deo završiti procenom neprijateljevih snaga i njegovog verovatnog ponašanja. *Načelno ovu procenu sastavlja sam komandant armije*, jer od njene pravilnosti зависи često sudbina bitke.

Sad dolazi jezgro operativne zapovesti: komandantova zamisao, koja takođe potiče lično od njega i obuhvata samo ono što hoće da postigne sledećeg dana. Ova sažetost svakako se ne može izjednačavati sa izlaganjem u opštim crtama. Banalne rečenice kao „nameravam sutra da potučem neprijatelja“ bespredmetne su. Treba u jednoj ili dve rečenice izneti *na koji se način želi* potući neprijatelj.

Sada dolazi opširna tačka koja se odnosi na izvršenje a izrađena je zajedničkim naporima načelnika štaba, načelnika III odeljenja i komandanata rodova vojske. Ovde ulazi podela armije na taktičke grupe, određivanje komandanata ovih grupa (ako se to sve nije uradilo pre toga). Dalje im treba postaviti zadatak, dodeliti vatrema i tehnička sredstva ojačanja, odrediti granice, uskladiti vreme kad koja ima da počne napad, regulisati vezivanje glavnih neprijateljskih snaga napadom ili odbranom itd., organizovati izviđanje, obezbeđenje bitke itd.

Posle ovog operativno-taktičkog odeljka komandanti rodova vojske dodaju kratke tačke koje se odnose na upotrebu artiljerije i vazduhoplovstva armije, tenkova, inžinjerijskih jedinica itd. Najzad načelnik veza određuje načela veza, upisuje mesta gde će se nalaziti komandant itd. Sva prednja naređenja komandanata rodova vojske izneta su u operativnoj zapovesti sažeto i u njima je samo ono što treba da znaju operativni i taktički komandanti, *a ne i tehničke starešine*, jer, nezavisno od opšte armijske operativne zapovesti, komandanti rodova vojske i službi izdaju u okviru potčinjenih rodova vojske svoje sopstvene tehničke zapovesti.

\*  
\*      \*

Istovremeno sa opisanim prvim delom operativne zapovesti komandant pozadine obrađuje njen drugi deo, koji se odnosi na materijalno obezbeđenje bitke u celini, evakuaciju ranjenika i bolesnika, korišćenje i popunu materijalnih rezervi itd.

\*  
\*      \*

Važno je da svaka savremena operativna zapovest sadrži tri jasno iznete tačke:

1) odredbe za borbu sa neprijateljskom avijacijom i oklopnim jedinicama;

- 2) uputstva za zaštitu od bojnih otrova;
- 3) brižljivo regulisanje saobraćaja u zoni armije, uzimajući u obzir: moguće zastoje prouzrokovane bombardovanjem iz vazduha, pripremanje obilaznih puteva, sredstava opravke itd.

\* \* \*

Kao što ćemo odmah videti, vreme kojim raspolaže štab za izradu operativne zapovesti vrlo je kratko. Da bi on mogao u tom kratkom vremenu izraditi pravilnu operativnu zapovest, mora da ispunи još za vreme mira sledeća tri uslova:

1) da nauči sastavlјati *kratke*, a u isto vreme *iscrpne* ali ne površne zapovesti;

2) da stekne stalnim zajedničkim radom savršenu umešnost u podeli i organizaciji štabnog radja;

3) da ne čeka pasivno na komandantovu odluku da bi se, pošto se ona dobjije, grozničavo bacio na posao, već da blagovremeno organizuje „pripremu štaba“, koja se zasniva na prikupljanju i ispitivanju podataka, na sastavljanju i konceptiranju odredaba koje se mogu unapred predvideti, na proračunu odstojanja, pripremanju hartije, skica, adresovanju koverata itd., — što će sve omogućiti da se već za sat posle primanja odluke završi umnožavanje potpune zapovesti i pristupi njenom razrašiljanju potčinjenima, susedima i prepostavljenima.

Dобра organizacija rada savremenog štaba predstavlja veština svoje vrste za koju, kao i za svaku drugu veštinsku, nije dovoljno imati samo *talent*. Treba je upoznati, ovladati njome i steći u njoj temeljitu uvežbanost.

### 3. PRIPREMNA NAREĐENJA I DELIMIČNE ZAPOVESTI

Već period razvoja za bitku, koji ispunjava vreme od odašiljanja poslednjih operativnih direktiva do prve operativne zapovesti, zahtevaće, kao što smo pomenuli, izdavanje većeg broja kratkih naređenja, koja uskladjuju pokrete svih jedinica, grupa i službi armije, uklanjuju između njih trvanja, regulišu tekuće potrebe snabdevanja itd.

Da li samo bitka može uvek da otpočne jednom opštom operativnom zapovešću? Ne uvek, narcito zbog toga što izdavanje operativne zapovesti i njeno prenošenje kroz sve stepene komandovanja sve do najmanjih boračkih delova armije zahteva dosta vremena, čak i pri velikoj komandnoj ekspeditivnosti.

Uzmimo da komandant armije donosi danas odluku za napad koji ima da se izvrši *sutra dan* u svanuće (u 3 sata). Koliko je vremena potrebno da bi njegova volja, koja naređuje ovaj udar na izabranu tačku, u određenom pravcu i u određeno vreme, našla svoj izraz u stvarnom polasku u napad hiljade pešaka i stotine tenkova?

Pokušaćemo da izvršimo kratak proračun, uzimajući unapred:

1) da su jedinice armije dovedene na bitačnu prostoriju i nalaze se u dodiru sa neprijateljem, o kome su izviđanjem-prikupljeni potrebitni podaci;

2) da potčinjeni komandanti znaju više-manje iz operativnih direktiva gde će napadati, te će stoga biti potrebna samo manja pomeranja jedinica;

3) da operativna zapovest ima samo konačno da uskladi napad svih jedinica u taktičkom i tehničkom pogledu, da odredi konačna ojačanja, da uvede neznatnu operativnu rezervu itd.,

4) da je ekspeditivnost svih stepena komandovanja *vrlo visoka*, te je blagodareći tome vreme potrebno za izradu i prenošenje zapovesti vrlo kratko;

5) da su sve materijalne rezerve potrebne za izvođenje bitke već na mestu.

To će biti idealni uslovi i neće se često dešavati.

Uzmimo da je komandant armije doneo konačnu odluku za napad još u 12 časova i saopštio je svom načelniku štaba u 12.30. Da li će pojedini pešaci imati mnogo vremena da se konačno pripreme za napad?

#### Računajmo:

načelnik štaba prima odluku komandanta armije	u 12.30	časova
operativna zapovest armije biće gotova	u 15.00	"
ova će zapovest stići do korpusa (operativnih grupa)	u 16.00	"
odлуka komandanta korpusa „X“ biće doneta	u 16.30	"
korpusna zapovest biće gotova	u 18.30	"
ona stiže do pešadijske divizije „Y“	u 19.30	"
odлуka komandanta divizije biće gotova	u 20.00	"
divizijska zapovest biće izdata	u 22.00	"
stići će do puka „Z“	u 22.30	"
odлуka komandanta puka	u 23.00	"
borbena zapovest u puku izići će	u 24.00	"
biće preneta do bataljona „N“	u 0.30	"
izdavanje zapovesti svim komandirima ili pisanje	1.30	"
i slanje kratkih pismenih zapovesti trajeće do		
četne i vodne (samo usmene po prethodnom pozivanju i prikupljanju starešina) zapovesti mogu biti		
završene najranije		
manja pomeranja jedinica, popravka polaznih položaja, veza itd. zauzeće vreme do	u 2.00	
	3.00	"
	svanuće	

Na kraju ovog pregleda može se jasno osetiti grozničavo kretanje mlađih oficira, podoficira, i pešaka, koji su primorani da izvrše suviše mnogo radnji u suviše kratkom vremenu, usled čega dolazi obično i tako često zapažano u ratu: trčkanje, nesporazumi, psovke,

žalbe na štabove itd. Kao rezultat ovog uvek se stvara loše raspoloženje i nastaju zadocnjenja, često vrlo velika, koja uvek predstavljaju kočnicu svih operativnih poduhvata.

Obratimo pri tome pažnju da gornji proračun vremena daje vrlo malo vremena za obradu, ekspediciju i prenošenje zapovesti, uopšte ne uzimajući u obzir tako proste i svakodnevne smetnje kao što su kvarovi na automobilima i motociklima za vezu, lutanje kurira na konju ili makar vreme potrebno da se protrljaju oči i prikupe misli kod ljudi često strahovito umornih i naglo trgnutih iz sna.

Ovde se vidi, kako s jedne strane mora biti savestan, pedantan i neobično ekspeditivan rad na štabnom filtriranju odluke komandanta armije kroz toliko nižih stepena komandovanja, a sa druge, kako se rano mora odlučiti komandant armije da bi njegova zapovest mogla biti izvršena sutra ujutro.

Ima to svoje krupne nedostatke:

1) pravilno funkcionisanje komandovanja može iz sitnih tehničkih razloga da podbacu na raznim stepenima, stvarajući lako na dužini čitave komandne skale dva ili nekoliko časova zadocnjenja, što pri takvo ograničenom vremenu može odjednom da prouzrokuje nemogućnost izvršenja zapovesti;

2) zbog toga što se još u podne mora odlučiti, komandant armije je primoran da donosi nesigurne prevremene sudove o svim važnim stvarima a ove mogu sada u čisto borbenoj, *taktičkoj situaciji* armije, izazvati već posle podne važne promene.

Zbog toga komandant armije neće moći da uvek doneše još u podne *taktičku* odluku za sledeći dan (a baš ovakva odluka i predstavlja osnov i sadržaj operativne zapovesti), ili će, u svakom slučaju učiniti to nerado.

Odatle proizilazi zaključak da, ako situacija nije sasvim prosta i povoljna, treba težiti skraćenju vremena za izdavanje zapovesti, da bi se odluka mogla doneti nešto docnije po podne, recimo oko 17–18 časova, a i pored toga početi bitku sledećeg dana što je moguće ranije, da bi se za nju u potpunosti iskoristio ceo dan.

Ovom cilju služe takozvana prethodna, pripremna i avizo naredjenja i delimične zapovesti.

Potčinjeni komandanti u opštim crtama su obavešteni preko operativnih direktiva o operativnim namerama komandanta armije, koje imaju da se realizuju u bici, i celo vreme postupaju u duhu njegove zamisli.

Odmah pošto se utvrdi taktička odluka komandanta armije za sledeći dan, štab odašilje Hjuzovim aparatom (telegraf i telefon ne obezbeđuju čuvanje tajne, a radio zahteva mučno šifrovanje i dešifrovanje) ili kurirom na motociklu, automobilu ili avionu takozvana prethodna naredjenja, odnosno u nekoliko redaka obuhvaćen zadatak jedinice, njenu zonu dejstva, čas početka napada (gotovosti za odbranu) kao i zadatke suseda. Ovakvo kratko naredjenje omogućuje nižim komandantima da donesu odluku, a njihovim štabovima da obrade zapovesti kojima takođe prethode kratka prethodna nare-

đenja, usmena saopštenja, telefonsko stavljanje jedinica u pripravno stanje itd.

Dok štab armije obrađuje, posle odašiljanja prethodnih naredenja, opštu operativnu zapovest, načelnik štaba ili njegovi pomoćnici često još uoče da ove ili one radnje treba ubrzati kratkim pripremnim naredenjem, da ovu ili onu jedinicu ili službu treba staviti u pokret odašiljanjem hitne *delimične zapovesti* itd. Na taj način užurban i svestran, a pored toga vrlo *pedantan*, rad štaba armije postaje u izvesnoj meri udvojen pošto se u njemu sastavlja potpuna i iscrpna operativna zapovest i *jednovremeno* otpočinje desetine hitnih stvari i pomeranja odgovarajućim kratkim i veoma lakonskim narednjima.

Ovim teškim radom može se postići to da se komandovanje armijom ne odvija *uzastopno*, to jest polako sa stepena na stepen komandovanja, već da obuhvati *odjednom sve komande* cele armije odozgo do dole i omogući udar ili pokret čitave armije već za nekoliko sati po donošenju odluke od strane komandanta. Pod ovakvim uslovima opšta operativna zapovest koja dockan stiže jedinicama znači *potvrdu* kratkih naredenja koja su prethodno izdata.

Ne treba dokazivati da ovakav način izdavanja zapovesti predstavlja olakšicu. Treba, međutim, naročito naglasiti da je ova olakšica u rukama loše organizovanog i neekspeditivnog štaba isto takvo oružje kao i britva u rukama deteta. Umesto da ubrzava komandovanje, ona ga dezorganizuje i stvara haos.

Osvernimo se i ovde na istoriju, ispitajmo austrijsko komandovanje u početku I svetskog rata. Ako proučimo samo nekoliko dana bilo koje operacije ove vojske, zapazićemo da se u štabovima postupalo na dva načina: ili se izdavala samo jedna operativna zapovest, a onda su napadi, čiji je početak bio predviđen skoro po pravilu u svanuće, otpočinjali najranije oko podne, jer se vreme loše proračunavalo a zapovest bila suviše dugačka, pa se zbog toga ili suviše dockan dostavila ili je bila uopšte neizvodljiva. Pokušalo se takođe ubrzati komandovanje delimičnim zapovestima, ali su ove bile obično nepro-mišljene i suviše hitno izdate, usled čega je jedna zapovest stizala drugu, opozivajući je ili menjajući. Potčinjeni komandanti su, pre-vareni jedanput ili dvaput pripremnim narednjima, prestali da obraćaju pažnju na njih i čekali šta će im doneti „crno na belo“ odočnela operativna zapovest. Ako su se, pak, odlučivali da počnu pokret na osnovu pripremnih naredenja, onda se često trebalo posle vraćati, čekati, opet kretati, drugim rečima, uništavati sopstvene nerve i mučiti trupe.

Za vreme mira pitanja izdavanja ratnih operativnih zapovesti silom prilična stavlja se u drugi plan. Proučavaju se teorijski *same operacije*, pri čemu se najčešće izostavlja *tehnika njihovog izvođenja*. Ispituje se napredak taktike, podvojene, podeljene na pojedine robove vojske, retko povezane u okviru divizije, izuzetno u okviru korpusa, skoro nikad u okviru armije. Grozničava atmosfera vrhovnih komandii u ratu, ispunjena napregnutim i mučnim radom, traje još

neko vreme u sećanju onih oficira koji su radili u ratnim štabovima za vreme teških operacija. Ova sećanja, međutim, postepeno blede i najzad se gube u mirnom, neuporedivo sređenjem mirnodopskom radu, u kome svaki štab predstavlja pre vojnu kancelariju nego čeliču vojnog komandovanja i budi se samo u trenucima retkih i kratkih vežbi na zemljištu.

Međutim, tehnika operativnog komandovanja ne sme se pokriti prašinom zaborava. Naprotiv, treba je održavati isto tako kao i sve oblasti vojnog znanja stalno u stanju vojne svežine, a pre svega prilagoditi je novim prilikama, koje tako jako pogađaju pozadinske ustaljene armije.

Ako se za nekoliko godina ispusti iz vida ovaj stvarni nerv ratnog života, koji predstavlja baš operativno komandovanje, onda će se on brzo osušiti, ukočiti, izgubiće svoju snagu, a od tog trenutka podbačiće veza između operativnog mozga i snage trupa, što će svakako srozati brzinu i efikasnost operacija.

## VI. DOKTRINA

U prethodnom odeljku nastojali smo da istaknemo važnost operativnog komandovanja i ukažemo načine za njegovo ostvarenje. Ne treba se, međutim, zavaravati da će se i najsavršenijom umetnošću komandovanja ukloniti sve teškoće. Složen život moderne armije i zamršeni uslovi njenih pokreta stvorice na mnogim mestima i suviše trenja, koja će povećati teškoće u upravljanju operacijom. Sitne tehničke smetnje, koje se kriju u raznolikoj i često vrlo osetljivoj ratnoj opremi, stvaraće već kod nižih jedinica dosta neprilika i zadocnjenja. Broj ovih „trvenja“ rašće na višim stepenima, da bi najzad kod armije narastao do znatnih razmara, stavljajući operativne komandante i njihove štabove pred nepredviđene komandne smetnje.

Da i ne govorimo o sopstvenim teškoćama saobraćaja, veza i snabdjevanja trupa, treba uzeti u obzir da je često dovoljno jedno uspešno bombardovanje štaba armije ili upad brzih kopnenih jedinica na komunikacije, pa da se prekine — više puta u toku dugih čanova — nit sporazumevanja potčinjenih sa prepostavljenima i da se preseče tok prenošenja volje viših komandanata na niže.

U takvim prilikama nema izgleda da će u budućnosti nestati pojava *prekida u komandovanju* koja je uvek zapažana u svima rato-vima. Pre se može kazati obratno, da će ovi prekidi biti brojniji i češći nego ranije. Mnogi komandanti svih stepena mogu se svakodnevno naći u toj nezgodnoj situaciji da će morati da dejstvuju *ne znajući vodu prepostavljenog*.

Osnov, polaznu tačku i vodeću liniju svake odluke predstavlja, kao što je poznato, zadatak. A kako se može doneti odluka ako se zadatak *ne zna*, jer zapovest prepostavljenog nije stigla na vreme? Zar se može ostajati pasivan? Koji put se može čekati sat ili dva, vršeći izvesne opšte pripreme, ali šta da se radi ako situacija bude zahtevala

momentanu odluku? Koliko istorija beleži primera u kojima se komandant, umirujući se da ima još vremena, očigledno zavaravao da bi pred samim sobom prikrio pasivnost i nedostatak hrabrosti da preuzme odgovornost? Zar nije svojstveno čoveku da odlaže odluku za docnije pod izgovorom da svakako još nedostaju osnove za njeno do-nošenje?

Međutim, nužnost brzog odlučivanja, čak i kad nema tako važnih osnova kao što je zadatak, predstavlja katkad nasušni hleb za sve starešine u ratu, te stoga onaj koji nema ove sposobnosti — ne može da odgovori svojim obavezama.

Kako, dakle, treba postupiti u slučaju kada je komandant primoran da doneše odluku, ne znajući svoj zadatak ili smatrajući ranije određen zadatak zastarelim?

Često se u pismenim ili usmenim operativnim direktivama pretpostavljenog nađe neki putokaz, ali u samoj bici kada je operativni manevar stigao već kraju i prešao u čisto taktička dejstva, direktive ne mogu više nikako da služe kao putokazi. Onda nema druge pomoći nego da se samom sebi postavi zadatak, prosto zamišljajući kako bi u ovom slučaju postupio prepostavljeni.

Jasno je da će ovo zamišljanje biti utoliko tačnije ukoliko budu međusobno ujednačeniji *načini rasuđivanja* višeg i nižeg komandanta, odnosno ukoliko budu oba ova komandanta međusobno *misaono srodnji*.

U čemu se ogleda misaona srodnost izvesne grupe ljudi? Svakako ni u čemu drugom nego u *jedinstvu pogleda* na stvari na kojima ovi ljudi rade, na cilj koji žele da postignu, na načine na koje misle da taj cilj postignu i na sredstva kojima se služe u tom radu.

Jedinstvo pogleda izvesne grupe ljudi (ili čitavih društava) na pitanja koja se pred njima nalaze olakšava da se postignu postavljeni ciljevi. Nedostatak ovoga prouzrokuje podvojenost i međusobno ukrštavanje napora, što svakako otežava ostvarenje namera.

Jedinstvo pogleda šire grupe ljudi na izvesne važne probleme obično nazivamo *doktrinom*.

Malo je naziva koji se tako često a tako neumesno upotrebljavaju kao ovaj. Prema tome, pre nego što zauzmem stav u pogledu prednosti i nedostataka doktrine, pokušaćemo da odgovorimo najpre na pitanje šta je to upravo doktrina, svakako vojna, jer nas to interesuje u ovom trenutku.

Nama izgleda da bi odgovor na ovo pitanje moglo da glasi: vojna doktrina ma koje vojske predstavlja jedinstven način shvatanja i primene operativnih taktičkih načela od strane njenih starešina.

Stvaranje jedinstvene doktrine u vojsci ima dva nedostatka:

1) neprijatelj, do koga neizbežno dostiže doktrina protivnika, može, blagodareći njenom poznавању, lakše da predvidi kako će se ponašati pojedini komandanti u različitim situacijama;

2) jedinstvo shvatanja i primene ma kojih načela uvek se graniči sa opasnošću izvesnog šablona u postupcima.

Prvi je nedostatak nesumnjivo štetan jer, pružajući olakšicu sopstvenim komandantima, pruža je jednovremeno i neprijatelju. Ipak ga je teško izbeći, jer postavlja se pitanje: da li, težeći iznenađenju neprijateljskih komandanata neočekivanim potezima, ne pripremamo time iznenađenje i sopstvenim komandantima koji će često biti začuđeni neočekivanim postupcima svojih potčinjenih? U svakom slučaju možemo reći da neprijatelj nikad neće, na osnovu poznavanja operativne doktrine koja je uvek vrlo široka, prozreti *operativne odluke*, koje uvek proističu iz individualnosti komandanta. Taktičke, pak, *odluke* suviše se brzo ostvaruju da bi bilo vremena za ubiranje plodova ako se prozru.

Drugi nedostatak doktrine, opasnost od šablonskog komandovanja, takođe je suštinski, ali je i strahovanje od njega nesumnjivo preterano. Ovakvo strahovanje od šablonskog postupka potiče obično ili iz preteranog nepoverenja u zdrav razum komandanta, ili obratno, iz suviše vere u genijalnost ljudskog uma i njegovu sposobnost da u običnim, svakodnevnim ratnim situacijama uvek primenjuje originalna, svaki put nova rešenja. Takvo shvatanje vodi obično tome da se komandanti svih stepena čak do najnižih ne ograničavaju na to da svoj zadat�ak izvrše stručno i realno, i pri tome na *najprostiji način*, već se naprežu da u svakoj situaciji postupe što manje šablonski, što je moguće originalnije, na način koji se najviše približuje genijalnom. Pošto nas, pak, gorko iskustvo prinuđava da računamo s tim da je stvarna genijalnost ljudskog uma izuzetna retkost, koja se pojavljuje jednom u nekoliko generacija, neprestano traženje originalne zamisli dovodi jedino do toga da svaki komandant dejstvuje drugačije, te *pretpostavljeni nikad ne zna čemu se može nadati od svojih potčinjenih*. Tako na primer: komandant je na osnovu situacije zaključio da će se njegov potčinjeni braniti na nekoj rečici i da ima izgleda da se održi na njoj do mraka; međutim, ubrzo sa čuđenjem saznaće da je ovaj potčinjeni prešao u napad i bio potučen i odbačen negde daleko u pozadinu, usled čega se stvorio opasan otvor na armijskom krilu. Ili, dok viši komandant očekuje u rešavajućem momentu bitke da će svi potčinjeni uporno gurati napred, ne obazirući se ni na šta, jer neprijatelj samo što nije pokoleban – uskoro saznaće sa stvarnim prenaraženjem da je komandant njegove krilne grupe prešao u odbranu, smatrajući dalji napad nepotrebним ili bez izgleda na uspeh.

Nedostatak jedinstvene doktrine, jedinstvenog pogleda na operativne i taktičke probleme predstavlja nesumnjivo izvor najvećih iznenađenja za sopstvene komandante. Usled ove opasnosti ističu se vrlo jasno *prednosti* doktrine. Najvažnije su od njih sledeće:

- 1) jedinstvenost doktrine umanjuje opasnosti prekida u komandovanju, koji su često neizbežni i pored najveće umešnosti komandi;
- 2) ona omogućuje znatno skraćivanje *sadržaja svih zapovesti*, ubrzavajući sprovodenje volje pretpostavljenog do izvršilaca, a samim tim stvarno omogućuje i povećanje brzine izvršenja. Jasno je da to ide u prilog *operativnoj pokretljivosti* trupa.

Prvu prednost lako je razumeti. Ako je prepostavljeni komandant povezan sa svojim potčinjenima jedinstvom doktrine, onda čak i kad ne može primiti od njih izveštaje niti im slati zapovesti, može manje-više *predvideti* kako će oni postupiti i ovim predviđanjima prilagoditi dalji razvoj operacije, ne prekidajući njen tok.

I obratno, potčinjeni koji ne dobiju na vreme zapovest od svog komandanta, ali su vezani s njim jedinstvom pogleda, lakše će se dosettiti *kako bi on sam postupio na njihovom mestu*, te stoga ne samo što neće postati neaktivni, već će uopšte postupiti u duhu intencija prepostavljenog.

Blagodareći ovim pogodnostima u dugotrajnoj operaciji se, i posred neizbežnih prekida u radu sistema komandovanja, nikad neće osetiti nagla zaustavljanja, neće se podleći osećanju nervoze zbog klobanja, niti će se najzad nešto izopačiti usled toga što bi inicijativa potčinjenih bila suviše bujna ili ne bi bila dovoljno razvijena, jer će u nedostatku usmenih ili pismenih zapovesti njima rukovoditi *duh jedinstvene doktrine*.

Druga prednost, sažetost u izdavanju zapovesti, vrlo je važna. Dovoljno je da se među sobom uporede operativne zapovesti iz početka I svetskog rata, pa da se dode do uverenja da, ukoliko je bilo veće jedinstvo doktrine, utoliko su zapovesti bile kraće. Načelo da se ne sputava individualnost zvuči vrlo ispravno za vreme mira i vrlo ubedljivo, ali ratna praksa pokazuje da se ono ne slaže sa zahtevima rata i duhom komandovanja. Naime, komandant želi, *i to uvek*, da se njegova volja izvrši što je moguće tačnije. Kada se ovo želi sprovesti, može se postupiti na dva načina:

ako se unapred zna *kako će potčinjeni izvršiti volju komandanta*, on im saopštava svoju nameru u nekoliko redaka i time će se oni zadovoljiti;

ako se to ne zna, napisaće dugačku zapovest, detaljno propisujući potčinjenima sve pojedinosti izvršenja, *jer želi da izbegne opasna iznenadenja*.

Ispitujući nemačke arhivske izvore iz I svetskog rata, često se čudimo kratkoći pa čak i prividnom šablonizmu zapovesti nemačkih komandanata. Zapovest operativnog komandanta često glasi: „Neprijatelj je tu i tu, u takvoj i takvoj jačini. Vaš je zadatak da ga razbijete udarom u pravcu X. Ja ću biti u 3 časa u Y“. I to je sve. A zašto da se piše više kad se unapred sigurno zna kako će se izvesti ovaj udar? Međutim, da bi se došlo do ovakve sažetosti u izdavanju zapovesti, bile su potrebne desetine godina rada maršala Moltkea, Šlifena i Moltkea mladeg.

Svakako da se jedinstvo doktrine koju su izgrađivali ovi ljudi zasnivalo na savršenoj disciplini svih starešina i vojnika. „Jer disciplina je duša vojske, bez nje vojska prestaje da postoji“. Ove reči dobijaju naročit značaj ako se uzme u obzir da ih je izrekao Robespjer.

A sad da uzmemo drugi primer, obratan. Znamo koliku je teškoću napravilo Napoleonu to što njegovi potčinjeni nisu razumeli njegova ratna načela. Pošto je sam bio tvorac veličanstvenog preporoda ratne

veštine, car prosto nije stigao, usled stalnih ratova, da utvrdi načela ove veštine u takvoj formi, da bi bila razumljiva i lako shvatljiva za njegove potčinjene. Možda se čak i nije brinuo suviše o tome, priviknut da lično i autoritativno upravlja čitavom operacijom u svim njenim pojedinostima. Kako bilo da bilo, posledica toga je bila ta da je Napoleon bio primoran ne samo da izdaje zapovesti već i da ih objašnjava brojnim pismima, kojom je prilikom prosto učio potčinjene načelima komandovanja.

Pročitajmo primera radi njegovo pismo knezu Eugeniju, koje je napisano 7. juna 1809. u Šenbrunu u 2.30 časova ujutru:

...Za vreme tvoga gonjenja kneza Žana od Taljamenta nisi maršavao dovoljno prikupljeno i mogla nas je zadesiti nesreća. U stvari, da je knez Žan prikupio svoje snage u Tarvizu, možda ga ne bi mogao potući. Bio si podeljen na tri korpusa: Makdonaldov, Serasev i tvoj. Shvati da ovo napominjem zbog tebe. Treba, dakle, maršovati održavajući što jaču povezanost i ni u kom slučaju u malim grupicama. Evo opštег načела u ratu: korpus od 25.000–30.000 ljudi može biti samostalan. Ako se njime dobro komanduje, on može da se tuče ili da izbegne bitku i manevruje prema prilikama, ne izlažući se neuspehu, jer se ne može prinuditi da primi borbu, ili najzad može se boriti vrlo dugo. Divizija od 9.000–12.000 ljudi može biti odvojena bez loših posledica za 1 sat. Ona će zadržati neprijatelja, koliko god on bio jak i obezbeđice vreme za pridolazak armije. Obično se, dakle, stvara prethodnica jačine najmanje 9.000 ljudi. Prethodnička pešadija mora da bivakuje u zbijenoj masi, na udaljenosti jednog sata marša od armije. Izgubio se 35, jer si zaboravio ovo načelo: stvorio si zaštitnicu od jednog puka koji je bio opkoljen. Da su tamo bila četiri puka, oni bi pružili tako jak otpor da bi armija stigla blagovremeno u pomoć...

Danas ćeš ući u pravu operaciju; prema tome, moraš maršovati sa prethodnicom sastavljenom od brojne konjice, 12 topova i jake pešadijske divizije.

Ostatak tvog korpusa mora da bivakuje na sat marša pozadi, obezbeđujući se najefikasnije, kao i obično, lakom konjicom.

Od tvoje prethodnice, do kraja tvojih komora, ne sme biti više od 3–4 milje... itd.

Ovom pismu ne treba komentar. Ono predstavlja opširno izlaganje operativno-taktičkih načela, kome je prethodilo isto tako opširno i tačno izlaganje pouka iz prethodnog dana. Razumljivo je da je pisanje ovakvih pisama oduzimalo Napoleonu većinu malobrojnih časova koje bi trebalo da posveti snu i odmoru; to ga je iscrplovalo fizički i nervno, a nije moglo da sačuva njegove potčinjene od gresaka, jer čak ni veliki um ovog vojskovođe nije mogao da predvidi sve okolnosti u kojima se oni mogu naći.

Pošto nećemo da dosađujemo čitaocima, ne navodimo austrijske i ruske operativne zapovesti od po više strana iz I svetskog rata, jer se mogu lako naći u pristupačnim izvorima. Dovoljno je ako utvrđimo da su sve ove zapovesti bile suviše dugačke da bi mogle biti jasne i da bi štabovi stigli da ih *na vreme* obrade. Zbog toga su one stizale obično suviše dockan i više su zamršivale nego razbistrivale misli potčinjenih; u svakom slučaju nisu mogle da odražavaju jedinstvo

pogleda jer ga nije bilo. Posledice koje je za sobom povuklo ovakvo stanje opšte su poznate.

Dolazimo do zaključka da je jedinstvo vojne doktrine — i pored svih nedostataka — poželjno, pa čak i nužno za svaku vojsku. Utvrđujući ovo, moramo ipak odmah napomenuti da je jedinstvena doktrina korisna samo ako je živa, ako se stalno prilagođava postojećim ratnim uslovima, a ne leži u nerealnim, zastarem shvatanjima, koja su nekad bila opravdana i dobra, ali su posle izvesnog broja godina izgubila svoju vrednost.

Zastarela doktrina ne predstavlja ništa drugo do krutu i beživotnu rutinu. Ona se brzo hлади i koči, podjavljajući ljudske umove — koji uvek traže misaone olakšice i skloni su oportunizmu — namenčući im gledanje na stvarnost ne golim, bistrim okom, već kroz nacare prošlih iskustava, koje se sve više zamuju.

Zato se ne možemo složiti sa mišljenjem ovih vojnih pisaca koji izjavljuju da ratnu doktrinu treba stvarati isključivo na osnovu sopstvenih ili, što je još gore, tudihih ratova. Treba uzeti u obzir da vojna misao nikako ne spava i ne stabilizuje se posle rata, već obratno, *stvara nove uslove rata*, tj. poboljšava postojeću opremu, izrađuje novu, prilagođava ratu nove društvene i privredne pojave, koje su se razvile posle rata itd. Već posle nekoliko godina uslovi rata mogu se tako promeniti da doktrina izgrađena na iskustvima prethodnog rata može postati potpuno zastarela. Ko želi da se ubedi s kakvom brzinom može ratna doktrina zastreti i postati beživotna, taj treba da pročita knjigu generala T. Kutševe, koja je skoro izšla i u kojoj se može vrlo jasno propratiti njen brz preobražaj u poljsko-sovjetskom ratu 1920. godine.<sup>1)</sup> Tamo vidimo kako komandant armije u čijem su sastavu bile dve divizije, prožet *najsvežijom* doktrinom pozicijskog rata, koja tek što se ustalila u I svetskom ratu, primoran da brani zonu široku više od 100 km, deli je *pred neprijateljskom konjičkom armijom* što se *približava* prosto na dva dela i naređuje svojim dvema divizijama da odsudno brane 60-kilometarske odseke lišene bilo kakvih prepreka. Vidimo druge komandante armija, koji su već svesni da ratna doktrina izgrađena na iskustvima rata koji tek što je prošao ne odgovara novim uslovima. Ovi komandanti, ne raspolažući dovoljnim brojem konjice i ne verujući uostalom da se ona može upotrebiti u operativnim razmerama, vrše, istina, frontalne udare u vidu uboda, ali već u potpunosti priznaju operativni značaj prikupljanja snaga. Oni se ne plaše da čak ogole izvesne rejone, da bi sačuvali rezerve i rešavaju teške zadatke operativne odbrane smelim, duboko usmerenim udarima, sa ciljem da preduhitre neprijatelja. Vidimo taktičke komandante koji žive u mislima u ratu masa i bezuspešno se naprežu da primene njegova načela na rat šačica razbacanih na širokom prostranstvu. Vidimo, pored ovih, mlade starešine koje osećaju mekoću i osjetljivost protivnika kao i nje-

<sup>1)</sup> Gen. T. Kutrzeba, *Wyprawa kijowska 1920. r.* (Kijevski pohod 1920. g.), izdanje Gebetnera.

govu slabu obučenost, pa pošto sami stoje na čelu odabranih jedinica, koje su sami *vaspitali* za borbu, izgrađuju u novim uslovima novu taktičku doktrinu, jedino celishodnu u ovim uslovima, zasnovanu pre svega na drskosti i hrabrosti.

Tako su oni isti ljudi koji su u roku od šest godina preživeli dva velika rata bili primorani da prođu kroz *radikalnu izmenu doktrinarnih shvatanja* koja su bila duboko usadena, jer su bili svesni da su *uslovi* prvog rata bili *sasvim drugačiji* nego drugog, koji je počeo neposredno posle ovog.

Nova, pravovremeno preneta i prihvaćena ratna doktrina predstavljala je jak osnov za strategijske i operativne poduhvate vrhovnog komandanta, te je stoga i bila jedna od glavnih uzroka konačnog uspeha.

Ali ni ova nova doktrina nije mogla imati odliku stalnosti i već je nekoliko godina posle rata i ona zastarela, jer su se ponovo izmени ratni uslovi. Oba protivnika su otklonila nedostatke svog naoružanja i povećala svoje mobilizacijske mogućnosti, zbog čega je trebalo računati na veću gustinu trupa na bojištu. Otklonjeni su nedostaci u obuci, vatra je postala preciznija, a osetljivost na obuhvat manja. Pojavili su se novi rodovi vojske, stari su porasli i postali „zreliji“, stičući čvrstinu jednaku trupama iz I svetskog rata ili još veću. Uslovi osmatranja i veze znatno su se poboljšali, a ratna industrija je povećala svoje kapacitete. Obrazovanje komandanata uzdiglo se na viši nivo, a moralna vrednost borca porasla je vrlo izrazito.

Drugim rečima — nijedan od ratnih uslova nije ostao na nivou prethodnog rata, te je stoga i ratna doktrina morala da pretrpi duboke promene. Suprotstavimo li ma koji od napada iz 1920. godine modernoj odbrani ili ma koju odbranu onog doba modernom napadu, uočićemo lako razlike u uslovima borbe i vojnim shvatanjima ovog i onog doba.

Doktrina *mora da bude živa*, te stoga mora da podleže evoluciji, kao što joj podleže i sam život. U protivnom, ona će ličiti na staru gredu koja štrči sa dna prošlosti i koju sa svih strana zapljuškuje bistra struža života. Talas evolucije ratnih uslova obara ranije ili docnije i odnosi sa sobom temelje zastarele doktrine. I tako mora da bude, jer bi u protivnom komandanti svih stepena uvideli u samom početku novog rata da ne upravljaju oni događajima, već dogadaji njima.

\* \* \*

Ratna doktrina ne predstavlja nešto apstraktno, nešto što nastaje iz nekog opštег mišljenja, iz slučajnih i ko zna odakle stvorenih pogleda, prenošenih od usta do usta. Njen izvor i jedini oslonac ni u kom slučaju nisu vojna literatura i štampa, mada se često tako misli i mada ta slobodna i dalekovida diskusionalna tribina može i mora da ima veći uticaj na formiranje doktrine.

Izvor ratne doktrine jesu *ciljevi i uslovi rata*, predviđeni i autorativno određeni od vrhovnog komandanta. On jedini zna cilj rata, predviđen odnos snaga, zemljische uslove glavnih dejstava. On na osnovu ovog stvara strategijski plan. Iz cvog plana proističu redom izvesni zahtevi, zbog kojih neki ratni uslovi i načela izbijaju na čelo doktrinarnih problema, drugi se pomeraju *privremeno* u senku, mada nijedni ne smeju biti zaboravljeni.

Iz razmatranja zahteva strategijskog plana kao celine izviru operativni zahtevi i nalaze odraz u *operativnoj doktrini*, koja je stvorena od vrhovnog komandanta, zasnovana na *opštim operativnim načelima* i prilagođena *posebnim zahtevima* budućeg rata. Ova doktrina treba postepeno da zahvati čitav kor viših komandanata i njihovih štabova, stvarajući kod njih jedinstvene i za budući rat celishodne operativne poglede, koji će olakšati komandovanje i obezbediti da funkcioniše osetljiv sistem komandovanja i u slučaju njegovih čestih mada prolaznih prekida.

U ovoj knjizi nismo težili da ističemo *poljsku operativnu doktrinu* jer, osim vrhovnog komandanta, *niko* ne raspolaze odgovarajućim podacima o njoj niti je nadležan da je stvara. Ograničili smo se na ispitivanje opštih *operativnih načela i uslova modernog rata*, potrebnih za više usavršavanje *svakog oficira*, koji može biti određen na dužnosti operativnog stepena ili da za njega izvršuje taktičke zadatke.

Ispitivali smo sva evropska ratna sredstva (osim pitanja pomorskog rata), ne upuštajući se i nemajući mogućnosti da se upuštamo u to da li će se njima i u kojoj meri služiti u stvarnosti, što opet spada u konkretnе probleme operativne doktrine, a ne u apstraktne *operativne studije*, u koje treba ubrojiti i ovu knjigu. Ispitujući nove ratne pojave, polazili smo od gledišta da, ako ne želimo da se učaurimo u *jednostrano gledanje* na uslove modernog rata, treba da se upoznamo sa svim onim što obe strane mogu izvesti na ratnu pozornicu. Jedino ovakvo osvetljavanje može da sačuva oficire koji se usavršavaju, od iznenadenja, naoružaće ih misaono za borbu sa pravom stvarnošću i olakšće im mirno *savlađivanje* svake opasnosti u ratu.

Tek ovako pripremljen um može biti spremjan da primi i shvati pravu operativnu doktrinu, čija nam celishodnost i efikasnost izgledaju nesumnjive.



Iz operativne doktrine proističe *taktička doktrina*, obuhvaćena pravilima i propisima. Teškoća njenog stalnog održavanja na visini tekućih ratnih uslova zasniva se na tome što se evolucija ovih uslova odvija često vrlo brzo, dok se pravila ne mogu, makar iz tehničkih razloga, menjati suviše često. I ovde mora da dođe u pomoć vojna literatura, koja će osvetljavati nove probleme i *pripremati umove da primene nova pravilska načela*. Svakako da shvatanja izneta u vojnoj literaturi ne mogu biti obavezna za praksu sve dotle dok ne dobiju potvrdu u neposrednim uputstvima ili zvaničnim pravilima.

\*  
\*      \*

Izneli smo u ovom odeljku da, prema našem mišljenju, svaka vojska može i mora imati sopstvenu, operativnu i taktičku ratnu doktrinu. Ostaje još da postavimo pitanje: da li se ratne doktrine pojedinih vojski mogu međusobno znatno razlikovati? Nama se čini da ne. Operativna i taktička načela mogu i moraju biti u ratnoj doktrini prilagođena lokalnim uslovima rata i narodnom karakteru svake vojske. Ne treba se ipak zavaravati da bi ma ko uspeo da pronade a da to drugi ne doznaaju, neku posebnu ratnu doktrinu koja bi bila sposobna da savlada nepremostive teškoće. Ovakvu fikciju treba odbaciti u ime osećanja stvarnosti, makar s obzirom na to da se operativna načela svuda studiraju i svakom su pristupačna, dok se taktički uslovi borbe zasnivaju na svuda sličnom naoružanju, sličnim vatrenim i tehničkim uslovima, mada se razlikuju *snage* različitih vojski. Ako tome dodamo da pri današnjim uslovima evropske kulture ne postoje više takve razlike moralne vrednosti kakve su nekad delile, na primer, poljsku i tatarsku vojsku, onda ćemo doći do zaključka da dok ne nastupi neki *tehnički prelom*, to jest pronalaženje nekog revolucionarnog borbenog sredstva sličnog famoznim zracima smrti, dotle u Evropi neće biti moguće naročite ratne doktrine, jer čak ni Napoleonova veština nije predstavljala ništa drugo do samo neobično pametno i spretno primenjivanje starih ratnih načela na onu *stvarnost* koju je on zatekao na izmaku revolucije.

Cinjenica da nema *neograničenih mogućnosti ljudskog genija*, što smo napred utvrdili, ne sme ipak nikako da nas ispunjava zabrinutošću, jer je ratna veština sama po sebi toliko bogata da će čak i u granicama te iste ratne doktrine *svaki komandant* naći isuviše mogućnosti da razvije svoje sposobnosti.

Ne zaboravimo da svaki umetnik bez izuzetka operiše *ograničenim sredstvima*, i to samo onima koja mu mogu pružiti njegova skromna sredstva i siromašna ljudska dosetljivost, a ipak se ispod običnog dela ili jevtine kićice često rađaju dela koja njihovim tvorcima osiguravaju besmrtnost.

Načela ratne veštine i predstavljaju baš ona prosta sredstva i misaone materijale, kojima treba svestrano ovladati da bi se stekla okretnost u njihovom primenjivanju. Cilj ove knjige je bio da se pregledaju i makar u opštim crtama upoznaju ova *oruda veštine*. Jedino ovo može i mora da uradi svaki viši oficir za vreme mira, stalno produbljujući svoje studije. Tek za vreme rata pristupiće umetnici vojne misli i znanja isprobavanju svojih snaga. Sud istorije istaći će čija spremnost u korišćenju ratnih načela i sredstava bude veća i koji budu uspeli da svoju *stručnu spremu ožive varnicom zrelog operativnog talenta*, koji će brzo shvatiti onu stvarnost što se nije mogla predvideti za vreme mira.

Ako čovek stoji čvrsto na oba stopala, na temelju dobro upoznate stvarnosti, i ne dozvoli da ga uspava ni pozitivna ni negativna samoobmana, može se ne samo nadati da će izbeći rat za iscrpljivanje već i da će pripremiti krila svojih misli za operativni polet, kako bi se i pored jačine i intenzivnosti vatre svakojakih ratnih sredstava, mogao razviti snažan i efikasan — a ipak pokretljiv — pravi *moderan operativni manevar*, koji je jedino u stanju da postiže brze i rešavajuće pobeđe.

Varšava, maj 1936 — april 1938.

## ZAVRŠETAK

Ova knjiga nipošto ne obuhvata sve ratne probleme. U njoj smo pretresali samo onaj period rata koji pruža punu mogućnost za razvoj ratne veštine: *period manevarskog rata*.

Pošto smo u prvom delu knjige došli do zaključka da rat, u zavisnosti od odnosa snaga, spremnosti vojskovođa i lokalnih materijalnih uslova, može zapasti u duge periode stabilizacije (koji mogu na gusto posednutim i jako utvrđenim vojništima predstavljati čak i prvu, uvodnu fazu rata)<sup>1)</sup>), to bi radi potpunog poznavanja svih ratnih mogućnosti trebalo obraditi drugu iscrpnu studiju, koja bi se odnosila na strategiju, taktiku i tehniku *materijalnog rata*. U ovim stabilizovanim periodima rata malo bi bilo mesta za operativne probleme koji predstavljaju srž ratne veštine. To nikako ne znači da bi se materijalni rat potcenjivao samo zato što je žigosan brutalnošću, koja ga lišava svih odlika lepog. Nema dosad osnova da bi ljudi mogli biti sigurni da se ova forma rata neće sama nametnuti, da će savladati napore ljudskog razuma i ponovo preplaviti Evropu morem suza, bede i krvi, da bi posle uzajamnog uništenja nametnula rešenje.

U evropskoj literaturi ima dosta materijala za proučavanje ovog oblika rata, čija krvava iskustva ne treba da se zaborave.

Ako sagledamo načela, sredstva i uslove oba moguća perioda rata, pokretnog i materijalnog, steći ćemo pravi pojam o ogromnim snagama i sredstvima čije pripremanje zahteva moderan rat.

U srednjem veku rat je bio relativno jeftin. Korišćene su mase vitezova, koji su se izdržavali sopstvenim sredstvima, a zatim male najamničke vojske, koje su često izdržavali iz privatnih sredstava kraljevi i velikaši, ili najzad takozvani „opšti pokret“<sup>2)</sup>), sastavljen od plemstva. Još za vreme Napoleona ishrana i izdržavanje čitavih armija bazirali su se na rezervama iz oslojenih zemalja, što je čak pružalo izvestan višak sredstava u vidu ratnog plena. Međutim, već 1871. godine rat se u materijalnom pogledu više nije mogao ispitati. Nemačka je, istina, dobila, onda od Francuske visoku ratnu kontribuciju, koja joj je omogućila veće investicije, ali je taj dobitak bio samo

<sup>1)</sup> Francuska 1939–40. godine.

<sup>2)</sup> Poljski „pospolite ruszenie“, što bi odgovaralo savremenoj opštoj mobilizaciji. — Prim. prev.

prividan, jer nije pokrio troškove organizacije, opremanja i dugo-godišnjeg izdržavanja već onda moćne nemačke vojske.

Prvi svetski rat pretvaranjem u materijalni rat, prouzrokovao je dalji neobičan porast vojnih troškova, prigrabljajući mnogo oblasti državnog života za stalno, to jest i za vreme mira, pod parolom ratnih potreba. Posleratna težnja za stvaranjem modernih tehničkih orodova vojske, koji su danas tako stihiski razvijeni, prouzrokovala je trku u naoružanju na tom polju, izazivajući neobičan porast *ratne* industrije još za vreme *mira*. Ova industrija upošljava stotine ljudi, ali takođe izaziva oskudicu u sirovinama i pogonskom materijalu, namećući svoje potrebe i zahteve spoljnoj politici svih zemalja i stavljući problem sirovina potrebnih industriji u osnove svih proračuna u vezi sa pripremama za rat. Danas nema više države u Evropi, sa izuzetkom možda V. Britanije, koja bi mogla računati da je u pogledu ratnih sredstava i sirovina potpuno nezavisna od inostranstva. Usled toga složeni problemi proizvodnje ratne industrije kao i proizvodnje i popune sirovinama mogu primorati na povezivanje pojedinih država u prave *ratne zadruge*, zasnovane na zajedničkim političkim ciljevima i privrednim interesima, koji proističu iz nužnosti ratnih priprema.

Na taj su se način polako i neprimetno ratne teškoće prenele i na mirno doba i podjednako su opteretile prošle i buduće pobednike i pobeđene, ne praveći među njima suviše velike razlike. Svaka država koja želi da sačuva svoju nezavisnost mora danas već u mirno doba da učestvuje u ratnom utrkivanju, jer teško onome ko suviše dockan primeti da je zaostao. Dok sam pojam rata ne bude pobeden, ovo utrkivanje može ne samo postojati već i jačati, povlačeći za sobom život svih zemalja.

Moderne ratne pripreme zahtevaju danas *čitave godine* celishodnog prikupljanja vanrednih sredstava, koja daleko prevazilaze obične privredne mogućnosti svih država. Mirnodopski život savremenog društva počinje da se razvija nekako na *račun rata* i nalazi u ratnim pripremama industrijske i privredne podstreke, ne zna se da li celishodne i trajne, ali danas vrlo jake.

Naročito ogroman problem predstavlja stvaranje opštег oduševljenja za odbranu nezavisnosti, kao i zajedničke moralne otpornosti čitavog društva, koje će moderan rat nesumnjivo podvrgnuti vrlo surovim iskušenjima.

Ne upuštajući se zasad u procenu ovih pojava, želimo na završetku ove knjige jedino da podvučemo da nas problemi modernog rata, pošto uključuju u svoje osnove moralne, ekonomске i društvene faktore čitavog državnog života, primoravaju na duboko ulaćenje u snagu i značaj ovih velikih ratnih činilaca, koji, s jedne strane, već samom svojom огромnom veličinom mogu da savladaju i pragnjeće vojnu misao, a sa druge ne trpe potcenjivanje.

Nadajmo se da će ljudski razum još jednom izići kao pobednik iz stalnih borbi sa zakonima težine i mase.

## BIBLIOGRAFIJA

- Arciszewski-Rola: — *Sztuka dowodzenia na zachodzie Europy*. Izd. Gl. Ks. Wojsk. Warszawa, 1934.
- Balck: *Entwickelung der Taktik im Weltkriege*. Izd. Eisenschmidt, Berlin, 1920.
- Bauer L.: *Jutro znowu wojna*. Tłumaczenie polskie Waclawa Rogowicza. Izd. Alfa, Warszawa, 1932.
- Belliet et Daniel: *La guerre moderne et ses nouveaux procédés*. Izd. Felix Alcan, Paris.
- „Bellona“ — Godišta 1925—1938.
- Bernhardi (Friedrich): *Vom Kriege der Zukunft*. Izd. Mittler u. Sohn, Berlin, 1920;  
— *Elemente des modernen Krieges*.
- Beihefte z. Militärwochenblatt, 1898, 9 Heft, Berlin, 1898.
- Bonnal: *Sadowa*. Izd. Chapelot, Paris, 1904.  
— *La manœuvre d'Jena*. Izd. Chapelot, Paris, 1904.  
— *La manœuvre de Landshut*. Izd. Chapelot, Paris, 1905.  
— *La manœuvre de Vilna*. Izd. Chapelot, Paris, 1905.
- Boucher: *Les doctrines dans la préparation de la grande guerre*. Izd. Berger-Levrault, Paris, 1925.
- Bourdeau: *Camapagnes modernes*. Tom I i II. Izd. H. Charles-Lavencelle, Paris, 1912—21.
- Bruchmüller: *Artyleria niemiecka w bitwach przelamujacych wojny swiatowej*. Tłumaczyl plk. Schally. Izd. W. I. N. W., Warszawa, 1925.
- Bülow: *Geschichte der Luftwaffe*. Izd. Diesterweg-Verlag, Frankfurt a M., 1934.
- Camon: — *La guerre Napoléonienne*. Izd. Chapelot, Paris, 1907.  
— *Campagne de 1866 en Bohême*. Paris, 1923.  
— *Zalamanie się niemieckiego planu wojny*. Tłumaczyl kpt. Laskowski. Izd. W. I. N. W., Warszawa, 1923.  
— *Napoleoński syystem wojny*. Tłumaczyl kpt. Lipiński F. Izd. W. I. N. W., Warszawa, 1926.  
— *La motorisation de l'armée et la manœuvre strategique*. Izd. Berger-Levrault, Paris, 1926.  
— *La manoeuvre libératrice du Marechal Pilsudski*. Librairie Felix Alcan, Paris, 1929.
- Clausewitz: — *Vom Kriege*. Behrs Verlag Berlin u. Leipzig, 1915;  
— *O wojnie*, knj. 1—5; tłumaczenie pchor. Cichowicza i pplk. dypl. L. W. Koca. Izd. W. I. N. W., Warszawa, 1928.
- Colin: *Les grandes batailles de l'histoire*. Izd. Flammarion, Paris, 1926.
- Daurit: *La guerre de demain*, Tom I—III. Izd. Flammarion, Paris.
- Demaitre: *Korespondencje prasowe z wojny wlosko-abisynskiej*.
- Delbrück: *Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der politischen Geschichte*. Izd. G. Stilke Verlag, Berlin, 1920.
- „Deutsche Wehrmacht“ — godine 1935—1937.
- Douhet: *La guerre de l'air*, obradio gen. Tulasne. Preveo s italijanskog Jan

- Romeyer. Izd. Jurnal „Les Ailes“, Paris, 1932.
- Dupont: *Le haut commandement allemand en 1914*. Izd. Chapelot, Paris, 1922.
- Eilsberger: *Der Durchbruch bei Brzeziny*. Izd. Mittler u. Sohn, Berlin, 1930.
- Falkenhayn: *Die oberste Heeresleitung 1914–1916*. Izd. Mittler u. Sohn, Berlin, 1920.
- Foch: — *Zasady sztuki wojennej*. Tłumaczył mjr S. G. Rózycki, Izd. W. I. N. W., Warszawa, 1924.
- *O prowadzeniu wojny*. Tłumaczył mjr Laskowski. Izd. W. I. N. W., Warszawa, 1925.
  - *Pamiętniki 1914–1918*. Tłumaczył mjr Laskowski. Izd. Mortkowicza, Warszawa, 1931.
- Foerster: — *Graf Schlieffen und der Weltkrieg*. Izd. Mittler u. Sohn, Berlin, 1925.
- *La strategie allemande*, prevod s nemačkoga. Izd. Payot, Paris, 1929.
- Von François: *Marneschlacht u. Tannenberg*. Izd. August Merl, Berlin.
- V. der Goltz: *Das Volk in Waffen*. Izd. Deckers Verlang, Berlin, 1925.
- Grandmaison: *Deux conférences faites aux officiers, de L'Etat Major de l'Armee*. Izd. Berger-Levrault, Paris, 1912.
- Groener: — *Das Testament des Grafen Schlieffen*. Izd. Mittler u. Sohn, Berlin, 1927.
- *Der Feldherr wider Willen*. Izd. Mittler u. Sohn, Berlin, 1930.
- Guderian: *Die Panzer-Truppen*. Izd. Mittler u. Sohn, Berlin.
- Haushofer: *Wehr — Geopolitik*. Izd. Junker und Dünnhaupt, Verlag, Berlin, 1934.
- Herr: *Artyleria*. Tłumaczył mjr S. G. Onacewicz. Izd. W. I. N. W., Warszawa, 1926.
- Hindenburg: *Aus meinem Leben*. Izd. Hirzel, Leipzig, 1920.
- Horsetzky: *Kriegsgeschichtliche Übersicht der wichtigsten Feldzüge*. Izd. Seidel u. Sohn, Wien.
- Houssay: *1814*. Izd. 84. Librairie Académ Perrin, Paris, 1937.
- Immanuel: *Der grosse Zukunftsrieg keine Phantasie*. Izd. Offene Worte Verlag, Berlin, 1932.
- Иссерсон: *Эволюция оперативного искусства*, Москва, 1932.
- Izdebski: *Bitwa pod Komarowem*. Izd. Wojsk. Biura Hirst., Warszawa, 1931.
- Jahus: *Geschichte der Kriegswissenschaften*. Izd. E. Oldenbourg, München, 1891.
- Joffre: *1914–1915. Przygotowanie wojny i prowadzenie operacji*. Tumaszyl mjr Laskowski. Izd. W. I. N. W., Warszawa, 1923.
- Jomini: — *Traité des grandes operations militaires*. Izd. Magimel, Paris, 1818.
- *Précis de l'art de guerre*. Izd. Baudoin, Paris, 1894.
- Junger: *In Stahlgewittern*. Poljski prevod pplk. Galadyka pod naslovom „Ksiazek piechoty“. Izd. W. I. N. O., Warszawa, 1937.
- Kirchmayer: *Wpływ wojny 1919–1920 r. na ewolucje obrony stalej, „Bellona“*, tom XLVI, sveska 2–3/1935.
- Клюев: *Первая конная красная армия*. Изд. Гос. Воениздат, Москва, 1932.
- Korzon: *Dzieje wojen i wojskowości w Polsce*. Izd. Zakl. Nar. im. Ossolinskich, Lwów – Warszawa – Kraków, 1923.
- Komisja ekspertów Ligi Narodów (La comision du Chaco) — *Raport w sprawie zatargu wojennego Paragwaj – Boliwia*.
- Königsdorfer: *Beispiele von Sperren*. Izd. „Offene Worte“, Verlag, Berlin, 1933.
- Krohmayer-Veidt: *Schlachten – Atlas zur antiken Kriegsgeschichte*. Izd. Wagner u. Debes, Leipzig, 1926.
- Kuhl: — *Der deutsche Generalstab in Vorbereitung und Durchführung des Weltkrieges*. Izd. Mittler u. Sohn, Berlin, 1920.
- *Der Weltkrieg 1914–1918*. Izd. Kohl, Berlin, 1929.
- Kukiel: *Wojny napoleońskie*, Izd. W. I. N. W., Warszawa, 1927.
- Kutrzeba: *Wyprawa kijowska*. Izd. Gebethner i Wolff, Warszawa, 1936.
- Lautemann: *Studien zu Marnefeldzug und Marneschlacht 1914*. Izd. Mittler und Sohn, Berlin, 1933.

- Ludendorff: — *Meine Kriegserinnerungen 1914—1918*. Izd. Mittler u. Shon, Berlin, 1919.
- *Mein militärischer Werdegang*. Izd. Ludendorff Verlag, München, 1933.
  - *Der totale Krieg*. Izd. Ludendorff Verlag, München, 1935.
  - *Tannenberg*. Izd. Ludendorff Verlag, München, 1935.
- Mangin: *Comment finit la guerre*. Izd. Plon, Paris, 1920.
- Miller-Brandenburg: *Vom Schlieffen bis zum Ludendorff*. Izd. E. Oldenburg, Leipzig.
- „Militärwissenschaftliche Mitteilungen“ — godišta 1935—1937.
- Moltke (stariji): *Gesammelte Schriften*. Izd. Mittler und Sohn, Berlin, 1896.
- Napoleon: *Correspondence de Napoleon I*. Izd. Plon, Paris, 1870.
- Paragvajska vlast* — Izveštaj Ligi naroda o sukobu s Bolivijom, Nr. Officiel A. 19/1934.
- Pilsudski: *Pisma — Mowy — Rozkazy*. Tom I—VII. izd. Instytutu Bad. Najnowszej Historii Polskiej, Warszawa, 1931.
- Poseck: *Zatrzymanie nieprzyjaciela przez kawalerie*. Militär Wochenschrift, mart 1929.
- „Przegląd Piechoty“. Godišta 1935—1937.
- „Przegląd Artylerii“. Godišta 1935—1937.
- „Przegląd Kawalerii“. — Godišta 1925—1937.
- „Przegląd Lotniczy“. — 1937/38.
- „Przegląd Techniczny“. — 1937/38.
- Pugens: *Deux corps de cavallerie à la bataille de la Marne*. Izd. Berger-Levrault, Paris, 1934.
- Reichsarchiv: *Der Weltkrieg 1914—1918*. Tom I—VII. Izd. Mittler u. Sohn, Berlin, 1925—1933.
- „Revue Militaire“. Godišta 1935—1937.
- „Revue D'Infanterie“. Godišta 1935—1937.
- „Revue de Cavallerie“. Godišta 1935—1937.
- Von Roden: *Vom Luftkriege*. Tłumaczył mjr St. Nazarkiewicz. „Przegląd Lotniczy“, mart. 1938.
- Rudnicki: *Operacyjna użyteczność kawalerii w świetle historii*. Izd. W. I. N. O., Warszawa, 1937.
- Schell: *Kampf gegen Panzerwagen*. Izd. G. Stalling, Oldenburg, 1936.
- Schlieffen: — *Gesammelte Schriften*. Izd. Mittler u. Sohn, Berlin, 1913.
- *Cannae*. Izd. Mittler u. Sohn, Berlin, 1924.
- Sikorski: — *Nad Wisłą i Wkra*. Izd. „Ossolineum“, Lwów, 1928.
- *Przyszła wojna*. Izd. „Biblioteki Prawniczej“, Warszawa, 1934.
- Stachiewicz: *Działania zasadzne 3 armii na Ukrainie*. Izd. W. I. N. W., Warszawa, 1925.
- Szeptycki: *Front litewsko-białoruski*. Izd. Krakowskiej Spółki Wyd., Krakow, 1925.
- Шиловский: Пространственная операция. „Красная Звезда“, № 172/32.
- Takarz: *Wojna polsko-rosyjska 1830—31*. Izd. W. I. N. W., Warszawa, 1930.
- Troćkij: *Moje życie*. Tłumaczył Lukomski. Izd. „Biblion“, Warszawa, 1930.
- Варфоломиев: Глубокая операция. „Красная Звезда“, № 257/32.
- „Wissen und Wehr“. Godišta 1935—1937.
- Wittich: *Der Russisch-Polnische Krieg 1919—1920*. Militärwissenschaftliche Mitteilungen nr. 2/1936.
- Wojskowe Biuro Historyczne: *Bitwa warszawska*. Tom I, Warszawa, 1935.
- Zawadzki: *Kampania jesienna w Prusach Wschodnich*. Izd. W. I. N. W., Warszawa, 1924.



## **VOJNA BIBLIOTEKA**

### **— inostrani pisci —**

- I knjiga: **Klauzevic, O RATU**, rasprodato
- II knjiga: **Žomini, PREGLED RATNE VEŠTINE**, rasprodato
- III knjiga: **Erl, TVORCI MODERNE STRATEGIJE**, rasprodato
- IV knjiga: **Engels, IZABRANA VOJNA DELA**, (I sveska) strana 551, cena 400 din.
- V knjiga: **Šlifen, KANA**, strana 380, cena 200 din.
- VI knjiga: **Mering, OGLEDI IZ ISTORIJE RATNE VEŠTINE**, strana 384, cena 420 din.
- VII knjiga: **Engels, IZABRANA VOJNA DELA**, (II sveska) strana 683, cena 1200 din.
- VIII knjiga: **Zofr, RATNI MEMOARI**, rasprodato
- IX i X knjiga: **Mao Ce Tung, IZABRANA DELA**, (I knjiga) strana 572, cena 1200 din.
- XI knjiga: **Mahan, POMORSKA STRATEGIJA**, strana 312, cena 700 din.
- XII knjiga: **Lenjin, VOJNA DELA**, strana 511, cena 1000 din.
- XIII knjiga: **Mosor, OPERATIKA**, strana 488, cena 1100 din.
- XIV knjiga: **Šapošnjikov, MOZAK ARMIJE**. Delo je u pripremi.
- XV knjiga: **Frunze, IZABRANA DELA**, zapovesti, instrukcije, direktive, depeše i važniji teorijski radovi iz vremena 1918—1925. Delo je u pripremi.

MOSOR  
**OPERATIKA**

\*

Redigovao prema originalu  
DR ĐORĐE ŽIVANOVIĆ

\*

Tehnički uredio  
ANDRO STRUGAR

\*

Korektor  
VERA RADULOVIĆ

\*

Štampanje završeno novembra 1962.

Tiraž 3000, cena 1100 din.